

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

ISTORIA ROMÂNIEI

UNIUNEA TINERETULUI COMUNIST ÎN PRIMI ANI DUPĂ REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTI-FASCISTĂ ȘI ANTI-IMPERIALISTĂ

IOAN TODEA

PREȘA ROMÂNESCĂ ÎN DECENIILE PREMERGĂTOR REVOLUȚIEI DE LA 1848 — FERMENT AL CONȘTIINȚEI NAȚIONALE

APOSTOL STAN

SEMIOȚICA ÎN ISTORIA CULTURĂI, DESPRE SISTEMELI SEMNIFICANTE

FLORIN CURȚA

ISTORIE UNIVERSALĂ

CONGRESSE ȘI CONFERENCE DE PAZĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

MIRAI MĂNEA

DOCUMENTAR

UN MEMORIU ÎNEDIT ADRESAT ÎMPĂRĂTULUI LEOPOLD I DE AUSTRIE (1688)

ION DUMITRIU-SNAGOV

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

ORIGINILE SIMBOLICE ALE BLAZONULUI

ILEANA CĂZAN-NEAGU

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CĂRȚEA ROMÂNESCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

2

TOMUL 42

1989

FEBRUARIE

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Ciitorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import-Presă P.O. Box 12—201. Telex 10376 prsf1 r — București, Calea Griviței nr. 64—86. ¹

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de Redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacției :

B-dul Aviatorilor nr. 1

71247 — București, tel. 50.72.11

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 42, NR. 2
Februarie 1989

SUMAR

ISTORIA ROMÂNIEI

- IOAN TODEA, Uniunea Tineretului Comunist în primii ani după revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă 111
- APOSTOL STAN, Presa românească în deceniul premergător revoluției de la 1848—ferment al conștiinței naționale 131
- FLORIN CURTA, Semiotică, istorie, cultură. Despre sistemele semnificante. 147

ISTORIE UNIVERSALĂ

- MILIAI MANEA, Congrese și conferințe de pace în prima jumătate a secolului al XVIII-lea 173

DOCUMENTAR

- ION DUMITRIU-SNAGOV, Un memoriu inedit adresat împăratului Leopold I al Austriei (1688) 183

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

- ILEANA CĂZAN-NEAGU, Originile simbolice ale blazonului 195

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

- Simpozionul științific dedicat aniversării a 70 de ani de la făurirea statului național unitar român (*Ion Apostol*); Simpozion științific consacrat Marii Uniri din 1 Decembrie 1918 (*Constantin Șerban*); Manifestări științifice dedicate Marii Uniri din 1918, organizate la Lugoj, Nădrag, Făget (*Constantin Mocanu*); Călătorie de documentare în U.R.S.S. (*Iolanda Țighiliu*) 199

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

- IOAN LUPAȘ, *Din istoria Transilvaniei*, Ediție îngrijită, note și comentarii de Marina Vlasiu, Cuvânt înainte de Florin Constantiniu, Edit. Eminescu, București, 1988, 414 p. (*Ștefan Ștefănescu*) 205
- LIVIU BOAR, *Îndrumător în Arhivele Statului judeful Harghita*, D.G.A.S., București, 1988, 192 p. (*Amuliu Cheja*) 206
- A. S. AVETIAN, *Russko-ghermanskie diplomaticheskie otnoșeniia nakanune pervoi mirovoi voini 1910—1914*, Nauka, Moskva, 1985, 285 p. (*Gheorghe Pașcalău*) 208
- PIERRE CHAUNU, *La civilisation de l'Europe classique*, Edit. Arthaud, Paris, 1985, 511 p. (*Radu-Ștefan Ciobanu*) 211

REVISTA DE ISTORIE

TOME 42, N° 2

Février 1989

SOMMAIRE

HISTOIRE DE LA ROUMANIE

- IOAN TODEA, L'Union de la Jeunesse Communiste durant les premières années d'après la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimpérialiste . . . 111
- APOSTOL STAN, La presse roumaine pendant la décennie antérieure à la révolution de 1848 — ferment de la conscience nationale 131
- FLORIN CURTA, Sémiotique, histoire, culture. À propos des systèmes signifiants . . . 147

HISTOIRE UNIVERSELLE

- MIHAI MANEA, Congrès et conférences de paix dans la première moitié du XVIII^e siècle 173.

DOCUMENTAIRE

- ION DUMITRIU-SNAGOV, Un mémoire inédit adressé à l'empereur Léopold I^{er} d'Autriche (1688). 183.

PROBLÈMES DE L'HISTORIOGRAPHIE CONTEMPORAINE

- ILEANA CĂZAN-NEAGU, Les origines symboliques du blason 195

GIIRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- Symposium scientifique consacré au 70^e anniversaire de la création de l'État national unitaire roumain (*Ion Apostol*); Symposium scientifique consacré à la Grande Union du 1^{er} Décembre 1918 (*Constantin Șerban*); Manifestations scientifiques dédiées à la Grande Union de 1918, organisées à Lugoj, Nădrag, Făget (*Constantin Mocanu*); Voyage d'études en U.R.S.S. (*Iolanda Țighilii*) 199

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

- IOAN LUPAȘ, *Din istoria Transilvaniei* (Pages de l'histoire de Transylvanie), Édition préparée, notes et commentaires par Marina Vlasu, Avant-propos par Florin Constantin, Edit. Eminescu, București, 1988, 414 p. (*Ștefan Ștefănescu*) 205
- LIVIU BOAR, *Îndrumător în Arhivele Statului judeful Harghita* (Guide des Arhives de l'État du département de Harghita), D.G.A.S., București, 1988, 192 p. (*Amuliu Cheța*) 206.
- A. S. AVETIAN, *Russko-ghermanskie diplomaticheskie otnoșeniia nakanune pervoi mirovoi voini 1910—1914*, Nauka, Moskva, 1985, 285 p. (*Gheorghe Pașcalău*) 208
- PIERRE CHAUNU, *La civilisation de l'Europe classique*, Edit. Arthaud, Paris, 1985, 511 p. (*Radu-Ștefan Ciobanu*) 211

„Revista de Istorie”, tom 42, nr. 2, p. 109—214, 1989

ISTORIA ROMÂNIEI

UNIUNEA TINERETULUI COMUNIST ÎN PRIMII ANI DUPĂ REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

IOAN TODEA

Anul acesta se împlinesc 40 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Muncitor. Organizația revoluționară de tineret din țara noastră are o existență îndelungată. Izvorul ei îl găsim în lupta proletariatului român începînd de la mijlocul veacului trecut, pentru condiții mai bune de muncă și viață, pentru democrație și progres. Conferința generală a tineretului socialist din 19—20 martie 1922 a marcat data constituirii sale după care, sub conducerea partidului comunist, a acționat cu curaj pentru sporierea propriilor rînduri, s-a situat în fruntea tineretului român în bătăliile pe care acesta le-a dus împotriva reacțiunii, s-a ridicat cu hotărîre împotriva fascismului, a războiului hitlerist și a dictaturii militare antonesciene. „Constituirea Uniunii Tineretului Comunist, a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, a reprezentat un proces legic în dezvoltarea mișcării democratice revoluționare, a mișcării muncitorești, o continuare a luptelor celor mai înaintate forțe ale națiunii noastre, în care tineretul s-a aflat întotdeauna în primele rînduri”¹.

Cu mîndrie patriotică, de la înalta tribună a adunării solemne consacrată aniversării a 60 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist și a 25 de ani de la înființarea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, secretarul general al partidului a arătat : „Tineretul a participat activ la întreaga activitate desfășurată de forțele patriotice, democratice, sub conducerea partidului comunist, împotriva războiului antisovietic, pentru ieșirea din acest război și trecerea cu întreaga forță la lupta împotriva Germaniei hitleriste, alături de Armata Sovietică, pînă la înfrîngerea definitivă a fascismului”².

Lupta Uniunii Tineretului Comunist din perioada interbelică și a războiului antifascist e legată organic de activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu care în anul 1930, la vîrsta de numai 12 ani, participa activ la viața și lupta tineretului sindical, pentru ca apoi, în 1933, să devină membru al Uniunii Tineretului Comunist și al Partidului Comunist Român. Intrarea sa în activitatea politică, într-o perioadă de puternic avînt revoluționar, și-a pus amprenta asupra întregii activități de mai tîrziu. În funcțiile de mare răspundere pe care le-a avut începînd din toamna anului 1935, de secretar al Comitetului regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist, instructor pentru Oltenia al U.T.C., apoi, din decembrie 1939, după ce și-a adus o mare contribuție la reorganizarea U.T.C., ca membru al Secretariatului C.C. al U.T.C., a luptat cu hotărîre și devotament împotriva reacțiunii, a Gărzii de Fier

¹ „Revista de istorie”, tom 42, nr. 2, p. 111—129, 1989

fasciste și a războiului în care țara noastră a fost tîrită fără voia sa, de către dictatura militarofascistă, nefiind scutit pentru această luptă de ani grei de închisoare și lagăr.

În vara anului 1939 a început să se afirme în mișcarea comunistă de tineret și tînăra Elena Petrescu (Ceașescu), care, în calitate de responsabil a unei Comisii de sector, a participat „ la 25 iulie 1939 la ședința Comisiei locale de reorganizare a U.T.C. din București — desfășurată sub conducerea militantului comunist Nicolae Ceașescu”³.

Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a deschis o eră nouă în istoria poporului nostru, era marilor transformări revoluționare care au avut loc pe pămîntul României. La înfăptuirea acesteia uteciștii au contribuit direct, nemijlocit, înscriind astfel o pagină de aur în istoria organizației revoluționare de tineret. Relevînd această contribuție, tovarășul Nicolae Ceașescu arăta : „Uniunea Tineretului Comunist a participat activ la înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, la întreaga activitate de transformări revoluționare ce au avut loc în anii următori”⁴.

Bucurîndu-se de o înaltă apreciere în rîndurile partidului comunist, ale Uniunii Tineretului Comunist, imediat după 23 august 1944 conducerea organizației comuniste de tineret este încredințată unui activ în fruntea căruia se afla tovarășul Nicolae Ceașescu, secretarul C.C. al U.T.C., care s-a angajat cu hotărîre, curaj și pasiune revoluționară în lupta împotriva reacțiunii și fascismului, a militat cu toată forța, capacitatea și experiența sa pentru angajarea plenară a tineretului român la lupta pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste și a Ungariei horthyiste, democratizarea și reconstrucția țării. Activitatea sa a fost susținută cu tot elanul de tînăra activistă a Uniunii Tineretului Comunist, Elena Petrescu (Ceașescu), care, imediat după 23 August 1944, avînd funcția de secretar (responsabil) a Sectorului III Albastru al U.T.C. din Capitală, și-a adus o mare contribuție la activitatea de reorganizare, în condiții legale, a U.T.C. și a militat pentru realizarea Frontului Național Democratic al Tineretului.

Membrii Uniunii Tineretului Comunist, la chemarea partidului comunist, s-au alăturat cu toate forțele valului revoluționar declanșat de revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă. Începutul l-au făcut chiar în seara zilei de 23 august, după arestarea guvernului Antonescu, prin organizarea — la indicația partidului — a unei mari manifestații de masă în Piața Palatului regal. În fața mulțimii adunate au luat cuvîntul mai mulți vorbitori care au arătat însemnătatea doborîrii dictaturii antonesciene și a întoarcerii armelor împotriva adevăraților dușmani ai poporului român. „Tancurile hitleriste au deschis foc asupra manifestanților rîndind mai mulți cetățeni. Tineretul nu a fost intimidat. El a continuat să-și afirme voința de luptă organizînd manifestații pe alte străzi ale Capitalei”⁵.

La luptele eroice care s-au dat în zilele de 24—28 august în București și în zona sa limitrofă au luat parte activă mii de tineri, avînd în frunte uteciști. Ziarul „Luptătorul”, organ al Comitetului județean Ilfov al Partidului Comunist Român, din 6 septembrie 1944, scria : „Neclintite sub ploaia de gloanțe, bombe ucigătoare ce se abăteau din ceruri asupra capitalei, gărzile tineretului au luptat fără șovăire alături de armata

română(...). În timpul bombardamentelor, gărzile patriotice ale Uniunii Tineretului Comunist susțineau moralul maselor, țineau la curent cetățenii prin grupe de agitatori despre succesele obținute de unitățile armatei și formațiunile de luptă patriotice în curățirea Bucureștiului de nemți, de apropierea rapidă a trupelor sovietice. Uteciștii au ajutat în acele zile deosebit de grele populația să se adăpostească în timpul bombardamentelor, au organizat împărțirea unor alimente pentru copii și bătrâni. Armata, formată în majoritate de tineri, clocotind de ură împotriva cotropitorilor și împotriva celor ce purtau vina uciderii a sute de mii de oameni, a dat dovadă de un nemărginit eroism”.

Rolul Uniunii Tineretului Comunist în perioada respectivă rezultă și din faptul că pe parcursul a numai trei zile, 30 august—1 septembrie 1944, cu prilejul sosirii și trecerii prin Capitală a Armatei Roșii, secretarul C. C. al U.T.C., tovarășul Nicolae Ceaușescu, a luat cuvîntul de trei ori salutînd, în numele Uniunii Tineretului Comunist al întregului tineret, trupele sovietice. Astfel, la 30 august, cu prilejul primului miting organizat pe șoseaua Colentina, la bariera Moșilor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus: „În numele C.C. al U.T.C., în numele tineretului român vă salut și vă urez bun venit. Prin lupta voastră ați ajutat poporul român să dărîme guvernul trădătorului Antonescu. Tineretul comunist a stat tot timpul în fruntea luptei tineretului contra războiului tîlhăresc a lui Hitler și Antonescu”⁶. În aceeași zi, s-a organizat al doilea miting în piața din fața Universității din București, unde secretarul C.C. al U.T.C. a menționat: „Ziua de 23 august este o zi de sărbătoare, este o zi din cele mai importante pentru întreg tineretul român”⁷, iar după ce a prezentat consecințele pe care războiul le-a avut asupra tinerei generații, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat: „Mă adresez tineretului social-democrat chemîndu-l alături la înfăptuirea și consolidarea Frontului Unic Muncitoresc pentru a lupta împreună pentru drepturile tineretului”⁸. La acest miting a luat cuvîntul și tovarășa Elena Petrescu (Ceaușescu) din partea femeilor muncitoare, pe care le-a chemat „să susțină lupta mai departe împotriva lui Hitler și a cozilor sale de topor”⁹. A doua zi, în 31 august, a luat din nou cuvîntul tovarășul Nicolae Ceaușescu la mitingul organizat în Piața Obor, „cu prilejul scurgerii spre front de două zile a Armatei Roșii”¹⁰.

Intrarea României în războiul antihitlerist a întîrînit de la început sprijinul neprecupețit al întregului popor care, mobilizat de chemarea „Totul pentru front, totul pentru victorie”, lansată de partidul comunist, s-a angajat cu toată hotărîrea în războiul drept, eliberator, împotriva Germaniei hitleriste și Ungariei horthyiste.

Ce a însemnat acest război, această înleștare pe viață și pe moarte cu fascismul, pentru Uniunea Tineretului Comunist, pentru tineretul român se vede din numeroasele referiri ale secretarului C.C. al U.T.C., tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cadrul mitingurilor și demonstrațiilor ce au avut loc, din articolele publicate în presă, precum și din apelurile și chemările C.C. al U.T.C. către tineretul român. În cadrul acestora, fie că se făcea apel la lupta hotărîtă a Armatei Române pe front pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste și a Ungariei horthyiste, fie că se adresa tineretului din spatele frontului pentru a spori producția întreprinderilor și a ajuta în felul acesta obținerea victoriei împotriva fascismului. Astfel,

în articolul *Tineretul, viitorul poporului*, publicat în „Scînteia”, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta : „Prin actul istoric de la 23 august s-a deschis drumul pentru eliberarea Ardealului de nord, pentru ca poporul român să contribuie alături de Armata Română şi Armata Roşie la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste şi distrugerea la noi în ţară a trădătorilor legionari şi antonescieni. Tineretul trebuie să depună toată energia sa pentru a contribui la grăbirea victoriei forţelor Armatei Române, Armatei Roşii şi Armatelor Aliate”.¹¹ La numai o zi după aceasta, secretarul C.C. al U.T.C. publică tot în ziarul „Scînteia” articolul *Frontul Unic al Tineretului* în care spune : „Tineretul trebuie să dea tot sprijinul său pentru zdrobirea definitivă a bandelor hitleriste germane. Trebuie lovit fără milă în elementele legionare şi prohitleriste, care din umbră se pregătesc să lovească în armata noastră şi în cei mai buni luptători patrioţi”.¹² Şi, în fine, mai menţionăm aici ceea ce secretarul C.C. al U.T.C. arăta într-un interviu acordat ziarului „Luptătorul Bănăţean” : „sarcina principală a U.T.C. -ului în momentul de faţă este mobilizarea întregului tineret în lupta pentru zdrobirea fascismului. Aceasta înseamnă că tinerii comunişti trebuie să fie cei mai buni muncitori pentru mărirea producţiei de război. Ei trebuie să supravegheze ca elementele fasciste să nu poată sabota producţia, ei trebuie să ajute la îndepărtarea lor din întreprinderi şi darea lor pe mîna autorităţilor”.¹³

În scopul asigurării capacităţii de luptă a unităţilor militare, la recomandarea partidului, Uniunea Tineretului Comunist a organizat trimiterea de voluntari pe front. Peste 1.500 de activişti ai U.T.C. au plecat voluntari împreună cu mii şi mii de tineri din acea perioadă în războiul anti-hitlerist ; în acelaşi timp, sute de mii de tineri luptau ca ostaşi în unităţile armatei române.

Prezenţa voluntarilor pe front, inclusiv dintre membrii C.C. al U.T.C. — din rîndul cărora a făcut parte şi tînărul erou Constantin Godeanu — a contribuit la ridicarea spiritului de luptă al armatei noastre ¹⁴.

Poporul român a adus o contribuţie apreciabilă la înfrîngerea Germaniei naziste şi a aliaţilor ei. De la 23 august 1944 şi pînă la 12 mai 1945 armata română a străbătut prin lupte spaţiul cuprins între Marea Neagră şi Podişul Boemiei dîndu-şi o contribuţie însemnată la eliberarea ţării noastre, precum şi a Ungariei, Cehoslovaciei şi a unei părţi din Austria ; a forţat 14 masive muntoase şi 12 cursuri importante de apă ; a eliberat 3.800 de localităţi şi aşezări, dintre care 53 de oraşe ; a provocat inamicului pierderi cifrate la 23.000 de morţi şi aproape 118.000 prizonieri.

Pierderile proprii s-au cifrat la peste 170.000 de morţi, răniţi şi dispăruţi, ceea ce înseamnă peste 31 la sută din efectivele totale angajate în lupte. Contribuţia totală în luptători s-a ridicat la peste 540.000 de oameni, cifră care nu include formaţiile de luptă patriotice şi alţi numeroşi cetăţeni care au luat parte la luptele din ţara noastră sau în rîndul partizanilor din U.R.S.S., Franţa, Jugoslavia, Polonia şi Cehoslovacia. Semnificativ pentru contribuţia adusă de România la înfrîngerea fascismului, la scurtarea războiului cu circa 200 de zile este şi substanţialul aport economic ce s-a ridicat la peste un miliard treisute de milioane dolari (valută 1938). Prin efortul militar, uman şi economico-financiar România a ocupat locul patru în rîndul ţărilor care au participat la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Tînăra generaţie de azi trebuie să fie mîndră că un mare aport la aceste realizări l-au dat şi tinerii care au contribuit prin jertfa

lor de singe la înfringerea definitivă a Germaniei hitleriste și Ungariei horthyiste.

Încă din primele zile ce au urmat revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, paralel cu angajarea cu toate forțele în războiul împotriva Germaniei hitleriste și Ungariei horthyiste, Uniunea Tineretului Comunist și Uniunea Tineretului Socialist au trecut la organizarea Frontului Unic al Tineretului Muncitoresc. Erau create toate condițiile pentru succesul unei asemenea acțiuni; exista dorința reciprocă într-o deplină reușită; exista creat încă din aprilie 1944 Frontul Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D. pe baza unei platforme antifasciste și antiimperialiste.

La 5 septembrie 1944¹⁵ delegația Uniunii Tineretului Comunist, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a întâlnit cu o delegație a Uniunii Tineretului Socialist. Întâlnirea a decurs într-o atmosferă de înțelegere și deplină unitate, adoptându-se o platformă în 10 puncte care orienta activitatea celor două organizații în direcția luptei antifasciste, pentru democratizarea țării, îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață a tineretului, ridicarea nivelului lor cultural. Cele două organizații își păstrau independența politică și structura organizatorică și se angajau să colaboreze în toate problemele și manifestările tineretului. „Pe baza acestui program, Frontul Unic dintre tineretul comunist și tineretul socialist cheamă la luptă tineretul din România pentru a desăvârși opera de eliberare începută prin actul istoric de la 23 August”¹⁶.

Era un succes deosebit. Prin voința comună a celor două organizații ale tineretului muncitoresc se crease baza participării lor la marile acțiuni ce au urmat. Ca urmare, opinia publică, presa, membrii celor două organizații, tinerii și organizațiile democratice de tineret în general, au primit evenimentul cu deosebită satisfacție. Abordând această problemă, tovarășul Nicolae Ceaușescu, într-un articol publicat în „Știința”, arăta: „Încheierea Frontului Unic între Uniunea Tineretului Comunist și Uniunea Tineretului Socialist înseamnă un pas hotărâtor spre realizarea unității de acțiune a tineretului muncitoresc. Mai mult ca oricând este necesar ca tineretul muncitoresc să ducă lupta unic și organizat. Tineretul muncitoresc trebuie să fie forța motrice care să mobilizeze întreg tineretul din România în lupta alături de clasa muncitoare și de poporul român(. . .). În vederea ducerii cu succes a ruptei comune este necesar să eliminăm tot ce ne-ar putea despărți. O colaborare loială, pe baza platformei frontului unic, este o sarcină primordială”¹⁷.

La puțin timp după organizarea sa, Frontul Unic Muncitoresc al Tineretului și-a dovedit valoarea practică. Masele populare, încă în cursul lunii septembrie 1944, își dau seama din ce în ce mai bine că guvernul prezidat de Constantin Sănătescu nu putea soluționa marile probleme sociale cu care se confrunta țara în perioada respectivă. De aceea, Frontul Unic Muncitoresc convoacă în ziua de 8 octombrie 1944 o mare adunare pe stadionul A.N.E.F. urmată de o manifestație pe străzile Capitalei, la care participă peste 100.000 de muncitori, țărani și intelectuali, prilej cu care s-a cerut cu hotărâre „Să plece guvernul”¹⁸. Aceasta e prima mare acțiune la care au participat alături de vîrstnicii tinerii comuniști și socialiști la chemarea Frontului Unic al Tineretului Muncitoresc. Cu prilejul acestei mari întruniri, secretarul C.C. al Uniunii Tineretului Socialist, care

a luat cuvîntul în numele Frontului Unic Muncitoresc al Tineretului, a spus : „Prin actul eliberator de la 23 August s-a dat posibilitatea întregului popor de a-și croi o nouă viață. O viață care să nu aibă nimic comun cu trecutul apropiat, care să pună capăt suferințelor tineretului. Tineretul înțelege să fie alături de popor ca să-și poată cuceri o viață mai bună (...). În jurul Frontului Unic Muncitoresc al Tineretului trebuie să se concentreze tot tineretul dornic de luptă pentru crearea Frontului Național Democratic al Tineretului”¹⁹. Așadar, Frontul Unic Muncitoresc al Tineretului era privit de-acum înainte ca o parte a Frontului Național Democratic al Tineretului pentru crearea căruia se va milita în perioada imediat următoare.

O altă mare acțiune care face cinste activității Frontului Unic al Tineretului Muncitoresc este marea adunare organizată în ziua de 22 octombrie 1944 în sala cinematografului A.I.D.A. și pe străzile din jur, la care au luat parte peste 10.000 de tineri. În vederea realizării acestei acțiuni s-a redactat și publicat o Chemare a *Frontului Unic Muncitoresc al Tineretului* în care se spune : „Tineri și tinere din fabrici, cartiere, școli și universități, veniți pentru a demonstra voința noastră hotărîtă de luptă, alături de Frontul Național Democratic pentru un guvern al F.N.D., care să fie sprijinit de toate forțele democratice ale poporului”²⁰. În cadrul acestei mari acțiuni au luat cuvîntul reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., Comisiei de organizare a sindicatelor unite, Diviziei „Tudor Vladimirescu”, Tineretului Sindical, Uniunii Tineretului Socialist și tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul C.C. al U.T.C., care în cuvîntul său a spus : „Pînă acum toți conducătorii țării au căutat să facă din tineret o masă de manevră pentru interesele lor reacționare. În trecut conducătorii țării nu s-au îngrijit niciodată de nevoile reale ale tineretului ... Dar nici guvernul de astăzi n-a făcut nimic pentru îmbunătățirea situației tineretului. Tinerii muncitori și ucenici trăiesc în aceleași condiții ca și pînă la 23 august”²¹. Apoi, după ce a arătat situația grea în care se aflau tinerii de la sate, elevii și studenții, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus : „Cerem guvernului să plece. Dacă nu va pleca, sîntem hotărîți ca alături de F.N.D. să-l gonim”²². Adunarea s-a încheiat cu adoptarea unei moțiuni urmată de o mare demonstrație pe străzile capitalei, prilej cu care s-a afirmat voința de luptă a tineretului muncitoresc împotriva fascismului, pentru democrație și progresul țării, pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață.

În a doua jumătate a lunii septembrie 1944, C.C. al P.C.R. a elaborat Proiectul de Platformă al Frontului Național Democratic²³, preconizînd îndeplinirea următoarelor obiective : participarea în continuare la războiul antihitlerist, statornicirea unui regim de largi libertăți cetățenești și democratizarea aparatului de stat, o reformă agrară, refacerea economiei naționale și îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor muncii, îndeplinirea convenției de armistițiu, promovarea unor relații de prietenie cu U.R.S.S. și celelalte state ale coaliției antifasciste. În scopul realizării acestui program, C.C. al P.C.R. a propus formarea unui guvern al F.N.D. care să reprezinte în mod direct toate forțele naționale și democratice ale țării.

Programul propus de partidul comunist corespundea cu punctul de vedere și al altor partide și organizații democratice, iar ca urmare acestea

au aderat operativ la proiectele sale. Așa, de exemplu, în 29 septembrie aderă la Proiectul de Platformă al F.N.D. Partidul Social-Democrat și Frontul Plugarilor, iar la 6 octombrie Madoszul.

„C.C. al U.T.C., se arată în articolul *Cuvîntul tineretului* publicat în „Scînteia” din 3 octombrie 1944, discutînd Proiectul de platformă al Frontului Național Democratic elaborat de C.C. al P.C.R., a hotărît să adere la toate punctele din platformă, în ele concretizîndu-se cerințele vitale ale poporului român și tineretului în momentul de față. În același timp, a elaborat un Proiect de platformă al Frontului Național Democratic al Tineretului pe care îl propune tuturor organizațiilor și forțelor democratice ale tineretului”. Acest document, după ce face aprecierea potrivit căreia „Prin doborîrea lui Antonescu și a clicii sale o nouă eră a început pentru tineret”²⁴, cuprinde un program în 17 puncte prin care tineretul democrat este chemat să acționeze pentru: participarea la luptă alături de Armata Română și Armata Roșie pentru eliberarea Ardealului de nord și nimicirea definitivă a armatelor hitleriste; democratizarea armatei; prietenie sinceră cu tineretul sovietic; democratizarea întregului aparat de stat, arestarea tuturor agenților hitleriști, fasciști și profasciști; ridicarea salariilor tinerilor muncitori și ucenici la nivelul scumpetei; acordarea dreptului de organizare în sindicat a tuturor tinerilor muncitori și argați de la vîrsta la care sînt primiți în producție; legiferarea termenului de ucenicie la trei ani; împrumutarea tinerilor țărani căsătoriți; crearea de sanatorii pe lingă întreprinderi și dispensare la sate pentru asigurarea sănătății celor bolnavi; educarea tineretului în spiritul prieteniei cu tineretul progresist, indiferent de naționalitate sau stare socială; scutirea de taxe și acordarea de burse elevilor și studenților săraci; acordarea dreptului la vot pentru tinerii de la 18 ani în sus; unirea tuturor forțelor largi democratice ale tineretului. C.C. al U.T.C. se adresa tuturor organizațiilor democratice ale tineretului invitîndu-le să adere la această platformă pentru formarea Frontului Național-Democratic al Tineretului. Este pozitiv că la acest proiect C.C. al Uniunii Tineretului Socialist a aderat destul de repede, la 3 octombrie 1944, iar Tineretul universitar democrat la 8 octombrie. În lunile ce au urmat, la nivelul unui număr mare de orașe, fabrici, sate, școli și universități, paralel cu reorganizarea U.T.C., U.T.S. și a altor organizații democratice de tineret, s-au adoptat și moțiuni prin care tinerii se declarau de acord cu Proiectul de platformă propus de C.C. al U.T.C. pentru constituirea Frontului Național Democratic al Tineretului.

Avîntul revoluționar determinat de actul istoric de la 23 August 1944, succesele obținute pe frontul antihitlerist, făurirea Frontului Unic Muncitoresc al Tineretului, vasta activitate politico-organizatorică desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în calitate sa de secretar al C.C. al U.T.C. au constituit baza obiectivă a creșterii prestigiului și forței de atracție a Uniunii Tineretului Comunist, a afluenței unui mare număr de tineri muncitori spre organizația tinerilor comuniști. Cu ajutorul și sub conducerea Partidului Comunist Român „la scurt timp după insurecție s-a trecut la reorganizarea celulelor U.T.C. existente și la crearea altora noi, la constituirea comitetelor pe sectoare, județene, regionale, la reluarea vechilor legături cu întreaga țară”²⁵.

Un rol important în activitatea de reorganizare a U.T.C. l-a avut *Apelul Uniunii Tineretului Comunist către tineretul României*²⁶, prin care U.T.C. chema tinerii muncitori la lupta unită, pentru organizarea în sindicate și în Uniunea Tineretului Comunist. Cu toate greutatea întâmpinate, rezultatele n-au întârziat să se vadă. Din rîndul celor mai activi tineri în acele zile fierbinți au fost primiți numeroși membri în U.T.C. Consolidarea politică, ideologică și organizatorică a Uniunii Tineretului Comunist s-a realizat în ritm rapid. Numai în lunile septembrie și octombrie 1944 în rîndurile organizației comuniste a tineretului au intrat aproximativ 10.000 de tineri.

Printre primele celule U.T.C. reorganizate au fost cele de la fabrica „Gralex”, în 25 septembrie, urmate apoi de cele de la „Atelierele Grivița” și Fabrica de chibrituri din București, în 28 septembrie 1944²⁷.

Acțiunea de reorganizare a U.T.C. s-a împletit, începînd din primele zile ale lunii octombrie, cu activitatea de aderare a tinerilor muncitori la Platforma Frontului Național Democratic al Tineretului. La această acțiune o contribuție însemnată și-a adus-o tînăra comunistă Elena Petrescu (Ceașescu), care îndeplinea funcția de secretar (responsabil) a Sectorului III Albastru al U.T.C. din București. În această calitate a participat în 6 octombrie la fabrica „Apretura”, unde, în cadrul unei mari adunări, „a dat citire platformei propuse de C.C. al U.T.C., arătînd că toți tinerii muncitori trebuie să ducă lupta alături de toate forțele democratice ale țării pentru un guvern al Frontului Național Democratic care să satisfacă și juste cereri ale tineretului”²⁸. De asemenea, a luat parte la întrunirea de la fabrica „Fichet” în ziua de 11 octombrie cînd tineretul din această unitate a discutat Proiectul de platformă elaborat de C.C. al U.T.C. Cu acest prilej tînăra Elena Petrescu (Ceașescu) „a făcut un scurt istoric al grelelor lupte duse în timpul teroarei antonesciene de către partidul comunist și Uniunea Tineretului Comunist care a stat în fruntea luptei întregului tineret din România...”, iar de la 23 august, a continuat vorbitoarea, „tineretul muncitoresc a pășit la organizarea temeinică și la lupta sa revendicativă”²⁹.

Tot în această perioadă sînt create organizațiile U.T.C. și în fabricile „Patent”, „Vipex” și „Larom”. Cu acest prilej tineretul din aceste unități „ascultînd cuvîntul reprezentantului U.T.C. care a prezentat Proiectul de platformă propus de U.T.C. își exprimă întreaga sa adeviere și hotărăște să ia parte activă la realizarea tuturor punctelor, organizîndu-se în Uniunea Tineretului Comunist”³⁰. Faptul că se acționa intens la reorganizarea U.T.C. în acea perioadă îl știm și dintr-un „Raport de activitate al Sectorului II Negru din Capitală, unde numai în perioada 20 octombrie — 11 noiembrie 1944 s-au creat 6 organizații noi de U.T.C. în fabrici; concomitent s-au consolidat organizațiile existente și s-a intensificat munca de cartier. În Sectorul III Albastru, la 24 octombrie erau 849 de uteciști, iar în Sectorul I Galben al U.T.C. erau, în aceeași zi, 215 uteciști, numărul lor crescînd pînă la 1 noiembrie la 390”³¹.

Organizații puternice ale U.T.C. erau constituite și în întreprinderile „Malaxa”, „Laromet”, „C.F.R.” și „Talpa” devreme ce zeci de mii de tineri din aceste unități au luat parte la marile manifestații populare din 8 și 20 octombrie și „într-o ordine desăvîrșită pe întreprinderi, cu pancarde și drapele, au strigat lozincile lor tinerești, au pretins realizarea

revendicărilor lor, au cerut guvernului să plece, au aclamat pe conducătorii Frontului Național Democratic”³². De asemenea, o puternică organizație U.T.C. exista și în Valea Jiului unde la 20 octombrie, în cadrul unei manifestații la care au luat parte peste 5.000 de tineri, „Comitetul U.T.C. a propus adunării o moțiune prin care se cerea aderarea la platforma elaborată de C.C. al U.T.C. în vederea creerii Frontului Național Democratic al Tineretului, înlăturarea guvernului și înlocuirea lui cu un guvern al Frontului Național Democratic în frunte cu Petru Groza (...)”³³. Observăm așadar că, procesul de reorganizare a U.T.C. a început în marile centre muncitorești ale țării noastre. Organizații U.T.C. existau la fabrica „Brateș” din Galați unde tinerii își aleg un comitet de conducere în 17 noiembrie 1944³⁴, în Buzău, despre care cunoaștem că a aderat la Frontul Național Democratic al Tineretului³⁵, precum și în Banat, unde regionala Timișoara a fost apreciată de tovarășul Nicolae Ceaușescu pentru contribuția adusă la „îndepărtarea unor elemente reacționare din fruntea județului și participarea la alegerea unui prefect și primar democrat”³⁶.

Așadar, în primele luni de după 23 august 1944 s-au făcut pași însemnați pe linia reorganizării U.T.C. atât în întreprinderi, cât și pe orașe, sectoare, județe și regiuni.

Ținând seama de rolul și importanța pe care o are presa în cunoașterea de către tineri a cuvîntului organizației, C.C. al U.T.C. a trecut în această perioadă la înființarea propriului ziar, „Scînteia Tineretului”, al cărui prim număr a apărut în ziua de 5 noiembrie 1944. Cu acest prilej se aprecia că „organul C.C. al U.T.C. apare în momentul în care pentru prima oară în România tineretul își poate pe deplin croi, prin luptă, o soartă mai bună”³⁷. „Scînteia Tineretului” se declara a fi „organizatorul și mobilizatorul tineretului muncitoresc, țărănesc, școlăresc și universitar (...), ziarul de apărare a intereselor tineretului care muncește oriunde cu brațele și cu mintea”.

Evenimentele politice se derulau cu repeziune. Sub presiunea unor puternice manifestații populare, la 4 noiembrie 1944 s-a constituit un nou guvern, prezidat tot de generalul Constantin Sănătescu, în care, o treime din totalul portofoliilor îl dețineau reprezentanți ai Frontului Național Democratic. În ziua instaurării acestui guvern, tovarășul Nicolae Ceaușescu a declarat: „Astăzi am înregistrat al doilea succes al luptei noastre. Pentru ca acest succes să fie întreg, vom continua lupta pînă la realizarea integrală a revendicărilor noastre juste. Tineretul nu va susține un guvern care va desconsidera nevoile sale materiale și spirituale”³⁸. Viața a dovedit că avertismentul dat atunci reacțiunii din guvern de Partidul Comunist Român era necesar întrucît nu peste mult timp a fost nevoie ca lupta pentru înlăturarea și a celui de-al doilea guvern Sănătescu să fie reluată.

În perioada de după 23 August în fața poporului nostru s-au ridicat numeroase probleme, inclusiv de natură economică. În condițiile moștenirii unui slab nivel al dezvoltării forțelor de producție, a exploatarii nemiloase a bogățiilor țării, la care s-a adăugat jaful hitlerist și distrugerile celor trei ani de război, economia, în ansamblul ei, era secătuită și dezorganizată. Se impuneau măsuri hotărîte și urgente în vederea redresării sale, stăvilirea inflației, îmbunătățirea condițiilor de viață a populației și armatei de pe frontul hitlerist. Uniunea Tineretului Comunist s-a ală-

turat cu tot entuziasmul măsurilor întreprinse de partidul comunist, de celelalte partide și organizații democratice în această direcție. Acest lucru se vede cât se poate de clar dintr-o serie de articole publicate de tovarășul Nicolae Ceaușescu în acea perioadă. „Noi vrem, arăta de pildă secretarul C.C. al U.T.C. în articolul *Tineretul, viitorul poporului*, ca alături de clasa muncitoare și de poporul român, tineretul să contribuie la clădirea unei Români libere, democratice și independente”³⁹. Nu mult după aceasta, în articolul *7 noiembrie și lupta tineretului român*, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „Trebuie să muncim pentru mărirea producției de război în uzine, fabrici și ogoare”⁴⁰. Îndemnul partidului comunist, al organizației sale de tineret a început să se traducă în fapte de muncă. „Tineretul participă astăzi, se arată în „Scînteia Tineretului” din 17 decembrie 1944, cu toată energia la lupta pentru refacerea țării. Producția a fost sporită în majoritatea fabricilor. Astfel la fabrica «Talpa» producția a fost ridicată cu 20 la sută, la «Leonida», «Debera» și multe altele normele au fost depășite, randamentul a fost mărit”.

Este cunoscut că în această perioadă în fruntea întreprinderilor erau reprezentanți ai regimului burghezo-moșieresc care aveau o poziție ostilă procesului de înnoire, iar ca urmare sabotau dezvoltarea producției. De aceea, o sarcină importantă a U.T.C.-ului, a tineretului democrat în general, era sprijinirea partidului comunist, a celorlalte forțe democratice în lupta pentru democratizarea întreprinderilor și a unităților teritorial-administrative. Cum a acționat Uniunea Tineretului Comunist în acest sens știm din articolul *Lupta pentru democratizarea țării* publicat în „Scînteia Tineretului”, de secretarul C.C. al U.T.C. „În lupta pentru democratizarea țării tineretul cu energia sa ia parte activă. La «Malaxa», «S.T.B.» tinerii au dat un sprijin prețios în acțiunea pentru izgonirea și arestarea criminalilor de război fasciști. Acum tinerii muncesc conștiincios și cu elan pentru mărirea producției, ei dau sprijin activ noilor conducători democrați ai întreprinderilor. Tinerii știu că acum se va îmbunătăți și situația lor”⁴¹.

Cu tot efortul făcut de Uniunea Tineretului Comunist în lunile octombrie și noiembrie 1944 pînă la urmă Frontul Național Democratic al Tineretului nu s-a realizat datorită opoziției tineretului din Partidul Național Liberal și din Partidul Național Țărănesc. „Tineretul are în față azi, se arată în „Scînteia” din 3 decembrie 1944, două feluri de programe. Unul e platforma tineretului democratic, precisă, concretă, oglindă credincioasă a realităților, celălalt e cel al partidelor « istorice », program alcătuit din vorbe și formule goale, din insulte și răstălmăciri de rea credință, de încercări de a picura și mai departe otrava fascistă. Fruntașii tineretului din partidele « istorice » care-și spun cu nerușinare « oameni noi » vor să continue și mai departe politica diversionistă și înșelătoare. A o demasca și a lupta împotriva ei e una din marile datorii ale tineretului”

Sfîrșitul anului 1944 și începutul anului 1945 găsește tineretul comunist angajat cu toate forțele atît în lupta pentru înfringerea Germaniei hitleriste pe front, cît și în lupta pentru sporirea producției. „Lozincile întregului tineret trebuie să fie «totul pentru front, totul pentru victoria armatelor aliate asupra bandelor fasciste», arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în articolul *Lupta tineretului în trecut și datoriile lui în viitor*,

apărut în „Scînteia Tineretului” din prima zi a anului 1945. „Tineretul, se arată în continuare în același articol, să fie în fruntea muncii pentru mărirea producției de război. Întregul tineret trebuie să muncească pentru refacerea țării, prin munca noastră să refacem țara. Prin munca noastră să contribuim la clădirea unei Românie îmbelșugate și frumoase, cum n-a fost niciodată pînă acum”.⁴²

Uniunea Tineretului Comunist în cursul anului 1945 a continuat să aibă un rol principal în cadrul mișcării de tineret din țara noastră, a sprijinit cu toate forțele sale lupta pentru victorie pe frontul antihitlerist, a militat pentru înlăturarea guvernului cu majoritate reacționară în frunte cu Nicolae Rădescu și înlocuirea lui cu un guvern al Frontului Național Democratic, a mobilizat tinerii din fabrici și uzine la sporirea producției industriale și realizarea lucrărilor agricole de primăvară, s-a angajat hotărît în lupta pentru unificarea mișcării de tineret.

Conferința pe țară a Uniunii Tineretului Comunist, desfășurată la începutul anului 1945, se înscrie ca un moment important în activitatea U.T.C. deoarece a stabilit trecerea la schimbarea cadrului organizatoric al mișcării de tineret din țara noastră existent la sfîșitul anului 1944 și crearea Mișcării Tineretului Progresist. Această nouă orientare începe să prindă viață în 21 ianuarie 1945 prin semnarea actului său de constituire de către reprezentanții majorității organizațiilor de tineret din țara noastră, între care bineînțeles Uniunea Tineretului Comunist, și alegerea unui Comitet de coordonare cu rolul de a conduce mișcarea de tineret la nivel național. Exprimînd punctul de vedere al U.T.C., cu acest prilej tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Ne-am adunat cu scopul de a crea un front comun al tuturor organizațiilor politice, sportive, religioase, de a strînge întreg tineretul dornic de pace, de o viață mai bună”⁴³. La puțin timp după aceasta, s-a trecut la organizarea acestei mișcări la nivelul multor localități din țară și pe circumscripții în București.

Prima mare întrunire a Mișcării Tineretului Progresist la care au participat mii și mii de tineri a avut loc în 4 februarie 1945, pîleț cu care secretarul C.C. al U.T.C., după ce a subliniat importanța deosebită ce o reprezintă unirea tuturor organizațiilor de tineret într-un front comun, arată: „această mișcare a Tineretului Progresist din România este nu numai un început, dar și un imbold la lupta pentru distrugerea Germaniei hitleriste. Toate eforturile noastre să fie îndreptate spre victorie. Nu numai în vorbe, dar și în fapte trebuie să muncim în fabrici, pe ogoare, în laboratoare, pretutindeni pentru armată, pentru front”.

Lupta pentru un guvern al Frontului Național Democratic era o altă problemă la ordinea de zi. Deoarece s-au opus democratizării țării, înfăptuirii unor reforme în favoarea maselor largi populare, pentru că tergiversau aplicarea prevederilor armistițiului semnat cu Uniunea Sovietică, reprezentanții reacțiunii în guvernul prezidat de Nicolae Rădescu deveniseră antipopulari. Ca urmare, la sfîșitul lunii ianuarie 1945 Frontul Național Democratic a elaborat și dat publicității programul său de guvernare în zece puncte⁴⁴ și a chemat masele populare la luptă pentru un guvern al Frontului Național Democratic. Imediat după aceasta în București și în alte localități din țară s-a declanșat un nou avînt revoluționar care a cuprins și tineretul țării. „Zeci de mii de tineri muncitori din capitală au manifestat în 1 februarie 1945, alături de muncitori vîrstnici, cerînd venirea la cîrma țării a unui guvern al F.N.D.”, se arată în „Scînteia Tineretului” din 5 februarie 1945. Așadar, tineretul democrat s-a alăturat

cu tot avântul luptei pentru un nou guvern, luptă care va cunoaște o amploare deosebită la 24 februarie când în București a avut loc o mare manifestație în cadrul căreia peste 600.000 de cetățeni, între care mulți tineri mobilizați de Uniunea Tineretului Comunist, și-au exprimat protestul împotriva acțiunilor distructive ale reacțiunii și au cerut instaurarea unui guvern al F.N.D. Forțele jandarmerești au deschis focul asupra demonstranților din rîndul cărora au căzut morți și mulți răniți, mare parte dintre ei tineri. Mitinguri și demonstrații asemănătoare s-au desfășurat, în aceeași zi, la Craiova, Caracal, Ploiești, Timișoara, Brașov și în alte orașe.

Lupta pentru instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului revoluționar-democratic condus de dr. Petru Groza a fost un alt cîmp de afirmare a Uniunii Tineretului Comunist. Principalele detașamente ale tineretului român, tineretul muncitoresc și cel țărănesc, s-au angajat cu toate forțele lor în aspra bătălie pentru instaurarea acestui guvern și apoi pentru consolidarea poziției sale în lupta împotriva reacțiunii, pentru reconstrucția țării. Exprîmînd voința tineretului democrat, C.C. al U.T.C. a adoptat imediat după 6 martie o hotărîre în care se menționează atitudinea organizației față de noul guvern. În document se subliniază în primul rînd faptul că instaurarea guvernului de la 6 martie a însemnat „o cotitură istorică în viața poporului român, un succes al forțelor democratice unite în Frontul Național Democratic”⁴⁵. La acest succes, continuă același document „tineretul, cu energia și elanul său, a luat parte activă”. C.C. al U.T.C. chema apoi „întregul tineret care-și iubește țara și care vrea o Românie frumoasă, liberă și puternică să facă zid în jurul guvernului Groza”.

Activitatea de refacere a țării începută în toamna anului 1944 continuă cu forțe sporite în iarna și primăvara anului 1945. Este revelator în acest sens *Apelul C.C. al U.T.C. din România* cu prilejul Săptămîinii Mondiale a Tineretului, în care se spune: „Tineri muncitori! Dublați, triplați, înzeciți rodul munci voastre. Chemați la întreceri pe tinerii din alte fabrici. Formați echipe care să plece la țară pentru a ajuta pe țărani în campania de însămînțări. Tineri țărani! Prin reforma agrară vi se dă putință să faceți și voi o gospodărie, iar frații voștri care luptă pe front capătă pămînt. Pămîntul acesta care de atîta amar de ani a fost îngroșat cu sîngele și sudoarea voastră trebuie să dea acum rod bogat pentru front și pentru întregul popor. Să nu rămînă nici un petec de pămînt nelucrat și neînsămînțat”⁴⁶.

În acțiunile tinerilor muncitori din primăvara anului 1945 găsim începutul muncii voluntare a tineretului din țara noastră. În cadrul Săptămîinii Mondiale a Tineretului, uteciștii și alți tineri din fabrici și uzine și-au luat angajamentul de a confecționa sau repara utilaje sau alte produse necesare industriei, precum și un însemnat număr de unelte necesare campaniei agricole de primăvară. Așa, de exemplu, uteciștii de la C.F.R. din București s-au angajat să realizeze 50 pluguri, tinerii muncitori de la „Malaxa” să repare un tren, cei de la „Lemaitre” să fabrice 20 pluguri, 15 ciocane, 15 topoare, 25 greble (...). În numeroase întreprinderi tinerii s-au angajat să trimită echipe de reparații la țară, să facă ore suplimentare pentru cumpărarea de unelte agricole⁴⁷.

Tinerii din Banat și din alte zone ale țării au răspuns prin fapte la Apelul Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist. „În dimineața zilei de 23 martie, tineretul de la I.L.S.A., uteciștii de la Fabrica de mănuși, «Kandia», Uzinele Bozsak, și o mulțime de tineri uteciști din micile ateliere, în număr aproximativ 180, înarmați cu sape și casmale, în coloană disciplinată s-au îndreptat spre Dumbrăvița pentru săparea grădinilor de zarzavat, cules tuleiul de pe cîmp etc.”⁴⁸. Asemenea acțiuni s-au mai organizat în comuna Săcălaz⁴⁹ și alte sate bănățene⁵⁰.

Modul în care acționa tineretul pe front, în fabricile și uzinele din țară îl știm din cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Conferința Uniunii Tineretului Muncitor din Bulgaria desfășurată la începutul lunii aprilie 1945. Cu acest prilej, secretarul C.C. al U.T.C. arăta : „actualmente, peste 10 divizii românești luptă alături de Armata Roșie contra Germaniei. În frunte se află glorioasa divizie de voluntari «Tudor Vladimirescu». Mii de tineri antifasciști români s-au înrolat voluntari în această divizie. Peste tot în țară tinerii lucrează ore suplimentare pentru mărirea producției de război. La fabrica «Italo-Română» unii tineri au muncit 36 de ore fără întrerupere pentru a termina mai repede o comandă pentru Armata Roșie”⁵¹.

Cu toate realizările obținute în lupta antifascistă și în munca de refacere a țării în iarna și primăvara anului 1945, pe ansamblu, Mișcarea Tineretului Progresist era insuficient consolidată din punct de vedere organizatoric și avea o slabă influență politică în rîndul tinerei generații, motiv pentru care Plenara C.C. al U.T.C. din 9—10 aprilie 1945 hotărăște, pe baza orientării date de cadre din conducerea partidului comunist care se ocupau de activitatea sa, trecerea la crearea Tineretului Progresist, organizație unică a tineretului democrat din România din care urmau să facă parte tineri muncitori, țărani, elevi și studenți fără deosebire de clasă. Lupta antifascistă, refacerea și democratizarea țării erau liniile directoare ale programului noii organizații. În perioada imediat următoare s-a trecut la aplicarea orientărilor Plenarei C.C. al U.T.C. din aprilie, astfel că „la 1 mai 1945, C.C. al U.T.C. își lua angajamentul să ducă lupta înzecită — împreună cu întreaga organizație, în colaborare cu celelalte organizații democratice ale tineretului — pentru realizarea unității tineretului în organizația Tineretul Progresist, care va fi astfel în stare să cuprindă și să îndrume pe căile progresului marea masă a tineretului”⁵².

La câteva zile după aceasta în „Scînteia Tineretului” din 6 mai 1945 se publică un articol intitulat *Pentru unirea întregului tineret* în care, după ce „U.T.C. salută crearea Tineretului Progresist”⁵³, se arată : „Uniunea Tineretului Comunist se alătură fără nici o rezervă apelului lansat de Tineretul Progresist pentru crearea unei organizații unice a tineretului și consideră că nu este nici un motiv care să împiedice această unire. Dimpotrivă, interesele tineretului, viitorul patriei noastre cer imperios unirea tineretului (. . .). Facem apel la toate organizațiile de tineret, la toți tinerii să muncească cu tot elanul lor la crearea organizației unice a Tineretului Progresist”.

Evenimentele se derulau cu repeziciune și în 7 iunie 1945 are loc o ședință a Comitetului Central al Frontului Unic al Tineretului Muncitoresc, unde se hotărăște ca „toți membrii Uniunii Tineretului Comunist și Uniunii Tineretului Socialist din România să dea tot sprijinul lor necondi-

ționat activității organizației Tineretului Progresist”. Considerind că U.T.S. și U.T.C., se arată în continuare în comunicatul semnat de secretarii Comitetelor Centrale ale celor două organizații muncitorești de tineret, „sînt organizațiuni progresiste prin excelență și că activitatea acestor organizații se inspiră din năzuințele tineretului și din nevoile naționale, membrii lor vor fi membri ai organizației Tineretului Progresist”⁵⁴. Apoi, în cursul lunii iunie, Uniunea Tineretului Comunist și-a încetat practic activitatea, s-a dizolvat în Tineretul Progresist. Acest lucru rezultă și dintr-un articol intitulat astfel: *Unire între tineri*, din 9 iunie 1945 în care se arată : „(...) Unificarea politică și organizatorică este azi problema de bază ce stă în fața tineretului nostru ... Uniunea Tineretului Comunist, organizația cea mai puternică și cea mai combativă a tineretului, a făcut primul pas : s-a declarat gata să-și înceteze existența ca organizație spre a grăbi formarea organizației unice a tineretului din România.”⁵⁵.

Dizolvarea Uniunii Tineretului Comunist în iunie 1945 și trecerea la constituirea organizației Tineretului Progresist a constituit fără nici o îndoială o mare greșeală. Practic partidul comunist își desființa pentru a doua oară propria organizație revoluționară de tineret care în anii ce au urmat revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a constituit ajutorul său în lupta împotriva fascismului, a reacțiunii și în democratizarea țării și se crea o organizație eterogenă din care urmau să facă parte toți tinerii țării fără nici o deosebire de clasă. Se desființa organizația de tineret a partidului comunist al cărui efectiv era în iunie 1945 de 80.000 de membri⁵⁶ și se crea o organizație care n-a reușit niciodată să devină ceea ce și-a propus : organizația unică a tineretului din țara noastră. Se pune în mod firesc întrebarea : Cum a fost posibil ? Problema ne este clarificată de secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în mai multe rînduri și de către Plenara C.C. al P.C.R. din 22—24 decembrie 1948 care a hotărît trecerea la făurirea organizației unice a tineretului muncitor din țara noastră.

Din studiul pe care l-am efectuat a rezultat că prima luare de poziție a tovarășului Nicolae Ceaușescu față de lichidarea Uniunii Tineretului Comunist ca organizație a făcut-o puțin timp după aceasta, la Plenara C.C. al P.C.R. din 25—28 ianuarie 1946, unde „a criticat hotărîrea de dizolvare a U.T.C., apreciind-o ca o mare greșeală”⁵⁷, care se aplica într-un moment în care organizația era în plin proces de consolidare nu numai politică ci și organizatorică.

Analizînd aceeași problemă, Plenara C.C. al P.C.R. din 22—24 decembrie 1948, în Rezoluția asupra activității partidului în rîndurile tineretului aprecia că „dizolvarea U.T.C. în 1945, pe motivul că ar fi fost prea îngustă și crearea unei noi organizații de tineret mai largi fără caracter de clasă, a constituit o greșeală serioasă”⁵⁸.

Problema desființării Uniunii Tineretului Comunist ca organizație este reluată și clarificată din nou de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961 unde sublinia : „Linia lichidatoristă, ai cărei promotori au fost Pauker-Luca și-a găsit expresie și în încercările acestora de a dizolva organizația revoluționară a tineretului — Uniunea Tineretului Comunist. Ei au înlocuit Uniunea Tineretului Comunist prin așa-zisul «Tineret Progresist», o organi-

zație amorfă, ceea ce a slăbit legăturile partidului cu masele tineretului din fabrici și uzine. Întâmpinînd rezistență la o serie de activiști care lucrau în acest sector, Pauker-Luca i-au îndepărtat și au predat organizația de tineret pe mina unor elemente care n-aveau nimic comun cu lupta revoluționară a tineretului. Această acțiune dușmănoasă față de U.T.C. s-a resimțit mult timp în rîndul tineretului, a adus mari daune activității partidului în educarea și mobilizarea tineretului”⁵⁹. Așadar, Uniunea Tineretului Comunist a fost dizolvată în vara anului 1945 de grupul fracționist ai cărei promotori au fost Ana Pauker și Vasile Luca care, făcînd abuz de răspunderile pe care le-au avut în acea perioadă în conducerea partidului comunist, au înlăturat cadrele U.T.C. care s-au opus acestei acțiuni și apoi au lichidat Uniunea Tineretului Comunist ca organizație.

Aceeași problemă o reia secretarul general al partidului nostru în mai 1962, în cuvîntarea rostită la a 40-a aniversare a creerii U.T.C., prilej cu care spune : „Grupul antipartinic a dat o lovitură grea și organizației revoluționare a tineretului ; el nu vedea cu ochi buni influența crescîndă a partidului în rîndurile tineretului muncitoresc, țărănesc, intelectual, dorința înflăcărată a acestuia de a participa cu toate forțele la lupta pentru democrație și socialism. De aceea au trecut în 1945 la dizolvarea U.T.C. și înlocuirea ei cu «Tineretul Progresist», organizație eterogenă, ceea ce a dăunat mult muncii partidului în rîndurile tinerilor muncitori, țărani, intelectuali, a tinerilor din rîndurile naționalităților conlocuitoare”⁶⁰.

Dizolvarea U.T.C. s-a făcut și sub influența unor factori externi fiind într-un fel o concretizare a hotărîrii primului Congres al tineretului antifascist din Balcani desfășurat la Belgrad în perioada 8—15 iulie 1945 la care a participat și o delegație a tineretului român care în una din rezoluțiile sale recomanda tineretului din Bulgaria și România „formarea organizațiilor unice antifasciste, democratice”⁶¹ de tineret.

După dizolvarea Uniunii Tineretului Comunist, membrii săi s-au înscris fie în organizația Tineretului Progresist, fie în Uniunea Tineretului Socialist, pentru ca apoi să se regăsească din nou împreună la unificarea acestora, la începutul anului 1948, în Uniunea Tineretului Muncitoresc, iar în martie 1949 în organizația unică, revoluționară a tineretului din țara noastră — Uniunea Tineretului Muncitor.

Realizarea unității politice, ideologice și organizatorice a mișcării de tineret din țara noastră s-a constituit într-un eveniment de mare importanță în istoria tineretului revoluționar, în istoria contemporană a României. Înlocuind disensiunile care existau în interiorul mișcării de tineret pînă la această dată, cu unitatea de acțiune, tineretul țării noastre a obținut, sub conducerea partidului, mari succese, organizația s-a consolidat, și-a perfecționat activitatea de la un an la altul, numele său se leagă strîns de marile succese obținute de poporul nostru în întreaga perioadă a revoluției și construcției socialiste.

Tineretul muncitoresc din uzine și fabrici, alături de ceilalți oameni ai muncii, sau în cadrul unor brigăzi proprii de producție, preluînd în unele unități direct exploatarea miniere, cuptoare, sonde sau alte locuri de muncă, și-a adus o contribuție însemnată la realizarea sarcinilor primelor planuri anuale sau cincinale. Tinăra generație din agricultură, răspunzînd chemării partidului, și-a adus, de asemenea, o contribuție însem-

nată la creșterea an de an a producției agricole, la cooperativizarea agriculturii, la făurirea economiei socialiste unitare.

Chiar dacă nu s-a ridicat la nivelul anului 1948, munca patriotică din prima etapă a revoluției socialiste a continuat să fie un domeniu de afirmare a zeci de mii de tineri care, în această perioadă, au dat țării, împreună cu alți oameni ai muncii, un număr însemnat de obiective de mare importanță pentru economia națională, printre care menționăm : Termocentrala Ovidiu II, Combinatul poligrafic „Casa Științei”, Fabrica de rulmenți din Birlad, Tunelul de aducțiune al hidrocentralei „V. I. Lenin” de la Bicaz, Uzina cocsochimică Hunedoara și multe altele.

Perioada inaugurată de Congresul al IX-lea, când în fruntea partidului a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu, de numele căruia se leagă marile noastre izbîni din ultimele peste două decenii, a constituit un prilej de reflecție și de cotitură, în sensul larg al cuvîntului, și pentru organizația revoluționară de tineret. Mai întii, la 4 august 1965, Plenara lărgită a C.C. al U.T.C. a adoptat hotărîrea cu privire la schimbarea denumirii Uniunii Tineretului Muncitor în Uniunea Tineretului Comunist. În al doilea rînd, în 29 noiembrie — 1 decembrie 1967 Plenara C.C. al P.C.R., după ce a constatat că Uniunea Tineretului Comunist are preocupări limitate față de cerințele noii etape, stabilește noi direcții de acțiune pentru organizația sa de tineret printre care amintim : intensificarea activității de educare prin muncă și pentru muncă a tineretului ; îmbunătățirea conlucrării școlii cu ceilalți factori educaționali cu răspunderi în formarea comunistă a tinerei generații ; îmbunătățirea activității cultural-distractive a tineretului, inclusiv prin dezvoltarea bazei materiale proprii ; trecerea în răspunderea U.T.C. a organizării și conducerii muncii sportive de masă în școli, facultăți și la sate, sprijinirea sindicatelor în desfășurarea acestora în întreprinderi ; organizarea turismului pentru tineret ; pregătirea tineretului pentru apărarea patriei ; înființarea Centrului de cercetări pentru problemele tineretului. Pentru ca Uniunea Tineretului Comunist să-și poată realiza noile atribuții s-a stabilit ca primul secretar al C.C. al U.T.C. să fie membru al guvernului, avînd calitatea de ministru pentru problemele tineretului. Aceste măsuri au dat un nou avînt muncii U.T.C., au determinat o participare mai susținută a tinerei generații la dezvoltarea în ritm rapid a forțelor de producție, la modernizarea industriei, agriculturii, la consolidarea socialismului în țara noastră, tineretul fiind azi, așa cum se subliniază în Programul partidului, „o puternică forță socială, viitorul însuși al națiunii noastre socialiste”.

Un moment important în perfecționarea muncii U.T.C., în ridicarea activității sale la nivelul înalțelor comandamente ale timpului nostru, l-a constituit întîlnirea de lucru a secretarului general al partidului cu Biroul C.C. al U.T.C. din 1 februarie 1974, prilej cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu a cerut în mod deosebit organizației să-și revadă concepția cu privire la organizarea muncii patriotice în sensul preluării spre execuție a unor lucrări de interes național unde tinerii să învețe să muncească și să-și conducă singuri propria activitate pentru realizarea obiectivelor respective, ceea ce a determinat realmente înviorarea muncii patriotice a tineretului, ridicarea acesteia la cote valorice necunoscute pînă acum, creșterea contribuției tinerei generații la realizarea marilor sarcini pe care le are de îndeplinit societatea noastră sub conducerea partidului comunist.

Referindu-se la aportul tineretului la edificarea socialismului în țara noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la deschiderea Forumului tineretului din 16 mai 1985, spunea : „Doresc să subliniez, cu deplină satisfacție, că în toate marile realizări din anii construcției socialiste, tineretul, împreună cu întregul popor, a adus o contribuție de mare însemnătate în toate domeniile dezvoltării noastre economice și sociale. De la primele detașamente de muncă patriotică, de la Bumbesti-Livezeni și Salva-Vișeu, la Canalul Dunăre-Marea Neagră, la toate șantierelor industriale, la dezvoltarea agriculturii, industriei, științei, culturii, tineretul a fost prezent, a răspuns chemării partidului, și-a făcut datoria față de patrie, față de popor, față de cauza socialismului, demonstrând că este ferm hotărât să contribuie la realizarea unei societăți moderne, înaintate, în care întregul popor, generațiile viitoare să ducă o viață liberă, demnă !”⁶².

Pe lângă asemenea frumoase aprecieri la adresa tinerei generații, conducerea de partid și de stat a conferit Uniunii Tineretului Comunist în semn de prețuire a muncii sale cele mai înalte distincții ale Republicii Socialiste România : Ordinul „Apărarea Patriei” clasa I, în 21 martie 1952 cu prilejul aniversării a 30 de ani de la crearea U.T.C. ; Ordinul „Steaua R.S.R.” clasa I, în 2 mai 1962 cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la crearea U.T.C. ; Ordinul „Victoria Socialismului” în 14 aprilie 1972 cu prilejul împlinirii a 50 de ani de existență a organizației, iar la 19 martie 1982, cu prilejul aniversării a 30 de ani de la crearea U.T.C., titlul de „Erou al Muncii Socialiste”.

În stabilirea locului și rolului Uniunii Tineretului Comunist în societatea noastră, o contribuție esențială, de mare valoare și-a adus-o și continuă să-și aducă secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, a participat activ la toate marile evenimente ale organizației, începând din anul 1933 când a devenit membru al U.T.C., și până în prezent. În anii edificării socialismului, de mare valoare sînt cuvîntările sale rostite la Conferința pe țară a U.T.C. din 19—31 iulie 1954 ; la Congresul al VI-lea al U.T.C. din 27—30 iunie 1956 ; la Congresul al VII-lea al U.T.C. din 18—20 august 1960 ; la Congresul al VIII-lea al U.T.C. din 23—26 martie 1966 ; la Consfătuirea pe țară a U.T.C. din 9—10 februarie 1968, precum și la cele patru Congrese ale U.T.C. care au urmat. De fiecare dată, cuvîntul său a fost așteptat cu deosebit interes de tînăra generație și s-a constituit în adevăratul program de muncă pentru perioada ce a urmat.

Congresul al XIII-lea al P.C.R., cea de-a 5-a Conferință Națională ale partidului din 14—16 decembrie 1987 și Ședința comună a Plenarei C.C. a P.C.R., a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești din 28, 29 și 30 noiembrie 1988 au stabilit noi direcții și obiective la realizarea cărora, alături de întregul nostru popor, este chemat să-și aducă contribuția și tineretul României socialiste. Realizările de pînă acum sînt o garanție, că și de data aceasta, în anii care vin, tînăra generație va munci cu elan și responsabilitate pentru dezvoltarea intensivă și modernizarea economiei naționale, pentru realizarea unei noi calități în toate domeniile pentru a realiza saltul României, la sfîrșitul acestui cincinal, din rîndul țărilor în curs de dezvoltare în rîndul țărilor mediu dezvoltate, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea solemnă consacrată aniversării a 65 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist și a 30 de ani de la înființarea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România*, 21 martie 1987, Edit. Politică, București, 1987, p. 5—6

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. Vol. 23, Edit. Politică, București, 1983, p. 394

³ Constantin Petculescu, *Istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România — repere cronologice* — 1987, Edit. Politică, București, p. 120

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea solemnă consacrată aniversării a 60 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist și a 25 de ani de la înființarea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România*, 19 martie 1982, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 23, Edit. Politică, București, 1983, p. 394

⁵ „Luptătorul” din 6 septembrie 1944

⁶ „România liberă” din 31 august 1944

⁷ Ibidem

⁸ Ibidem

⁹ „România Liberă” și „Libertatea” din 31 august 1944

¹⁰ „Libertatea” din 1 septembrie 1944

¹¹ „Scinteia” din 21 septembrie 1944

¹² Ibidem din 22 septembrie 1944

¹³ „Luptătorul bănățean” din 18 decembrie 1944

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, Vol. 4, 1970, p. 629—630

¹⁵ „Libertatea” din 11 septembrie 1944

¹⁶ Ibidem

¹⁷ „Scinteia” din 22 septembrie 1944

¹⁸ „Scinteia” din 10 și 11 octombrie 1944

¹⁹ Ibidem

²⁰ „Libertatea” din 22 octombrie 1944

²¹ „Scinteia” din 24 octombrie 1944

²² Ibidem

²³ Ibidem din 26 septembrie 1944

²⁴ „Scinteia” din 3 octombrie 1944

²⁵ *File din istoria U.T.C.*, Edit. Politică, București, 1980, p. 297—298

²⁶ „România Liberă” din 16 septembrie 1944

²⁷ „Scinteia” din 2 octombrie 1944

²⁸ Ibidem din 13 octombrie 1944

²⁹ Ibidem din 14 octombrie 1944

³⁰ Ibidem din 21 octombrie 1944

³¹ *File din istoria U.T.C.*, p. 310

³² „Scinteia” din 21 octombrie 1944

³³ Ibidem din 4 noiembrie 1944

³⁴ „Scinteia Tineretului” din 4 decembrie 1944

³⁵ „Scinteia” din 5 noiembrie 1944

³⁶ „Luptătorul Bănățean” nr. 83, din 18 decembrie 1944

³⁷ „Scinteia Tineretului” nr. 1, din 5 noiembrie 1944

³⁸ Ibidem, 12 noiembrie 1944

³⁹ „Scinteia” din 21 septembrie 1944

⁴⁰ „Scinteia Tineretului” din 5 noiembrie 1944

⁴¹ Ibidem din 27 noiembrie 1944

⁴² „Scinteia Tineretului” din 1 ianuarie 1945

⁴³ *Istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România — repere cronologice* —, Edit. Politică, București, 1987, p. 137

⁴⁴ „Scinteia” din 29 ianuarie 1945

⁴⁵ *File din istoria U.T.C.*, p. 315

⁴⁶ „Luptătorul Bănățean” din 25 martie 1945

⁴⁷ „Scinteia Tineretului” din 25 martie 1945

⁴⁸ „Luptătorul Bănățean” din 26 martie 1945

⁴⁹ Ibidem din 25 martie 1945

⁵⁰ Ibidem

⁵¹ „Scinteia Tineretului” din 8 aprilie 1945

⁵² Ibidem din 27 mai 1945

⁵³ Ibidem din 6 mai 1945

⁵⁴ „Libertatea” din 11 iunie 1945

⁵⁵ „Scinteia Tineretului” din 9 iunie 1945

⁵⁶ Mihai Fătu, *Alianțe politice ale Partidului Comunist Român, 1944—1947*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 261

⁵⁷ *Ibidem*

⁵⁸ „Tînărul Muncitor” din 10 ianuarie 1949

⁵⁹ „Scinteia” din 13 decembrie 1961

⁶⁰ „Scinteia Tineretului” din 5 mai 1962

⁶¹ *Primul Congres al Tineretului antifascist din Balcani*, Belgrad, 8—15 iulie 1945, Edit. Tineretului Progresist din România, 1945, p. 229

⁶² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, 1985, p. 451

L'UNION DE LA JEUNESSE COMMUNISTE DURANT LES PREMIÈRES ANNÉES D'APRÈS LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTIIMPÉRIALISTE

Résumé

Créé au milieu du siècle dernier, le mouvement de la jeunesse révolutionnaire de Roumanie acquiert une nouvelle qualité en mars 1922, lorsqu'on jette les bases politiques de l'organisation communiste pour les jeunes dans notre pays. Après cette date, l'Union de la Jeunesse Communiste participe avec enthousiasme aux grandes actions révolutionnaires initiées par le parti communiste dans l'entre-deux-guerres, s'oppose au fascisme et à la guerre antisoviétique, contribue à la réalisation de l'acte historique du 23 Août 1944.

Tout de suite après cet événement, le parti communiste confie la direction de l'U.J.C. à un groupe de militants, dont la place d'honneur revenait au camarade Nicolae Ceaușescu, qui agissent fermement pour décider la jeune génération à soutenir la guerre antihitlérienne, à évincer les gouvernements réactionnaires qui dirigeaient le pays, et à instaurer le gouvernement démocratique des ouvriers et des paysans, ce qui eut lieu le 6 mars 1945.

Dans une période où l'U.J.C. dirigeait le mouvement de la jeunesse, où des organisations puissantes avaient été créées au niveau du pays entier, et où son effectif avait atteint en juin 1945 le chiffre de 80.000 membres, le parti communiste en décide la dissolution et, en même temps, la création de la Jeunesse Progressiste, qui devait compter dans ses rangs tous les jeunes du pays, sans distinction de classe.

Après s'être rendu compte de l'erreur commise par la suppression de l'U.J.C. et la création de la Jeunesse Progressiste, le parti communiste à analysé, dans l'intervalle 1946—1948, ce problème à plusieurs reprises, et a décidé la constitution, en mars 1949, de l'Union de la Jeunesse Ouvrière — organisation révolutionnaire unique de la jeunesse de notre pays qui a joué un rôle important dans l'édification du socialisme en Roumanie.

PRESA ROMÂNEASCĂ ÎN DECENIUL PREMERGĂTOR REVOLUȚIEI DE LA 1848 — FERMENT AL CONȘTIINȚEI NAȚIONALE

APOSTOL STAN

Apărută din nevoia de a exprima și de a difuza în societate anumite idei, presa națională a devenit de la început un principal mijloc de contact între români, depășind frontierele politice și aruncînd punți între membrii aceleiași comunități împiedicată în ascensiunea ei de dominația străină. În 1821 era inaugurată la Buda „Biblioteca Românească”, editată de Zaharia Carcalechi¹, dar era însă curînd abandonată. În schimb, în 1829, la București și la Iași, apăreau „Curierul Românesc” condus de I. Eliade Rădulescu și „Albina Românească” redactată de Gheorghe Asachi, punîndu-se astfel bazele presei naționale în Țara Românească și Moldova². În 1838, în Transilvania, G. Barițiu inaugura „Gazeta de Transilvania” urmată apoi de „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, într-un moment de reviriment al mișcării naționale românești³.

Dacă scopul fiecăruia din cele trei organe de presă consta, mai întîi, în împlinirea unor nevoi provinciale, prin circulația dintr-o regiune în alta se contribuia la unitatea culturală a tuturor românilor. În 1838, la 12 martie, cînd era tipărit primul număr al „Gazetei”, redacția s-a stabilit în orașul Brașov, împănat de numeroși negustori români și remarcat prin legăturile lui mai bune și mai ușoare nu numai cu întreaga Transilvanie, ci și cu Moldova și Țara Românească. Brașovul deținea, printre altele, o poziție nodală, aici încrucîșîndu-se firele contactelor și schimburilor comerciale din întreaga comunitate națională, după cum tot din acel centru porneau și se răsfireau relații umane care atingeau punctele cele mai periferice ale spațiului etnic românesc.

Spre deosebire de ziarele din București sau Iași, cele din Brașov erau concepute cu un mai pronunțat caracter național. Din Craiova, într-o scrisoare „tăinică” din 27 august 1838, Ioan Maiorescu propunea să se întemeieze o „societate națională năvădită”⁴ menită a transforma foaia brașoveană într-un „Organ Național”, cu colaboratori din toate provinciile românești. Întrucît propunerea menționată era mai greu de realizat, G. Barițiu, în schimb, a transformat „Gazeta” într-un organ de presă al întregii națiuni române. În consecință, redactarea foilor brașovene devenea dependentă de legăturile cu provinciile românești de la Dunăre. G. Barițiu apare drept culegător de informații social-politice și culturale de aici, posedînd numeroase legături epistolare și corespondenți speciali⁵. Avea în vedere în tipărirea foilor sale reacția nu numai a cititorilor din Țara Românească și Moldova, ci și a domniei. În această pri-

vință, solicitînd părerea lui G. Bibescu, unul din cititorii foilor lui, acesta îi arăta că alcătuirea articolelor rămînea să fie făcută în funcție de loialitatea și „dreapta judecată” a lui G. Barițiu. Acesta să aibă mai ales în vedere faptul de a nu se atinge „cu expresii supărătoare” de puterile vecine, de acelea aflate „între de-a dreptul înclinare cu acest Principat”⁶. Tot G. Bibescu, întrebînd de Ioan Maiorescu la Craiova — cu ocazia unei vizite — care ar trebui să fie atitudinea lui G. Barițiu față de domnia lui, sugerase să nu fie lăudat și să nu fie pus niciodată „în contact”, căci în acest caz i-ar face mai mult rău decît bine, rezumîndu-se la o simplă descriere dacă ar fi făcut vreo „ispravă”⁷.

Pentru a putea să-și împlinească misiunea asumată, aceea de a face din foile sale un obiect de lectură interesant pentru cît mai mulți români din Principatele dunărene, G. Barițiu era preocupat de receptarea unor multiple și variate informații. Din București, la 15 iunie 1840, Aaron Florian comunica la Brașov știri despre Regulamentele organice ale Moldovei și Țării Românești, populația celor două state, domniile lui M. Sturdza și Al. D. Ghica, Adunările obștești⁸. În legătură cu activitatea acestora, era dezvăluită intenția reprezentanților boierimii de a organiza „un credit obștesc”. Se mai releva că în intervențiile parlamentare, mulți deputați se comportau ca „patrioți buni”. Alte mențiuni priveau încercarea de statuare a unei reforme școlare în Țara Românească, dezvoltarea culturii naționale și mișcarea națională condusă de I. Câmpineanu. Din Iași, primea de asemenea știri despre disputele din Adunarea obștească, în aprilie 1843, Ioan Maiorescu cerînd să se scrie în „Gazetă” despre acei deputați care se dovediseră „apărători ai naționalismului”⁹. Tot din Iași, în decembrie 1842, Iordache Mălinescu informa pe Barițiu că, sub influența muntenilor, moldovenii începuseră să se intereseze mai mult de activitatea politică, constituindu-se în acel scop chiar o „partidă de boieri”¹⁰.

Statutul politic extern al Principatelor române constituia o altă componentă a informației transmise lui Barițiu. În acest sens, Iordache Mălinescu, arătîndu-i cît de apăsătoare erau ingerințele Rusiei, îi demonstra că niciodată pînă atunci cele două state românești nu s-au aflat într-o situație mai critică¹¹. Din acest motiv, orice mișcare observată în sud-estul european al continentului era transmisă și lui Barițiu. În martie-aprilie 1840, de pildă, Aaron Florian îi arăta că „cei buni de aici”, din Țara Românească așteptau cu nerăbdare „dezlegarea pricinii Răsăritului”¹², soluționarea Chestiunii orientale deci, adică un război ruso-turc menit a decide „soarta unde rămînem și cum”, dar mai ales împlinirea aspirației spre neatîrnare și emancipare națională. Sensibilitatea românilor din Principate cu privire la statutul lor politic extern era tot timpul împărtășită lui G. Barițiu. Proceda astfel atît Ioan Maiorescu, în 1844, cît și N. Istrati care în februarie 1847 era preocupat de gîndul de a transmite și lui Barițiu zvonul că Poarta părea a fi dispusă să renunțe la suzeranitatea ei asupra Principatelor române în favoarea Franței și Angliei¹³ !

Aflat la Brașov, într-un important centru comercial și cultural cu ramificații în întregul spațiu etnic românesc, prii acele contacte epistolare, G. Barițiu devenea un depozitar de informații privitoare la Moldova și Țara Românească. Pe o asemenea bază putea să-și scrie foile, să măsoare și să aprecieze fenomenele și procesele descrise, să țină o linie de echilibru

în relatarea faptelor și considerarea oamenilor. Ca depozitar al unor asemenea informații, G. Barițiu devenea o sursă pentru alte personalități din Transilvania, îndeosebi pentru canonicul Timotei Cipariu care, la rîndu-i, edita „Organul luminării” interesîndu-se de soarta Principatelor române¹⁴.

Concepute și realizate ca mijloc de vehiculare a unor idei naționale, foile brașovene stîrneau de la început un mare ecou în întregul spațiu geografic locuit de români. La 11 aprilie 1838, de pildă, la o lună după inaugurarea „Gazetei”, din București Aaron Florian informa pe Barițiu despre marele interes provocat aici de foaia menționată¹⁵. Ca urmare, chiar din anul apariției, existența ziarelor lui Barițiu era legată de difuzarea lor în toate provinciile românești. Unele date statistice sumare dezvăluie că în 1838, „Gazeta” avea 143 abonați în Transilvania, 95 în Banat, 54 în Muntenia și 78 în Moldova¹⁶. În 1842, aceleași periodice dispuneau de un total de 635 abonați, număr considerat mare pentru aceea vreme. Repartizată pe provincii, abonamentele erau, astfel, 148 în Transilvania, 73 în Banat și Crișana, 265 în Țara Românească — dintre care numai în București erau distribuite 159 numere — și 149 în Moldova¹⁷.

Cifrele menționate trebuie să se privească însă nu numai prin prisma abonaților propriu-ziși, ci și, mai ales, din perspectiva legăturilor pe care le posedau aceștia. Se poate, astfel, aprecia că numărul cititorilor reali din toate provinciile românești care veneau în contact cu foile brașovene era mult mai mare, dat fiind că acestea erau redistribuite în cercuri de cititori, în instituții administrative și de învățămînt, în localități rurale sau urbane. În această privință trebuie avut în vedere faptul că, în acele momente, „fiecare din abonații Gazetei reprezenta un pilon de care se lega firul nevăzut al circulației de idei”¹⁸.

O mai limitată și superficială cenzură exercitate de autoritățile din Transilvania în comparație cu acelea din Țara Românească și Moldova care, datorită presiunii țariste, luau măsuri mai severe împotriva publicisticii, făcea foile brașovene mult apreciate în Principatele Române. Din București, la 13 iulie 1842, Aaron Florian comunica în acest sens lui G. Barițiu, semnalîndu-i faptul că — printre alte organe naționale de presă — „Gazeta” era cea mai citită printre români¹⁹. Din acest motiv, interesul deosebit al unor cercuri de cititori din Principatele dunărene nu numai de a se serie mai mult despre aceste provincii, ci și de a se prezenta fapte și date care să le satisfacă atît gustul pentru informație, cît și amorul patriotic. Este semnificativă, în acest sens, scrisoarea lui Ioan Maiorescu din 5 mai 1844 care, din Craiova, comunica lui G. Barițiu la Brașov: „Oamenii de aici doresc a vedea în foile tale mai multe despre Țara Românească”²⁰.

În Țara Românească, profesorii transilvăneni se dovedeau printre cei mai întreprinzători difuzori ai foilor brașovene. La Craiova, de pildă, Ioan Maiorescu desfășura o activitate susținută. La începutul anului 1839, el anunța pe Barițiu că-i făcuse 49 „prenumărănți”²¹. Redactorul foilor brașovene ceruse lui Ioan Maiorescu să se ocupe de difuzarea acestora în întreaga Oltenie, în toate cele cinci județe deci, nu numai în Craiova cum o făcea²². Profesorul Ioan Maiorescu relata că a-și asuma o asemenea obligație, ar însemna prea mult pentru el. Era convins că „ar vrea mulți să aibă gazete”²³, dar trebuia din parte-i un efort peste puteri. Ar fi

trebuit, spre a-și atinge scopul, să se ducă „pe la toți să-i îmbii cu dinsele”.. În Craiova desfășura activitatea de difuzor în condiții ușoare, dar ca să se deplaseze în cele cinci județe ar fi fost mai dificil. Deși cunoștea „toți profesorii”, nimeni însă nu-i trimisese „nici măcar un prenumeraț. Eu cunosc și pe persoanele cele mai de frunte din toată Valachia Mică”, dar nu-i putea abona din mai multe pricini, dar mai ales pentru că — în calitate de depozitar al tuturor abonamentelor, cum îi ceruse să acționeze G. Barițiu — ar fi trebuit să confecționeze pachetele pentru destinatari, să le expedieze prin poștă, dar mai ales să colecteze banii. Sublinia, în acest sens, că plătitise pentru abonamentele altora „din pungă”, de mai multe ori ²⁴. În februarie 1841, pornind de la faptul că drumul poștei de la București spre Turnu Roșu urma să se transfere pe Valea Oltului, prin Rîmnic deci, aprecia că se putea angaja ca difuzor al foilor brașovene în cele cinci județe oltene cînd o asemenea arteră de legătură va intra în funcție — menționa el — va acționa pe lângă profesorii olteni să facă abonamente în număr mai mare, fie îndemîndu-i să stabilească ei contacte directe cu Barițiu, fie primind el toată „abonația, de la toți”, urmînd s-o distribuie apoi în județe.

Profesorul Aaron Florian, implicat și el în difuzarea presei transilvănene în Țara Românească, sugera lui G. Barițiu din București, la 20 octombrie 1841, să adopte în acest scop unele măsuri speciale. Pornind de la premisa că pentru românii din această provincie „Gazeta” „a ajuns o trebuință neapărată”, el aprecia că existau condiții ca răspîndirea ei aici să se facă în număr și mai mare, cu atît mai mult cu cît lipsea un alt mijloc de informare prin care să se „cunoască cursul lumii” ²⁵. Dar pentru ca circulația foilor brașovene să devină și mai accesibilă, se propunea să se tipărească „o chemare simțitoare, printr-o înștiințare energetică, la toate duhurile înțelegătoare, la toate inimile nobile”. Aaron Florian se angaja, apoi, să difuzeze „asemenea înștiințări” în toate județele Țării Românești, beneficiind în această direcție de recomandarea profesorilor și concursul școlilor. Se spera astfel că foile brașovene vor fi răspîndite mai larg în întreaga provincie.

Referitor la sporirea vitezei de difuzare, Aaron Florian propunea să se intervină pe lângă domnitorul Țării Românești spre a obține acces la „expediția statului sau a guvernului care în toate săptămînile, de două ori, trimite cuverte mari de porunci în toate județele”. De o asemenea favoare se bucuraseră Zaharia Carcalechi și I. Eliade Rădulescu în difuzarea foilor inprimare de ei în județe. Se mai puteau utiliza — tot după Aaron Florian — serviciile poștale ale agenției austriece, exploatîndu-se faptul că în slujba acesteia se afla românul Corban dispus să se angajeze într-o asemenea acțiune de răspîndire a foilor brașovene în unele județe ale Țării Românești ²⁶.

Cercurile de abonați din Țara Românească recrutate de redactorii sau difuzorii foilor brașovene erau dintre cele mai variate atît din punct de vedere al condiției social-economice, cît și sub raportul concepției politice. Ioan Maiorescu, de pildă, era în cele mai bune relații cu frații domnitorului Gheorghe Ibescu, Iancu Bibescu și Barbu Știrbei, apărători ai regimului regulamentar, dar oameni luminați și conștienți de însemnătatea circulației presei transilvănene pentru dezvoltarea legăturilor dintre români. Iancu Bibescu, cîrmuitorul județului Dolj — după cum relata

Ioan Maiorescu din Craiova, la 5 mai 1844, lui G. Barițiu la Brașov ²⁷ —, era un cititor pasionat al foilor acestuia, îndemnându-și chiar fratele aflat pe tronul de la București „cum trebuie să prețuiască” un asemenea organ de presă. La o discuție cu Barbu Știrbei, la care asistase și Petrache Poenaru, Ioan Maiorescu arătase fratelui domnitorului importanța foilor brașovene pentru ansamblul națiunii române. „Gazeta” — spusese el-constituia „singurul organ național” care trebuia să fie în atenția nu numai a locuitorilor, ci și a guvernului din Țara Românească, dat fiind că numai astfel puteau fi satisfăcute aspirații profunde. „Apoi românii, ca să se cunoască mai bine, ca să mai viseze și ei de vreun viitor fericit, ca să mai gîndească a trăi ca nație au trebuință de un punct de centralizația dorințelor și nădejdelor lor”. Ioan Maiorescu voia să vadă acest punct central al românismului în Bibescu. De aceea — după cum arătase el lui Barbu Știrbei — venise vremea ca guvernul Țării Românești „să-și cunoască înalta sa chemare, să pipăie pulsul nației și să ție opinia în românime, atît de trebuincioasă în educarea nației și pregătirea ei la epoha în care intră” ²⁸. Organul unei asemenea „renașteri mari” nu putea a fi decît „Gazeta” care trebuia sprijinită de Gheorghe Bibescu însuși. Întîiul ales al românilor întruchipa — în inimile unor locuitori — simbolul național și, în această ipostază, sub scutul lui protector, cu concursul „Gazetei” trebuia întreprinsă o campanie de educație națională a întregului popor român, chemat a fi pregătit pentru un viitor mai bun, în care nu numai să „viseze”, dar chiar să acționeze „ca nație”.

Abonați ai foilor brașovene erau în 1844, de pildă, numeroase figuri din administrația Olteniei. Iancu Bibescu, cîrmuitorul județului Dolj, Gheorghe Otetelișanu, președintele divanului civil; Ioan Solomon, colonel; C. Zătreanu, președintele magistratului; Petrache Poenaru, președintele tribunalului; N. Prisăceanu, judecător al Divanului Criminal; Grigore Lăceanu, judecător la comerț; N. Otetelișanu, președintele tribunalului județului Gorj; Gheorghe Magheru, judecător în Gorj ²⁹. Beneficiu, de asemenea, de abonamente la foile brașovene profesori ca G. Călinescu, G. Miavescu și G. Bengescu. Colonelul Ioan Solomon comunicase redactorului de la Brașov să-i asigure abonament „cît va trăi”, fiind astfel „prenumărat pentru totdeauna” ³⁰.

De informațiile difuzate în foile brașovene dispuneau și alte categorii de cercuri politice și intelectuale, printre acestea aflîndu-se îndeosebi tineret cu mari aspirații naționale, implicat în diverse frămîntări și acțiuni social-politice în întregul deceniu care a precedat revoluția pașoptistă. Sînt de amintit, în această privință Ștefan Goleșcu, maior Voinescu, Eufrosin Poteca, N. Bălășescu, N. Bălcescu, maior Costache Filipescu, căpitanul N. Pleșoianu, poruncicul Al. Hristofi ³¹, Cezar Bolliac ³² etc.

Toate numele menționate și, evident, multe altele care erau în contact cu periodicele transilvănene, sînt astfel dornice să vină în contact cu un organ reprezentativ al mișcării naționale, anume „Gazeta de Transilvania”, care — în ciuda unor condiții vitrege în care-și desfășura activitatea — reușea în ansamblu, să ofere o imagine grăitoare asupra efortului de afirmare a națiunii române.

Prin faptul că reprezentau o tribună de exprimare și afirmare a potențelor creatoare ale națiunii române, foile brașovene se bucură deci de concursul material al unor largi categorii de cititori permanenți care

prin abonamente furnizau mijloace financiare indispensabile. Este de remarcat că, în afară de forma de ajutor material constituit de abonament, mai ales de către reprezentanți ai autorităților centrale din Țara Românească s-a recurs la stipendii directe. Cei doi domnitori regulamentari, Al. Dim. Ghica³³ și Gheorghe Bibescu³⁴, sînt printre susținătorii de frunte ai periodicelor imprimare de G. Barițiu. Aceștia se remarcă, printre altele, prin stipendii. Neofit se număra și el printre susținătorii materiali ai unei asemenea activități publicistice³⁵.

Foile brașovene stîrneau speranțe similare și în Moldova, fapt care explică audiența în rîndul unor cercuri de cititori. Ele erau difuzate tot prin intermediul abonamentelor în diferite localități, printre care Iași³⁶, Mihăileni³⁷, Dulcești³⁸ etc. Printre moldovenii care primeau asemenea foi trebuiesc menționați, printre alții, Iordache Mălinescu³⁹, unul dintre admiratorii și chiar difuzorii acestora în Moldova. Paharnicul Gheorghe Degeratu și slugerul Gheorghe Brahă⁴⁰ primeau și ei presa transilvăneană. Tot astfel G. Sturdza care aprecia, totodată, că redactorul G. Barițiu se făcuse cunoscut prin „patrioticele lui lucrări”⁴¹.

Nu dispunem însă de informații mai amănunțite spre a demonstra cît de profundă și de vastă a fost influența exercitată de foile lui G. Barițiu asupra unor cercuri politice și de intelectuali din Moldova. G. Sion a lăsat însă o însemnare decisivă în această privință. El menționează, astfel, că „Gazeta”, constituind în epoca regulamentară mai ales „unicul organ politic al naționalității românilor”⁴², s-a bucurat de o mare audiență în iîndul moldovenilor.

Nicolae Istrati, el însuși unul dintre cititorii presei imprimată la Brașov, sublinia într-o scrisoare către G. Barițiu rolul decisiv al acesteia în cadrul mișcării naționale în Moldova⁴³. Prin publicistica primită din Transilvania — mai sublinia el — „duhul național” făcuse progrese considerabile. Cerea lui Barițiu să continue cu insistență o asemenea activitate, dat fiind că astfel se răsplineau în Moldova „razele soarelui” care prin „vibrațiile” lor sacre îndeapărtau „negurele cele puternic întunecătoare”. Tocmai această influență exercitată prin difuzarea presei transilvănene — mai asigura N. Istrati — se impunea a fi intensificată. Să se trimită în Moldova, asemenea raze pline de viață națională. Tot spre Moldova era expedit din Transilvania, de la Blaj, un alt periodic, anume „Organul luminării” redactat de Timotei Cipariu. Deși mai modest decît foile brașovene, nebucurîndu-se de audiența deosebită a acestora, un asemenea organ de presă contribuia și el la stabilirea de contacte între români și, mai ales, la crearea unui climat național de interpenetrație în cuget și simțiri.

Banatul constituia o altă provincie românească integrată în circulația presei naționale. Cum se deduce dintr-o scrisoare către G. Barițiu, din 1842, Petru Cermena, „suprem căpitan al poliției din Timișoara”, făcea „prenumeranți” pentru „Gazeta” și „Foaie”⁴⁴. Tot astfel, profesorul de teologie din Virșeț, Nicolae Tîncu Valea, se remarcă printre fruntașii bănățeni preocupați de difuzarea foilor brașovene⁴⁵.

În lumina informației amintite, se constată că în toate provinciile românești, mai ales în Țara Românească, Moldova și Banat, apar unele personalități, intelectuali mai ales, care se ocupă în mod special de difuzarea periodicelor naționale editate la Brașov. Ele îndeplinesc funcția unor

adevărate agenții de receptare și răspîndire a presei la abonați, dar, totodată, și pe aceea a unor militanți politici, de slujitori ai cauzei naționale, neuitînd nici un moment că, în ultimă instanță, o asemenea activitate era subordonată scopului suprem de stringere a coeziunii poporului român.

Condițiile de difuzare însă erau dintre cele mai dificile. Din Transilvania în Banat sau în Bucovina — dat fiind că nu existau frontiere politice — circulația foilor brașovene se făcea mai ușor. Totuși, și în acest caz, se acționa cu circumspecție, spre a nu trezi suspiciuni și recriminări. Edificator în acest sens este faptul că un lot de asemenea abonamente pentru Banat, era expediat în secret unei case comerciale din Timișoara, de unde, apoi, erau receptate și difuzate la abonați.

Pentru Moldova și Țara Românească, condițiile de difuzare erau ceva mai complicate. Mijlocul de vehiculare a foilor transilvănene îl constituia însă serviciul poștal care lega Brașovul de Iași⁴⁶ și București⁴⁷. Din Craiova, la 3 noiembrie 1841, Ioan Măiorescu enumera lui G. Barițiu unele dificultăți legate de un asemenea transport în Oltenia. Cerea să se evite calea ocolită pe la Orșova, folosindu-se aceea directă prin Sibiu, pe Valea Oltului. Totodată, să se recurgă la poșta Agenției austriece, dar mai ales la concursul lui Corban, fiul lui N. Bălășescu, care ca român de origine și în calitate de funcționar al acesteia, putea aduce utile servicii difuzării presei transilvănene în Oltenia. Spre a adormi vigilența Agenției austriece, Barițiu era sfătuit ca pe coletul conținînd foile sale să scrie „Siebenbürger Wochenblatt”, dînd impresia starostelui habsburgic din Craiova că era vorba de periodicul german, iar nu de ziar românești.

Difuzarea presei transilvănene în Principatele dunărene era efectuată cu dificultăți datorită, în situații speciale, înseși autorităților centrale. Semnificativă este relatarea lui Aaron Florian din 13 iulie 1842 prin care arăta lui G. Barițiu că autoritățile de la București începuseră să privească foile brașovene cu o anumită rezervă⁴⁸. Pe măsură ce acestea se ocupau mai insistent de realitățile de la sud de Carpați din perspective critice, s-a instituit o cenzură severă. Foile care pînă atunci fuseseră difuzate de serviciul poștal al Agenției austriece nu mai puteau fi, din acel moment, distribuite direct, înainte de a fi cenzurate la București. Circulația liberă a presei era, astfel, strangulată din motive de ordin politic, guvernul de la București căutînd să se convingă, mai întîi, dacă asemenea atitudini critice din partea foilor brașovene pot influența starea de spirit a locuitorilor care veneau în contact cu ele.

Cel mai înverșunat adversar al circulației libere a presei transilvănene în Principatele Române s-a dovedit însă a fi Rusia țaristă, putere protectoră cu rol determinant în politica efectuată la Iași și București. Iritată de intensificarea mișcării naționale în cele două state românești, manifestată deosebi sub forma luptei împotriva protectoratului, Rusia țaristă constată că o asemenea circulație neîngrădită a presei transilvănene în Moldova și Țara Românească, în rîndul diferitelor cercuri politice și intelectuale, pătrunzînd chiar în mijlocul funcționarilor administrației de stat care, de regulă, erau docili și conformiști apărînd autoritatea, era deosebit de periculoasă pentru menținerea status-quo-ului social, economic și politic. Din aceste motive — cum semnala G. Barițiu — începînd din 1844⁴⁹, ca urmare a intervenției consulului general țarist, „Gazeta” și „Foia” „au fost strict oprite” de a intra în Principate. S-a decis, totodată

să se interzică lectura acestor foi îndeosebi pentru funcționarii administrației „sub pedeapsa destituirei”. Începînd din acel moment, presa transilvăneană nu mai putea fi transportată și difuzată decît în locuri restrînses și „pe subt ascuns”. Ea circula, totuși „în șerparele cărăușilor și în sînul femeilor”⁵⁰ demonstrînd că asemenea legături erau greu a fi total suprimate.

Presa națională circula însă din în Țara Românească și Moldova spre Transilvania, Banat și Bucovina, semn că interesul românilor din provinciile stăpînite de habsburgi pentru soarta conașionalilor din zona carpato-dunăreană era în creștere. Trebuie dealtfel menționat că interesul românilor din Transilvania față de Principatele Române era atît de mare, încît chiar presa locală o priveau uneori, din perspectiva informației furnizate despre acestea. Din Blaj, de pildă, la 9/21 august 1842, T. Cipariu informa pe G. Barițiu în legătură cu intenția acestuia de a scoate două numere săptămînal din „Gazeta”, că blăjenii care aveau acces și la alte informații străine, dovedeau puțin interes față de publicația brașoveană, „afară de știrile din Prințipaturi”⁵¹. Se constată astfel că, cel puțin în cercurile cărturărești din Blaj, „Gazeta” interesa numai în măsura în care procura știri despre Moldova și Țara Românească. Intenționînd să scoată două numere săptămînal, G. Barițiu — după sugestia lui T. Cipariu — trebuia să introducă știri mai numeroase referitoare la cele două state românești pentru a trezi interesul cititorilor și a obține abonații de care orice periodic are atîta nevoie.

Fruntașii românilor din provinciile stăpînite de habsburgi considerau foile periodice din Principate o modalitate de consolidare a sentimentelor naționale, dar mai ales de întărire a credinței într-un viitor mai bun pentru poporul român luat ca un tot. Din această perspectivă, Iosif Many — cum se desprindea dintr-o scrisoare a acestuia din Blaj, din 9 ianuarie 1846, către G. Barițiu⁵² — îndemna pe episcopul unit Ioan Lemeny să citească presa din Țara Românească. Tot astfel, I. Munteanu din Deda — cum menționa la 25 decembrie 1846 într-o scrisoare către același redactor al foilor brașovene⁵³ — că privea spre „jurnalele din România” ca spre un izvor de cunoaștere amănunțită a realităților social-politice din Principatele Române. Mărturisea că o asemenea informație îi era necesară, deoarece „și seara cînd mă culc, și dimineața cînd mă scol tot spre răsărit . . . , preste Carpați, îmi trimit oftările cătră zeul nașionar ! Și numai din depărtare mă împărtășesc de ceva dulceață națională întru aceste părți, pentru nația noastră”. Era, deci, o recunoaștere a rolului jucat de contactul cu publicistica din Principatele Române pentru fortificarea încrederii în triumful idealului național al poporului român.

Difuzarea foilor din Moldova și Țara Românească în Transilvania se efectua tot prin intermediul unor așeți voluntari care se ocupau, printre altele, de procurarea de abonați și, apoi, de expedierea imprimatelor la destinatari. Pentru realizarea acesteia se recurgea la serviciul poștal care asigura transportul ziarelor muntene și moldovene spre Transilvania, întocmai ca corespondența⁵⁴. Din corespondența lui I. Eliade Rădulescu cu Andrei Pop — reprezentantul firmei Hagi Pop din Sibiu, la Craiova — se constată preocuparea de difuzarea „Curierului românesc”, încă de la începutul activității, în Transilvania, interesul de a se găsi abonați și cititori permanenți în rîndul diferitelor categorii sociale și intelectuale ale românilor de peste Carpați⁵⁵.

Dar fruntașul român din Transilvania care se instituie într-o adevărată agenție de difuzare în această provincie a presei din Principatele Române este G. Barițiu. Prin legăturile sale multiple cu diferitele cercuri clericale, politice și intelectuale din provinciile românești stăpânite de habsburgi, prin relațiile cu personalități proeminente din Moldova și Țara Românească, prin activitatea lui publicistică la editarea celor două foi brașovene, prin poziția prestigioasă pe care o ocupă într-un oraș de tranzit cu legături ducând spre toate colțurile pământului românesc, prin prudența, înțelepciunea și moderația spiritului său, G. Barițiu devenea un adevărat pivot în jurul căruia gravitau unele dintre speranțele profunde ale poporului român. Este interesant de amintit că, în 1846, când din anumite motive G. Barițiu intenționa să renunțe la conducerea celor două foi și să pună în locu-i pe sasul Klosius, Aaron Florian, îngrijorat, întreba : „Socotești tu că sasul, ca sas, va continua publicitatea română cu același duh și cu aceeași tendință ca și tine”⁵⁶ ?

N. Istrati, încă din 1838, vedea în G. Barițiu omul pe care „veacul acesta ni te-au dăruit spre a mijloci și a confăptui unirea feluritelor dureri naționale”⁵⁷. G. Sturdza aprecia și el că nu exista un singur român care să nu cunoască un asemenea nume și să nu nutrească față de el prețuirea cea mai aleasă⁵⁸. Din aceste motive, G. Sion putea să afirme îndreptățit, că numele lui G. Barițiu era dintre cele mai alese nu numai pentru românii din Transilvania, ci și pentru cei din Principate⁵⁹.

Străduindu-se să-și procure presa din Țara Românească, mai ales frunțași ai românilor din Transilvania se îndreptau spre G. Barițiu ca spre o instanță decisivă. Lui i se adresau în acest sens din Zlatna, Gr. Mihali⁶⁰, din Arad, Anastasie Șandor⁶¹, din Sibiu, Iosif Many⁶² și Nicolae Maniu⁶³, din Deda Bihor, I. Munteanu⁶⁴, din Blaj, T. Cipariu⁶⁵, din Pesta, tinerimea română⁶⁶ etc. Numele amintite și, evident, multe altele, se distingeau atît prin interesul personal de a intra în posesia periodicelor din Principatele Române „Curierul românesc”, „Curierul de ambe sexe”, „Buletin, Gazetă oficială”, „Învățătorul satului”, „Magazin Istoric pentru Dacia”, „Vestitorul românesc”, „Albina românească”, „Buletin, foaie oficială a Principatului Moldaviei”, „Icoana lumii, foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor, Iași”, „Mercuriul din Iași” etc. —, cit și prin preocuparea de a le difuza în rîndul conaționalilor din monarhia habsburgică. Cei mai mulți dintre frunțașii românilor menționați se ocupau de recrutarea de „prenumăranți”, de abonați deci, pentru foile editate în Moldova și Țara Românească. Din Arad, la 26 februarie 1846, Anastasie Șandor dezvăluia lui G. Barițiu intenția de a procura toate periodicele tipărite în Principatele Române și de a le difuza, apoi, în rîndul unui mare număr de interesați. „Novelele din Prințipaturi — spunea el — plac mai multora și poate că vom face o societate ca să le aducem pe toate, numai prețul tuturor nu știm în banii noștri”⁶⁷. Iată, deci, clar exprimată intenția de constituire a unei asociații a românilor din zona Aradului care-și propunea procurarea, în scopul difuzării, a tuturor organelor de presă imprimate în Moldova și Țara Românească.

Așteptînd cu interes o asemenea publicistică, în situația în care circulația ei devenea greoaie sau din anumite motive politice era întreruptă, se manifesta o preocupare aparte. În acest sens, datorită condițiilor mai aspre după 1844 cînd, la presiunea consulatului general al Rusiei, autori-

tățile din Principate deveneau mai circumspecte față de presa periodică, G. Barițiu publica anunțuri în foile sale, justificînd abonaților întîrzierea cu care se făcea difuzarea foilor din Țara Românească ⁶⁸.

Aceeași cenzură care apăsa asupra libertății de expresie într-o mai mare măsură în Principate provoca amărăciune printre românii din Transilvania care, în contact cu foile tipărite la București sau Iași, nu găseau totdeauna în acestea ceea ce așteptau. În acest sens, Grigore Mihali, de pildă, paroh din Zlatna, împărtășea lui G. Barițiu, într-o scrisoare din 20 februarie 1846, necazul că deși redactorii foilor amintite se străduiau „a scrie curat românește”, „libertatea duhului” era însă încălcată ⁶⁹. Apreciind că vina o avea regimul politic care purta tenta unui „despotism supărăcios oriental”, Grigore Mihali era conștient că acesta nu îngăduia exprimarea liberă a ideilor. Compătîmîndu-și conașionalii din Principate, el se întrebă cînd vor scăpa aceștia „din ghearele” unui asemenea sistem politic?

Un loc aparte în rîndul presei din Țara Românească care circula în Transilvania ar fi urmat să-l ocupe „România”, ziar politic, industrial, comercial și literar intitulat atît de semnificativ și redactat din păcate un timp scurt, printre alții de transilvăneanul Aaron Florian, începînd din 1 ianuarie 1838 ⁷⁰. Importanța acestui periodic constă mai ales în tentativa de a se constitui într-un organ al întregii Români, într-o oglindă a activității literare, culturale și politice a reprezentanților de frunte ai aceluiași popor, răspîndit în mai multe formațiuni statale și aflat sub dominație străină. În acest sens, Aaron Florian, unul din principalii redactori ai „României”, afirma că românii mergeau „îndrăzneți înaintea unui veac strălucit și se apropie de un viitor fericit. Acesta cu atît va fi mai aproape, cu cît toți românii își vor uni silințele, cu cît se vor sprijini unii pe alții între sine, și cu cît vor lucra fiecare în parte pentru toată românimea” ⁷¹. În 1846, același Aaron Florian — într-un moment cînd se părea că foile brașovene își vor înceta activitatea — năzuia să preia moștenirea acestora reînviind la București „România”, cu condiția de a face din ea „foaia românilor” ⁷², adică un periodic al întregii națiuni.

Dar, ceea ce n-a putut realiza „România”, a complinit parțial „Magazinul istoric pentru Dacia” întemeiat în 1845, la București, de transilvăneanul A. T. Laurian și munteanul N. Bălcescu. În acest sens, Al. Papiu-Ilarian consideră că periodicul menționat a făcut „epocă în literatura istoriei Daciei” ⁷³. Publicația constituia „un tezaur pentru istoria, politica, biserica, literatura” etc. întregii națiuni române. În 1845, în prospectul editat de A. T. Laurian și N. Bălcescu se menționa că difuzarea acestui periodic urma să se facă în numeroase centre românești, printre acestea figurînd: București, Iași, Brașov, Sibiu, Blaj, Oradea, Arad, Timișoara, Lugoj, Biserica Albă, Iod, în Maramureș ⁷⁴. Este de remarcat faptul că, în același prospect, era consemnat numele persoanelor din orașele amintite angajate în răspîndirea „Magazinului istoric pentru Dacia”. Printre acestea se aflau îndeosebi oameni care-și desfășurau activitatea în sectoare deosebite, anume în publicistică, școală și parohii. Redacțiile foilor naționale românești, mai ales G. Barițiu la Brașov, Gheorghe Asachi la Iași, T. Cipariu la Blaj, Grama la Oradea, Gavra la Arad, Petrovici la Timișoara, Ventilă la Lugoj etc. constituiau un grup

de persoane care prin legăturile lor contribuiau la difuzarea periodicului amintit în toate zonele cu populație românească.

Tocmai datorită unui asemenea rol destinat, din București, la 12/24 ianuarie 1845, cei doi coredactori expediau la Brașov, lui G. Barițiu, o scrisoare însoțită de o „înștiințare”, intenționându-se, astfel, a se „aduce la cunoștință și celorlalți români din părțile Transilvaniei și ale Ungariei” apariția „Magazinului istoric pentru Dacia”. Se solicita lui Barițiu tipărirea acelei „înștiințări” în „Gazetă”, în vederea subscrierii de abonamente ⁷⁵. Se menționa că același apel fusese inserat și de I. Eliade Rădulescu în „Curierul românesc”. Difuzarea acestui periodic național se impunea cu stringență, dat fiind că era vorba de o carte „atît de scumpă” care nu trebuia „să lipsească nici unui român, întru nici o parte sau ram al vieții publice” ⁷⁶. T. Cipariu din Blaj, considerînd că „Magazinul” avea misiunea de a strînge laolaltă toate izvoarele istoriei naționale, credea că difuzarea lui era „cea dintîi trebuință” ⁷⁷.

În Transilvania, se constituie astfel o adevărată rețea de agenți, cu centrul la Brașov, menită a pune în contact o asemenea publicație cu cititorii. G. Barițiu, cel care îndeplinește un rol însemnat și în această privință, pornea de la premisa ca „nu este om în care bate inimă cu simțămînt de român pe care să nu-l intereseze această operă națională” ⁷⁸. Din aceste motive, redactorul brașovean preia sarcina de a centraliza difuzarea „Magazinului” în întreaga Transilvanie. În această calitate, el întreținea cu A. T. Laurian o activă corespondență ⁷⁹, primind de la București indicații cu privire la modalitatea de distribuire a acestuia atît la abonați, cît și prin librării. O scrisoare a lui A. T. Laurian din 22 decembrie 1846 relevă că era de acord ca difuzarea „Magazinului” să se facă de un librar găsit de G. Barițiu, cu condiția „să se însărcineze a trimite toate exemplarele la abonații din Banat, Ungaria (Oradea, Pesta etc.), și din deosebitele părți ale Transilvaniei” ⁸⁰. Același librar — după cum sugera A. T. Laurian — trebuia să se preocupe de expedierea publicației și la Cluj. Se mai propunea ca librarul să nu țină exemplarele trimise numai în prăvălie și să le vîndă „numai la cei ce se vor arăta, că așa nu facem nimica”. „Magazinul” deci nu trebuia vîndut ca o marfă obișnuită, ci mai degrabă difuzat în mediile românești, în locurile unde era mai mare nevoie de fortificarea conștiinței naționale.

Grație mai ales activității publicistice a lui G. Barițiu, circulația acestui periodic național în Transilvania este dintre cele mai active. Spre Brașov, din diferite localități ale acestei provincii, se îndreptau cereri de solicitare a „Magazinului”. Din Arad, la 10 iunie 1845, Anastasie Șandor, de pildă, consemna faptul că printre alte periodice din Principatele Române pe care le difuza, figura și „Magazinul” ⁸¹. O activitate similară desfășura și Gr. Mihali din Zlatna, cum se constata dintr-o scrisoare către Barițiu din 1 iulie 1847 ⁸². Totuși, în circulația „Magazinului” se iveau, uneori, dificultăți. În acest sens este semnificativă o scrisoare a redactorului A. T. Laurian din București, care la 3 august 1846 comunica lui G. Barițiu: „Din multe locuri, mai ales din Ungaria, de la Pesta, de la Deda etc., se plîng că nu primesc esemplarele deloc, sau le primesc neregulat . . . sau că primesc mai puține din unele numere decît le-ar trebui să le vie regulat” ⁸³. Solicita măsuri de a se asigura „regularitatea întru împărțirea „Magazinului istoric” ⁸⁴. Așa după cum năzuiseră N. Bălcescu

și A. T. Laurian, numeroase orașe din Transilvania, Banat și Maramureș devin centre de difuzare a unuia dintre cele mai importante periodice naționale ⁸⁵. Printr-o asemenea modalitate, unul dintre cele mai importante mijloace de cultivare a conștiinței naționale cu concursul izvoarelor și lucrărilor de istorie circula în toate provinciile locuite de români.

Moldova și Țara Românească sînt prinse și ele în țesătura aceasta de legături. Într-o scrisoare din București către C. Negruzzi, la 4 ianuarie 1837, I. Eliade consemna că expediase în Moldova exemplare din „Curierul” lui ⁸⁶ Ioan Maioreșcu, în 1840, primea la Craiova „Dacia literară” condusă de M. Kogălniceanu ⁸⁷. La 16 noiembrie 1843, într-o scrisoare către Ioan Ghica aflat la Iași, N. Bălcescu cerea din București să-i trimită „Album literar” tipărit în Moldova ⁸⁸. De asemenea, același cărturar urmărea cu atenție soarta publicisticii din această provincie românească, consemnînd, la 11 ianuarie 1844, că vestea apariției „Propășirii” la Iași pricinuisese în capitala Țării Românești „mare bucurie la toți” ⁸⁹. La rindu-i, cărturarul din București punea un accent deosebit pe difuzarea „Magazinului istoric pentru Dacia” în Moldova. Presa din această provincie, prin grija lui Gheorghe Asachi, îi făcea dealtfel o vie reclamă publicistică ⁹⁰, facilitînd, astfel, contactul periodicului menționat cu cercuri de cititori.

Între Moldova și Bucovina se cimentează, de asemenea, relații speciale privind circulația presei periodice. Dintr-o scrisoare a lui M. Kogălniceanu, de pildă, din 1 aprilie 1840, se constată că acesta expediase lui Const. Hurmuzaki, la Cernăuți, „Dacia literară” ⁹¹.

Conchizînd în legătură cu circulația presei naționale în deceniul care a precedat revoluția de la 1848, trebuie spus că prin intermediul ei s-au realizat multe obiective de interes major. Pe plan regional, presa transilvăneană, de pildă, prin pătrunderea ei în toate unghiurile dominate de români, în acelea unde limba națională era prezentată și exclusă din instituții se dovedea o modalitate importantă de cultivare a limbii și culturii naționale ⁹². Foile lui Barițiu cu deosebire, datorită unei mai mari libertăți a expresiei și prin contribuția la redactarea lor a unor colaboratori recrutați din toate provinciile românești, tind tot mai pronunțat să se manifeste ca organe generale ale națiunii române ⁹³, fapt care explică dealtfel numeroșii lor abonați din întregul spațiu geografic locuit de poporul nostru. „Foaia” îndeosebi devenea „întîiul organ panromănesc, întîia gazetă cuprinzînd informațiuni despre toți românii, în acest spirit al culturii românești unice” ⁹⁴. Pentru munteni și moldoveni încătușați de o aspră cenzură, deși se găseau în state autonome, „Gazeta” constituia un „refugiu de a se recori, de a resufla, de a scrie ceea ce aveau pe inimă” ⁹⁵ cum își amintea mai tîrziu G. Misail în parlamentul României. Spre deosebire de „Curierul” de la București și „Albina” de la Iași, „Gazeta” de la Brașov contribuie în măsură considerabilă la difuzarea ideilor politice și a unor opere aparținînd culturii naționale. Încă din 15 iunie 1840, într-o scrisoare din București, Aaron Florian informa pe G. Barițiu că prin prospețime, spontaneitate și informație „Gazeta” n-avea rivală în Principatele Române ⁹⁶, deținînd primul loc în preferințele cititorilor de publicistică. Tocmai tendința aceasta de a depăși frontierele provinciale și de a se institui ca un organ al națiunii române a atras atenția și tinerețului moldo-muntean aflat la studii, la Paris, care se preocupa în mod

special de procurarea foilor lui G. Barițiu⁹⁷. Alături de cele din Moldova și Țara Românească, erau depuse în „Cabinetul de lectură” al românilor din capitala franceză, fiind considerate drept surse de informație pentru studiul realităților social-politice și naționale.



Presa din țările române în deceniul premergător revoluției este deci un important mijloc de coeziune și de dezvoltare a conștiinței naționale. Prin intermediul ei, mai ales al aceleia din Transilvania, eliberată în mai mare măsură de cătușele cenzurii, erau difuzate informații variate în întreaga comunitate națională depășindu-se astfel zidul politic despărțitor dintre o națiune omogenă și dornică de a se organiza statal într-o entitate distinctă. Dobindind un larg caracter național, foile brașovene deveneau dependente de legăturile cu provinciile românești de la Dunăre. În această privință ele obțin colaborarea unor numeroși corespondenți care, prin informațiile inserate, deschid cititorului o largă panoramă, îi oferă date și fapte despre provinciile naționale ale căror realități imediate îi erau mai greu perceptibile sau îi scăpau. Prin conturarea unor evenimente politice, dar mai ales prin comentarea statutului extern al Principatelor și prin aspirațiile indrituite spre autonomie și independență formulate de corespondenții care susțineau presa în general, atît în cercurile politice și intelectuale, cît și, în mai mică măsură, în opinia publică în curs de formare se marca o deschidere spre dezbateră publică a principalelor probleme cu care se confruntau societatea și națiunea română în ansamblu.

Necesitățile de editare a presei în toate cele trei țări române au creat o serie de relații durabile între conaționali de pe ambele versante ale Carpaților, au stimulat și fertilizat prin corespondența intensă întreținută — dezbateră celor mai avîntate idei de progres, au legat prietenii și, apoi, au facilitat în conjunctura revoluției — încercări de împlinire a idealului de unitate statală, devenit scopul suprem al revoluției române de la 1848⁹⁸.

Legăturile dintre români impuse de imperativele editării presei naționale s-au repercutat pozitiv pe planul mai larg al coeziunii în sînul întregii comunități românești, confruntată nu numai cu forțele politice conservatoare interne, ci, mai ales, cu imperiile limitrofe, constituite în adversar redutabil al emancipării de servituți feudale și al unității politice⁹⁹.

NOTE

¹ V. Chereșeșiu, *Întemeierea presei românești din Transilvania și activitatea publicistică a lui G. Barițiu pînă la izbucnirea revoluției din 1848*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, VI, 1963, p. 12.

² Este simbolic faptul că locuința din București a întemeietorului școlii naționale, Gheorghe Lazăr, a devenit sediul tipografiei lui I. Eliade Rădulescu, unde era imprimat „Curierul Românesc” (G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisscanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, București, 1924, p. 271—272). Trebuie, printre altele, amintit că tipografia cărturarului bucureștean, încă de la început, beneficia de meșteri transilvăneni (I. Heliade Rădulescu, *Scrisori și acte*, ed. George Potra, Nicolae Simache și G. G. Potra, Edit. Minerva, București, 1972, p. 8).

³ Al. Papiu-Iliarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, tom. I, Viena, 1852, p. 111—112.

- ⁴ G. Bariș și contemporanii săi. *Studii și documente*, vol I, Edit. Mierva, București, 1973, p. 218—219.
- ⁵ *Ibidem*, p. 9—10, 11—15, 255.
- ⁶ *Ibidem*, p. 121.
- ⁷ *Ibidem*, p. 272.
- ⁸ *Ibidem*, p. 19—22.
- ⁹ *Ibidem*, p. 257—258.
- ¹⁰ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, Edit. Academiei, București, 1967, p. 243.
- ¹¹ *Ibidem*.
- ¹² G. Bariș și contemporanii săi, vol. I, p. 19, 21.
- ¹³ *Ibidem*, p. 280; C. Bodea, *Lupta românilor . . .*, p. 303—304.
- ¹⁴ G. Bariș și contemporanii săi, vol. IV, 1978, p. 153, 159, 192.
- ¹⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 14, 223.
- ¹⁶ Vasile Netea, *George Barișu. Viața și activitatea sa*, Edit. științifică, București, 1974, p. 106.
- ¹⁷ V. Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj 3—5 (15—17) mai 1848*, Edt. Politică, București, 1966, p. 127.
- ¹⁸ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49*, vol. V, Cluj, 1946, p. 38.
- ¹⁹ G. Bariș și contemporanii . . ., vol. I, p. 29.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 280.
- ²¹ *Ibidem*, p. 228.
- ²² *Ibidem*, p. 242.
- ²³ *Ibidem*, p. 243.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 245.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 25.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 26.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 280.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 283.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 276—277.
- ³⁰ *Ibidem*, p. 143, 280.
- ³¹ *Ibidem*, p. 106.
- ³² *Ibidem*, p. 138.
- ³³ *Ibidem*, vol. IV, p. 136—137.
- ³⁴ *Ibidem*, vol. I, 284.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 231.
- ³⁶ C. Bodea, *Lupta românilor . . .*, p. 242—243.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 205.
- ³⁸ N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariș, Vălenii de Munte*, 1911, p. 17.
- ³⁹ C. Bodea, *op. cit.*, p. 242—243.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 205.
- ⁴¹ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 17.
- ⁴² G. Sion, *Suvenire contimporane*, București, 1888, p. 282.
- ⁴³ G. Bariș și contemporanii . . ., vol. III, p. 364—365.
- ⁴⁴ D. Suci, *Un ecou în Banat al planurilor lui Câmpeanu*, în „*Revista istorică română*”, vol. X, 1940, p. 376.
- ⁴⁵ V. Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, p. 127—128.
- ⁴⁶ G. Bariș și contemporanii . . ., vol. I, p. 26.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 251.
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 251.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 29—30.
- ⁴⁹ G. Barișu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1889, p. 567.
- ⁵⁰ V. Cheresteșiu, *Întemeierea presei românești din Transilvania*, p. 25.
- ⁵¹ G. Bariș și contemporanii . . ., vol. IV, p. 176
- ⁵² *Ibidem*, 1975, vol. III, p. 322.
- ⁵³ C. Bodea, *Lupta românilor . . .*, p. 297.
- ⁵⁴ G. Barișu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 615.

- ⁵⁵ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 3—5.
- ⁵⁶ G. Bariș și contemporanii ..., vol. I, p. 61.
- ⁵⁷ *Ibidem*, vol. III, p. 364—365.
- ⁵⁸ N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzaki* ..., p. 17.
- ⁵⁹ G. Sion, *Suvenir* ... p. 282.
- ⁶⁰ G. Bariș și contemporanii ..., vol. III, p. 94—95.
- ⁶¹ *Ibidem*, 1975, vol. II, p. 291—292, 320, 322, 347.
- ⁶² *Ibidem*, vol. III, p. 345—346.
- ⁶³ *Ibidem*, p. 45.
- ⁶⁴ C. Bodea, *Lupta românilor* ..., p. 296.
- ⁶⁵ G. Bariș și contemporanii ..., vol. IV, p. 206, 211.
- ⁶⁶ C. Bodea, *op. cit.*, p. 265—266.
- ⁶⁷ G. Bariș și contemporanii ..., vol. II, p. 319—320.
- ⁶⁸ *Ibidem*, vol. IV, p. 153.
- ⁶⁹ *Ibidem*, vol. III, p. 83.
- ⁷⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 9—10, 14, 16—17.
- ⁷¹ V. Netea, „România” — primul cotidian al poporului român, în „Studii”, tom. 19, 1966, nr. 1, p. 52.
- ⁷² G. Bariș și contemporanii ... vol. I, p. 61.
- ⁷³ Al. Papiu-Illarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, tom. I, p. 218.
- ⁷⁴ N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, ed. G. Zane, București, 1940, p. 103—104.
- ⁷⁵ G. Bariș și contemporanii ... p. 103.
- ⁷⁶ Al. Papiu-Illarian, *op. cit.*, p. 218.
- ⁷⁷ G. Bariș și contemporanii ... vol. IV, p. 214.
- ⁷⁸ Pompiliu Teodor, *George Bariș și Principatele Române pînă la 1848*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, VI, 1963, p. 86.
- ⁷⁹ G. Bariș și contemporanii ... vol. I, p. 105—106, 108 etc.
- ⁸⁰ *Ibidem*, p. 120.
- ⁸¹ *Ibidem*, vol. II, p. 300—302.
- ⁸² *Ibidem*, vol. III, p. 98, 99.
- ⁸³ G. Bariș și contemporanii ... vol. I, p. 115.
- ⁸⁴ *Ibidem*, p. 113—114.
- ⁸⁵ V. Netea, *Relațiile lui N. Bălcescu cu călătoria și luptătorii români din Transilvania*, Extras, Bălcești pe Topolog, 1969, p. 148—149; Pompiliu Teodor, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia”*, în „Acta Musci Napotensis”, III, 1966, p. 511—519; Horia Nestorescu, *Știri inedite privind tipărirea și răspindirea „Magazinului istoric pentru Dacia” în țările române*, în „Studii și articole de istorie”, XI, 1968, p. 45—73.
- ⁸⁶ Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 27—29.
- ⁸⁷ G. Bariș și contemporanii ..., vol. I, p. 236.
- ⁸⁸ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Corespondență*, ed. G. Zanc, Edit. Academiei, București, 1964, p. 41.
- ⁸⁹ *Ibidem*, p. 44.
- ⁹⁰ Ilie Popescu Teiușan și Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1970, p. 72—73.
- ⁹¹ T. Bălan, *Din corespondența lui M. Kogălniceanu cu frații Hurmuzaki (1840—1865)*, București, 1943, p. 8.
- ⁹² C. Bodea, *Lupta românilor* ... p. 300.
- ⁹³ N. Iorga, *Desvoltarea ideii unității politice a românilor*, București, 1925, p. 54.
- ⁹⁴ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, București, 1915, p. 109.
- ⁹⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 163, 1876, p. 4076, col. 1.
- ⁹⁶ G. Bariș și contemporanii ..., vol. I, p. 21.
- ⁹⁷ C. Bodea, *Lupta românilor* ..., p. 267.
- ⁹⁸ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, București, 1974, p. 15—16; Mireca Mușat și Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 245—261.
- ⁹⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988, Edit. Politică, București, 1988.

LA PRESSE ROUMAINE PENDANT LA DÉCENNIE ANTÉRIEURE À LA RÉVOLUTION DE 1848 — FERMENT DE LA CONSCIENCE NATIONALE

Résumé

La presse des Pays Roumains dans la décennie antérieure à la révolution est un élément important qui a permis la cohésion et le développement de la conscience nationale. Par son entremise, mais surtout grâce à la presse de Transylvanie, qui pouvait éviter plus facilement les pressions de la censure, on diffusait des informations variées dans l'entière communauté nationale, en surmontant ainsi les barrières politiques qui séparaient une nation homogène, désireuse d'organiser sa vie entre les frontières d'un seul État. Le caractère national des feuilles de Braşov s'élargissant, elle devenaient dépendantes des liaisons avec les provinces roumaines danubiennes. À cet égard, elles obtiennent la collaboration de nombreux correspondants qui, par les informations insérées, offrent au lecteur une perspective large, des données et des faits sur les provinces nationales dont les réalités immédiates étaient moins saisissantes ou pouvaient lui échapper. Par la description de certains événements politiques, mais surtout par le commentaire du statut extérieur des Principautés et par la mise en évidence des aspirations légitimes vers l'autonomie et l'indépendance formulées par les correspondants, on pratiquait une ouverture vers le débat public des principaux problèmes avec lesquels la société et la nation roumaines dans leur ensemble se confrontaient.

Les besoins de la presse dans les trois pays roumains ont mené à des relations durables et amicales entre les compatriotes qui habitaient les deux versants des Carpates, ont stimulé et fertilisé — par la correspondance qu'ils ont intensément entretenue — le débat des plus enthousiastes idées progressistes et finalement ont facilité, dans le contexte de la révolution, les tentatives qui visaient à la réalisation de l'idéal d'unité nationale, le but suprême de la révolution roumaine de 1848.

SEMIOTICĂ, ISTORIE, CULTURĂ. DESPRE SISTEMELE SEMNIFICANTE

FLORIN CURTA

Coborînd de pe insula zburătoare Laputa, pentru a vizita ținutul aflat în stăpînirea monarhului acesteia, Gulliver profită de ocazie pentru a vizita capitala regiunii, Lagado, și capătă chiar permisiunea de a trece pe la marea academie din acest oraș. Plin de dorința de a cunoaște preocupările savanților ce o populau și îndemnat de curiozitate, el pătrunde și în școala de filologie, „unde trei profesori se consultau cu privire la perfecționarea limbii din țara lor”. Aici ia cunoștință de două proiecte de îmbunătățire a limbii celor din Balnibarbi, dintre care unul propunea scurtarea vorbirii, reducînd polisilabele la una singură și renunțînd la verbe și participii, „căci, de fapt, toate lucrurile care se pot imagina nu sînt decît substantive”.

„Celălalt proiect — relatează călătorul — propunea pur și simplu desființarea tuturor cuvintelor, ceea ce după cum se arăta, ar fi foarte prielnic sănătății și ar însemna o mare economie de timp. Se știe că fiecare cuvînt pe care-l rostim micșorează într-o oarecare măsură plămîinii prin roadere și în felul acesta ne grăbește sfîrșitul. Or cum aceste cuvinte nu sînt decît „nume ale lucrurilor”, „ar fi mult mai potrivit ca toți oamenii să poarte la ei lucrurile de care au nevoie pentru a se face înțeleși”. Această născocire ar fi fost cu siguranță aplicată spre a ușura viața și a ocroti sănătatea supușilor, dacă femeile, în înțelegere cu oamenii de rînd și cu cei neînvățați, nu ar fi amenințat că se vor răscula în cazul în care nu li se va da voie să vorbească pe limba lor așa cum au pomenit din moși-strămoși, ceea ce arată cit de inverșunați dușmani ai învățăturii sînt oamenii de rînd. Cu toate acestea, mulți învățați și înțelepți se folosesc de noua metodă de a se exprima cu ajutorul lucrurilor, metodă care are un singur neajuns, și anume acela că atunci cînd cineva trebuie să rezolve o chestiune foarte importantă și variată în aspectele ei, e nevoit să poarte în spate o legătură mult prea mare, afară doar dacă își poate îngădui să umble cu cîțiva servitori după el. Nu o dată mi-a fost dat să văd doi din acești înțelepți aproape striviți sub greutatea poverilor lor, de ziceai că sînt niște boccegii de-ai noștri. Cînd se întîlneau pe stradă, își puneau jos povara, deschideau sacii și discutau ceasuri în șir; apoi își virau lucrurile la loc și se ajutau unul pe altul să-și ia sacul în spinare și-și vedeau de drum”. (SWIFT, 175).

Care este așadar „suferința” societății balnibarbiene? Relatarea lui Gulliver ne lasă să credem că, din scrupule profilactice, savanții acestei țări propun o reformă îndreptată împotriva limbii, cel mai perfecționat sistem de comunicare al oricărei societăți omenești. O reformă, deci, care încearcă să oprească evoluția sistemelor de semnificare și să reducă problema distorsiunilor în comunicare a perturbațiilor și obturărilor de canale

comunicative, la zero, asigurînd astfel prin revenirea la stadiul „primitiv” al schimbului de informație, o cît mai precisă realizare a acestuia. Dincolo de hazul satirei swiftiene, savanții din Lagado își propun desființarea oricărei posibilități de deschidere a sistemului de semnificare și, prin aceasta, ei pun o problemă mare, o adevărată problemă a oricărei organizări sociale, *problema semiotică*.

Cunoscută cînd sub numele de *semiologică*, pe linia „filosofică” deschisă de Peirce și Morris și grație activității cercetătorilor anglo-saxoni și sovietici, cînd de *semiologie*, de linia „lingvistică” reprezentată de Ferdinand de Saussure, „știința semnelor” se află astăzi în centrul dezbaterilor epistemologice, și pentru a parafraza titlul unui articol al Juliei Kristeva, este greu de decis încă asupra dublei opțiuni : știință critică sau critică a științei? Deja în 1916, Saussure îi anunța nașterea :

„Se poate concepe deci o știință care să studieze viața semnelor în cadrul vieții sociale; ea ar putea forma o parte a psihologiei sociale și, în consecință, a psihologiei generale : noi o vom denumi *semiologie*, de la grecescul *σημειον*. Ea ar putea să ne spună în ce constau semnele, ce legi le guvernează. Deoarece ea nu există încă, nu putem spune ce va fi : totuși ea are dreptul la existență și locul ei este determinat de la bun început”. (apud SEGRE, 35)

Saussure și adepții semiologiei comunicării care l-au continuat recunosc însă ca „semne” doar sistemele de semne *artificiale* strict convenționale (de pildă semnalele militare, uniforme, regulile de politețe etc.); ei recunosc, pe de altă parte că limba constituie cel mai important sistem de semne dintre acelea pe care știința întrevăzută ca posibilă de către Saussure le putea lua în considerare.

De cealaltă parte, Peirce, în 1931, definea semiotica în funcție de conceptul de *semioză* :

„... semiotica, adică doctrina naturii și a varietăților fundamentale ale oricărei semioze ... Prin semioză înțeleg o acțiune, o influență care să constituie sau să implice o cooperare între *trei subiecte* — ca, de exemplu, un semn, obiectul său și interpretantul său — o asemenea influență trei-relațională nefiind în nici un caz reductibilă la o acțiune între perechi” (ECO, 23)

Dar și Peirce consideră „subiecții” semiozei drept (orice) trei entități semiotice abstracte, iar semnul ca pe ceva ce ține locul la altceva în anumite privințe, sau în ceea ce privește anumite însușiri.

Dezbaterea asupra naturii semnului și a definirii lui, în jurul căreia se situează de altfel întreagă, toată problematica semiologică, a prilejuit un mare consum de cerneală și nu de puține ori, aprinse polemici. Încercînd să depășim această „querelle” cu o tentă prea puțin propriu-zis semiologică, cît, mai mult, filosofică, am preferat să adoptăm definiția dată de eruditul tratat de semiotică generală al lui Umberto Eco ; propunem deci accep-tarea ca semn a

„tot ceea ce, pe baza unei convenții sociale acceptate mai dinainte, poate fi înțeles ca CEVA CE ȚINE LOCUL LA ALTCEVA” (ECO, 28)

Încă Morris remarcase natura specială, sub aspect comunicativ, a semnului :

„ceva este semn doar pentru că este interpretat ca semn a ceva de către un interpret oarecare ... de aceea semiotica nu are de a face cu studiul unui tip particular de obiecte, ci cu obiectele comune în măsura în care (și doar în măsura în care) acestea participă la semioză”

Propunînd o nouă viziune asupra sistemelor de semnificare sociale, semiotica se preocupă așadar de posibilitatea ca, în împrejurări socialmente definite și prin convenții socialmente instituite, să ia naștere *funcții-semn*. Există *funcție-semn* atunci cînd o expresie este corelată cu un conținut, iar ambele elemente devin *funcțive* ale corelației. Este necesar, însă, pentru a mai sublinia o dată, ca relația să fie anterior și stabil statornicită de către o convenție socială.

Astfel, „este semn orice lucru ce poate fi considerat drept un substitut semnificant pentru altceva”. Acest altceva nu trebuie să existe neapărat și de altfel el poate lipsi în momentul în care semnul îl înlocuiește.

„În acest sens, semiotica este, în principiu, disciplina care studiază tot ceea ce poate fi folosit pentru a minți” (ECO 18)

Instituirea unui proces de comunicare, adică de trecere a unui *semnal* de la o *sursă* (sau emitent) cu ajutorul unui *transmițător* printr-un *canal*, la un *destinatar*, se verifică doar prin prezența unui *cod*, a unui sistem de semnificare care cuplează, așa cum arătam, entități prezente cu entități absente. Domeniul de referință al disciplinei semiotice se întinde așadar asupra tuturor proceselor de comunicare pe care le cunosc natura și societatea, de la *zoosemiotică* (procesele de comunicare în lumea animală) pînă la ideologii. Ea se va interesa deopotrivă de sistemele olfactive (indici și indicatori proxemici), de comunicarea tactilă (sărut, îmbrățișare, batere pe umăr etc.), de codurile gustului (v. obiceiurile culinare) sau de paralingvistică, de semiotica/medicală (la limită, chiar psihanaliza putînd să-i fie integrată), de kinezică și proxemică, de limbajele formalizate, dar și de sistemele gramatologice, de sistemele de scriere, alfabete, cifruri, coduri secrete, de sistemele muzicale, precum și de limbile naturale, de comunicarea vizuală, gramaticile narative, gramaticile textuale și logica propozițiilor, de retorică, tipologia culturilor, estetică și comunicarea de masă. Iată, deci, că obiectul de studiu al semioticii se află răspîndit prin sectoare și paliere ale vieții sociale foarte diverse. Mai ușor ar fi, prin urmare să vorbim despre ceea ce *nu* constituie obiectul de studiu al semioticii, iar aici se impune o distincție clară între *semn*, pe de o parte, și *simptom* (*stimul, semnal*), pe de altă parte :

„După părerea mea — comenta Cesare Segre — semiologia ne poate procura solide achiziții cognitive . . . , numai dacă distinge de alte semne pe acelea care au fost produse cu intenția precisă de comunicare a cvva cuiva după o convenție acceptată de producător și de destinatar. În toate celelalte cazuri avem simptome (asemănătoare cu cele ale bolilor și, în general, cu cele naturale) pe care putem încerca să le interpretăm, dar, care nefiind voluntare și nici convenționale, nu constituie comunicare de „mcsaje”. Simptome de pertinență diferită și de origine diferită, cărora e mai bine să le adăncim eterogeneitatea, decît să le găsim o unificare înșelătoare” (SEGRE 41—42)

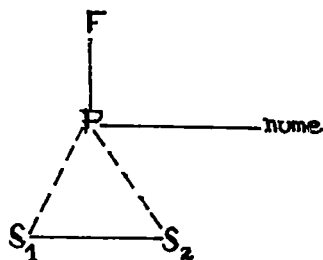
Cultura definită în sens antropologic nu poate intra, nici ea, după părerea lui ECO 40—45, în atenția propriu-zisă a semioticii, căci ea nu posedă funcție de comunicare, la nici unul din nivelele sale fundamentale : producerea și folosirea obiectelor care transformă relația om-natură ; relațiile de rudenie, ca nucleu primar al raportului social instituționalizat ; schimbul de bunuri economice. În primul caz, se stabilește, este adevărat, un *sistem* de comunicare fără a fi vorba efectiv de un proces de comunicare (a se vedea Tab. nr. 1) Schimbul de bunuri ca proces semiotic implică într-adevăr un schimb, dar în aceasta valoarea de întrebuințare se trans-

formă în valoare de schimb, ceea ce denotă mai degrabă un proces de simbolizare, de altfel definitiv perfecționat odată cu apariția banilor. În sfârșit, în momentul când devine sau se pregătește să devină soție, o femeie nu mai este doar un corp fizic (un bun consumabil), ci este un semn care

Tab. nr. 1

Fenomenul cultural se produce când :

- o ființă care gîndește a stabilit o nouă funcție a pietrei (independent de faptul că a folosit-o așa cum era sau a transformat-o ;
- această ființă a DENUMIT piatra drept „piatră care slujește la ceva” ;
- ființa care gîndește este în stare să recunoască acea piatră sau o „piatră asemănătoare” drept „piatra care răspunde la funcția F” și care are numele Y (chiar dacă nu va folosi piatra niciodată de două ori la rînd : este suficient s-o recunoască la nevoie)



unde : S_1 — prima piatră folosită prima dată ca unealtă
 S_2 — altă piatră, diferită ca formă și greutate
 P — modelul general (prototipul la care se referă S_1 și S_2)
 F — funcția posibilă pentru semnificantul S_1 și S_2 (deci P)

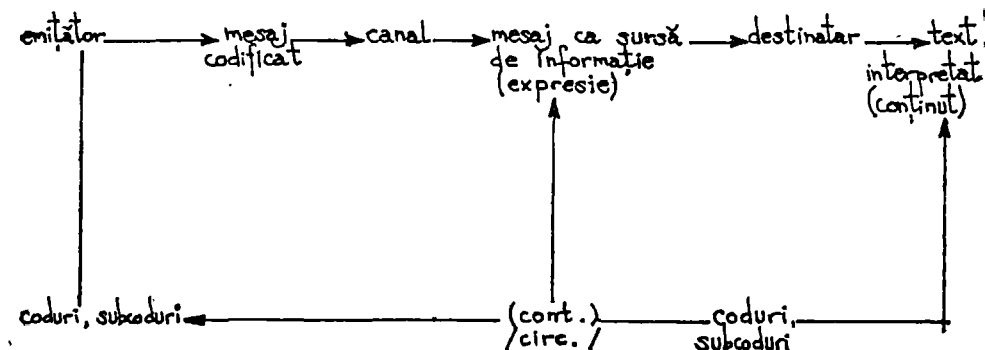
OBS : S_1 și S_2 sînt ocurențe ale tipului P, sînt forme semnificante care trimit LA sau înlocuiesc PE F.

conotează la rîndu-i un sistem de obligații sociale, așa cum a demonstrat-o antropologia structurală de tip Lévi-Strauss.

„Este limpede atunci — conchide Umberto Eco — că cercetarea semiotică va fi guvernată de un fel de PRINCIPIU DE INDETERMINARE : Întru cit „a semnifica” și „a comunica” sînt funcții sociale care determină organizarea și evoluția culturală, „a vorbi” despre „acte de vorbire”, a semnifica semnificarea sau a comunica despre comunicare, nu pot să nu influențeze universul vorbirii, al semnificării, al comunicării” (ECO 45)

Întemeindu-ne pe modelul elementar al oricărui proces de comunicare (v. Tab. nr. 2), putem afirma că orice instituire de cod presupune :

Tab. nr. 2



unde : (cont. — selecții contextuale)
 /circ/ — selecții circumstanțiale

- 1) o serie de semnale reglate de legi combinatorii interne (nu neapărat conexe sau conectabile la diverse stări ale sursei (emitentului));
- 2) o serie de stări ale sursei (emitentului) considerate ca serii de NOȚIUNI referitoare la stările sursei (emitentului)
- 3) o serie de posibile RĂSPUNSURI COMPORTAMENTALE din partea destinatarului (prin care relația de comunicare să se autoregleze, adică să-și fixeze feed-backul);
- 4) o regulă care să asocieze elementele sistemelor 1/, 2/ și 3/.

Componentele 1/, 2/ și 3/ poartă numele de *coduri de sistem (s-coduri)*, iar pentru componenta 4/ se folosește — în sens strict, tehnic — denumirea de *cod*, adică de regulă care să asocieze elementele unui s-cod cu elementele unui alt s-cod.

Alimentându-și fundamentul teoretic din teoria comunicării, semiotică procedează la o abordare a informației, din perspectivă cibernetică, ca unitate de măsură a probabilității unui eveniment în interiorul unui sistem echiprobabil. Un sistem echiprobabil este ansamblul de posibilități (evenimente virtuale) caracterizate prin același grad de probabilitate de a se obiectiva într-un eveniment real. Se știe că relația dintre o serie de cazuri și seria probabilităților lor (raporturi dintre numărul de cazuri care se realizează și numărul de cazuri care s-ar putea realiza), este identică cu relația dintre o progresie aritmetică și o progresie geometrică (care reprezintă logaritmul binar al celei dintii). Este meritul lui Shannon și Weaver (1949, apud ECO 60) de a fi demonstrat că informația măsoară echiprobabilitatea unei distribuții statistice uniforme la sursă (emitent); ea este, deci, direct proporțională cu entropia sistemului, adică cu starea de echiprobabilitate spre care tind elementele sistemului.

Am făcut această paranteză de ordin teoretic, de o consistență e drept, cam aridă, nu numai pentru a indica gradul de formalizare pînă la care analiza semiotică poate (sau ar avea șansa) să ajungă, ci și pentru a introduce conceptul de entropie, de o importanță deosebită pentru descrierea tipologică a culturilor, așa cum este ea aplicată de școala semiotică sovietică de la Tartu, la care vom reveni.

Întorcîndu-ne însă la semn și la funcțiile sale, să conchidem spunînd că el este constituit dintr-unul sau mai multe elemente dintr-un plan al expresiei, corelate convențional cu unul sau mai multe elemente ale unui plan al conținutului și această corelație fundamentală să o privim ca avînd o importanță deosebită la toate nivelele analizei semiotice.

Un semn nu este nici o unitate fizică, pentru că entitatea fizică este, cel mult, ocurența concretă a elementului pertinent al expresiei, nici o unitate semiotică fixă, ci mai degrabă locul de întîlnire al unor elemente reciproc independente, provenind din două sisteme diferite și asociate printr-o relație codificantă. Pentru a prelua o expresie a lui Louis Hjelm-slev, nu există semne, ci funcții-semn. Este de la sine înțeles că funcțiile unei funcții-semn se pot corela și cu alte elemente, devenind astfel funcții diferite și conducînd la nașterea unei alte funcții-semn.

Semnele sînt deci, rezultatele provizorii ale unor reguli de codificare ce stabilesc corelații tranzitorii în care fiecare element este, ca să spunem așa, autorizat să se asocieze cu un alt element și să formeze un semn numai în condiții date, prevăzute de cod. De obicei, însă, un semnificant (adică ceea ce semnifică) poate vehicula semnificați (conținuturi, adică ceea ce este semnificat) diferiți și înlănțuiți, astfel încît ceea ce

numim îndeobște *mesaj* este, de cele mai multe ori, de fapt, un *text*, al cărui conținut este un discurs cu mai multe trepte, cu mai multe nivele.

În sfârșit, ne rămîne să definim *referentul*, drept acele stări ale Lumii care se presupun a corespunde conținutului funcției-semn, deci, cu un cuvînt, ceea ce semnul *oglindește*. Dar, sublinia ECO 88, „o teorie a codurilor este interesată în primul rînd de semne ca FORȚE SOCIALE”, nu ca referenți. Vom vedea în ce măsură demersul istoriografic se interesează de aspectul semiotic, în ce măsură de cel referențial în procesul comunicativ. Dealtfel, orice tentativă de a defini și stabili referentul unui semn, duce, în cele din urmă, la definirea lui în termenii unei entități abstracte care reprezintă o convenție culturală, ceea ce se reduce, mutatis mutandis, la a spune că nu poți vorbi despre vorbire (pentru a-l parafraza pe Eco), fără a vorbi. Semnificantul „scaun” (așadar complexul de sunete al cuvîntului sau complexul grafic pe care îl utilizez cînd scriu cuvîntul) nu trimite la un anumit scaun, ci la toate scaunele existente (care au existat și vor exista) și care sînt de fapt o clasă, o entitate abstractă. Prin urmare semnificantul unui termen (așadar și obiectul pe care-l *oglindește* termenul) trebuie privit ca o UNITATE CULTURALĂ (interculturală). De exemplu, semnificantul „ciine” denotă o unitate interculturală, aceeași indiferent dacă este exprimată prin engl. „dog”, fr. „chien” sau germ. „hund”.

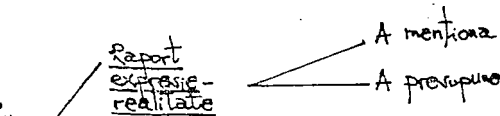
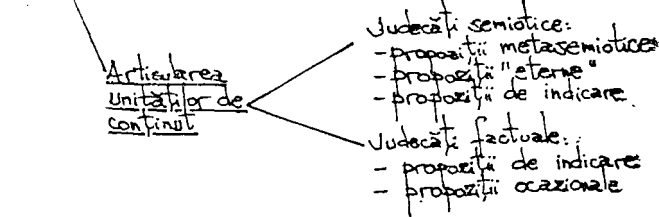
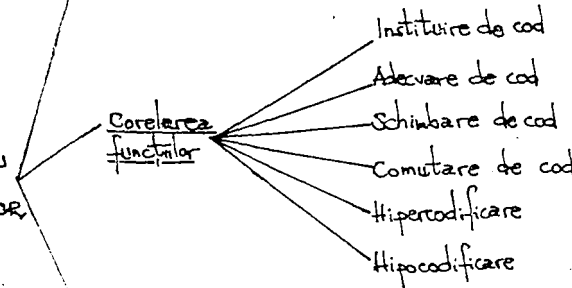
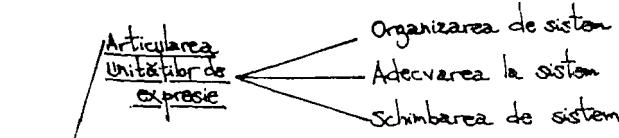
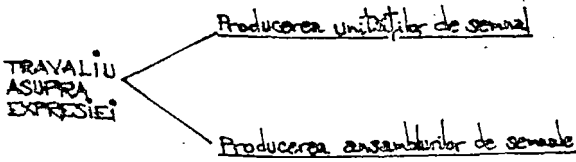
În domeniul *producției de semne*, care ne va interesa în cele ce urmează, travaliul productiv presupune „emiterea” unui semnal, „alegerea” (selecția) dintre semnalele posibile, identificarea unităților expresive ce trebuie combinate în secvențe expresive, mesaje, texte, și, nu în ultimul rînd, articularea semnalelor în secvențe de funcții-semn care să fie acceptabile și comprehensibile. Există, însă, așa cum s-a remarcat, o deosebire importantă între emiterea, de exemplu, a imaginii desenate a unui ciine, emiterea cuvîntului „ciine” sau scrierea lui; se impune, cu alte cuvinte, un travaliu adițional, întrucît pe lângă alegerea din repertoriul de tipuri prestabilit a unei ocurențe de tip precis, a desena un ciine înseamnă și a INVENTA un tip nou. Am redat în Tab. nr. 3 schema pe care o propune teoria producerii de semne pentru a-și descrie propriul domeniu de studiu — travaliul productiv.

„A comunica — spunea Umberto Eco — înseamnă să te întreții despre circumstanțe extrasemiotice” (ECO 205)

Întrucît însă semnificația este confruntată *cu un* (în vreme ce comunicarea are loc *într-un*) cadru global de condiții obiective, materiale, economice, biologice, fizice etc., se poate spune că semioza există ca fapt într-o lume de fapte.

Odată realizat acest scurt traseu prin teritoriul teoretic, „meta-semiotic”, cu intenția de a pune de la început la punct o serie de termeni pe care-i vom folosi în continuare, dar și de a efectua o familiarizare cu modul de structurare a demersului semiotic, urmează să arătăm că ceea ce ne interesează, din punctul de vedere al istoricului, este doar o anumită zonă a vastului domeniu de studiu al semioticii, pe care-l descriam mai sus. Este de la sine înțeles că cineva folosind metodologia, instrumentele de lucru ale semioticii pentru a sprijini o cercetare de tip istoric (indiferent de perioada la care se va referi) se va interesa mai degrabă de ideologii, decît de comunicare tactilă, de gramatici narative mai degrabă decît

Tab. nr. 3



Alte discipline
Studind aceleași
probleme

Teoria informației, fonetică,
științe ale na-
turii
Fonologia,
teoria grafurilor,
teoria muzicii,
etc.

Linguistică
istorică și structurală,
gramatică
generative
Stilistică
iconologie

Logică semantică
filosofică, științe
ale naturii

Analize ale limbajului,
sociolingvistică,
etnometodologie

de paralingvistică, de retorică mai degrabă decît de codurile gustului. Iar aceasta nu pentru că vreunul sau altul dintre sectoarele domeniului de referință semiotic s-ar afla în afara sferei de interes a istoricului : căci interesată de tot ceea ce este uman, de tot ceea ce privește natura și sensul uman, istoria trebuie să aibă în vedere multiplele aspecte ale atît de complexei realități pe care o investighează. Atît din motive de logică a expunerii, cît și datorită încercărilor de a da un caracter mai aplicat acesteia, în sensul orientării discursului de față către *problematica izvorului istoric*, dorim totuși să limităm aria noastră de referință. Dorim, adică, să nu ne referim decît la ceea ce, fără a fi strict literară, putem denumi, după Maria CORTI 22, „comunicare literară”. Ținem să subliniem de la început că demersul semiotic este perfect compatibil cu o mulțime de realități aflate în atenția istoricului, dacă nu ar fi de amintit decît comunicarea vizuală, mergînd pînă la complexele coduri ale exprimării plastice ; intenția noastră este, cu toate acestea, aceea de a sugera o deschidere posibilă, nu de a o opera efectiv.

Este necesar, în preliminarii, să precizăm faptul că analiza pe care semioticienii, în special cei italieni și sovietici, o aplică textului propriu-zis, literar, nouă ni se pare perfect compatibilă, cu corecțiile de rigoare, cu orice text intrînd în categoria a ceea ce ne-am obișnuit a numi „izvor istoric” (referindu-ne la izvoarele scrise). Începînd prin aceasta va trebui să continuăm definind textul ; el este „un ansamblu de semne ale căror regrupări din ce în ce mai largi, ce se pot obține prin procedee nu prea bine precizate, dar nu întîmplătoare și nici infinite ca număr — îndeplinesc la rîndul lor funcția de semne” (SEGRE 101). Legile de formare ale acestor ansambluri sînt în parte lingvistice (demersul lingvisticii tradiționale, pînă la Chomsky inclusiv, fiind valabil pentru fraze, iar, cel puțin în faza de proiect, cel al așa-numitei Textlinguistik pentru dimensiuni mai mari decît cele ale frazei), iar în parte se referă la reguli de semnificare non-lingvistice care rămîn de definit. După cum se vede, încercînd o definiție scoasă din orice cîmp referențial, „textul” scapă unei precizări terminologice, ceea ce a și făcut ca, cel puțin la fel de mult ca și semnul însuși, el să facă obiectul unor dispute cu caracter mai mult sau mai puțin scolastic. Dar, pentru a proceda la o distincție esențială, să adoptăm punctul de vedere al Juliei KRISTEVA (KRISTEVA 1968₁, 250) în abordarea problemelor structurii textului :

„Conform teoriei marxiste a cunoașterii, vom distinge *obiectul real* de *obiectul cunoașterii* și vom refuza să ne servim de conceptul de „literatură” ca de un concept operațional. Acest refuz ar însemna să înțelegem conceptul de „literatură” ca aparținînd istoric și ideologic, unui anumit tip de societate — societate de schimb și de consum — și, în consecință, am putea spune că *obiectul real* al analizei noastre este un tip de *structură lingvistică*, în timp ce *obiectul de cunoaștere* pe care ni-l propunem în acest obiect real este un *text*”.

Prin urmare, întotdeauna cînd analizăm un text, trebuie să avem, în vedere că în spatele lui se află altceva, de dimensiuni mult mai mari de o profunzime mult mai accentuată decît obiectul investigației noastre, și că în ultimă instanță, demersul semiotic, nu face altceva decît să raporteze *orice* text la ceea ce am numi (desigur, simplificînd lucrurile) *fundatul* pe care el se proiectează. Păstrîndu-ne în limitele cercetării despre care am vorbit, putem opta pentru o definiție *restrictivă* a textului :

„Textul este o înșiruire de cuvinte, spații, semne de punctuație, care începe cu prima literă a operei și se încheie cu punctul final” (SEGRE 74)

El aparține întotdeauna unei anumite limbi sau unui anumit dialect, ceea ce face din el un virtual obiect de analiză pur lingvistică, întrucât alcătuiește un sistem semiologic unitar, cel al limbajului textului respectiv. În ceea ce privește textul literar (și cu riscul de a ne repeta, adăugăm : nu numai literar !), o lectură lingvistică nu poate epuiza întregul potențial semantic al operei. Cercetarea semiologică aplicată pe domeniul literaturii, începând cu școala de la Praga (reprezentată de Jiří Mukařovský), trecând prin critica literară franceză, practică din punct de vedere semiologic de aceea tendință cunoscută sub numele mai mult sau mai puțin convențional de „la nouvelle critique”, sfârșind în școala elvețiană (Poulet, Rousset, Starobinski), mai „prudentă”, a căutat, de aceea, să pătrundă dincolo de acest ecran lingvistic, ceea ce a dus nu de puține ori la denaturarea raporturilor.

Astfel, „la nouvelle critique”, întreținând strânse legături cu filonul structuralist (a se vedea în acest sens legăturile cu Claude Lévi-Strauss) s-a întors la modelele psihanalitico-antropologice, dirijate, așadar, „dincolo” de text, către concepțiile psihologice și ideologice. Ea întrevădea opera literară (textul, *a novo*) ca materie inertă, disponibilă recreării ei de către critic, care se putea substitui în întregime autorului ei. Literatura, în opinia acestei direcții critice, nu e decât vocea unui discurs continuu, anonim și misterios, justificând extrapolări metodologice în alte sisteme de semnificare, cum ar fi de pildă cele practicate de Roland Barthes în sistemul modelii vestimentare.

Odată însă cu redescoperirea formalistilor ruși (Veselovski, Šklovski, Tomașevski și Propp), antologați de Tzvetan Todorov în *Théories de la Littérature*, Paris 1965, atenția se îndreaptă asupra rezultatelor cercetării de tip funcționalist. Orice povestire are trama ei, iar pentru a o identifica este îndeajuns să explicăm mecanismul de funcționare a povestirii. Vladimir I. Propp în deja celebra sa *Morfologie a basmului* identifică pe un corpus bine definit de basme rusești (basmelor 50—150 din colecția Afanasiev) o serie de „funcții” și constante în ordonarea lor (SEGRE 103—112).

Replica lévi-straussienilor și a „noii critici” nu a întârziat să vină. Ei preconizează nu atât determinarea unor trăsături pertinente în corpus-uri definite riguros, cât, nici mai mult, nici mai puțin, decât elaborarea unor scheme reprezentând caracteristicile innăscute ale capacității umane de afabulație, care să nu depindă nici de factorul timp, nici de factorul spațiu. „Cazul-limită” al acestei direcții de cercetare, îl constituie modelul narativ propus de Claude Bremond în *Logica povestirii*, care s-a dovedit a fi unul dintre cele mai puternice sisteme de generare propuse pînă în prezent capabil să producă structura narativă a unor tipuri variate de povestiri. Dar, din păcate, nu a tuturor.

Pe de altă parte, pornind de la definiția dată de Saussure semiologiei în proiect, ca știință a semnelor, față de care disciplina lingvisticii nu poate fi decât subordonată, „la nouvelle critique” răstoarnă relația, considerînd deci că lingvistica reprezintă știința generală a semnelor, întemeindu-se pe faptul că sistemul limbii este mai bogat și autosuficient, ceea ce face posibilă extrapolarea procedeelelor și categoriilor formate în lingvistică.

în alte sisteme de semne sau în totalitatea lor. Roland Barthes, comentînd textul saussurian, nota :

„Trebuie așadar să admitem de pe acum posibilitatea de a răsturna într-o zi propunerea lui Saussure, lingvistica nu este o parte, chiar privilegiată a științei generale a semnelor, ci semiologia este o parte a lingvisticii” (apud DERRIDA 84)

Poziția „noii critici” se justifică prin ideea că orice experiență umană este exprimabilă prin intermediul limbii, care deține maxima putere de generalizare, ceea ce, evident, n-a dus decît la supravalorizarea limbajului de către anumiți reprezentanți ai direcției.

Problemele esențiale pe care le ridică, însă, dincolo de aceste controverse, considerarea oricărui „izvor literar” ca text, și care privesc în chip fundamental pe istoric, în calitate nu numai de critic de izvoare, dar și în ipostaza sa sociologică, dacă putem spune așa, se ordonează în jurul celor doi poli ai relației de comunicare : *sursa (emitentul)* și *destinatarul*. Este lesne de înțeles că

„... pentru a realiza comunicarea se cere ca destinatarul să aibă nu numai competența convențiilor, a codurilor și a regulilor sistemului, ci și pe aceea a textelor față de care noile mesaje sînt *alotropi*, adică moștenitori parțiali ai funcției semnifice” (CORTI 24)

Emitentul mesajului mai mult sau mai puțin artistic va fi întotdeauna, deopotrivă, un om real, un individ istoric, dar și ceea ce Wayne Booth numea „implied author”, un constructor al mesajului. Evident, identificarea și caracterizarea emitentului mesajului este o problemă istorică de cea mai autentică factură. Chiar și în cazul operelor literare propriu-zise (dar care prin aceasta nu-și pierd mai mult valoarea istoriografică) există exemple în care *indicii extratextuali*, adică aspectele biografice distincte, apar ca funcționali operei atunci cînd participă la structurarea ei. Putem spune adică că un anumit tip de confruntare a autorului cu un lanț de semne emise de referenți se află nu numai la originea textului, dar și a tipului lui particular de organizare. (CORTI 44) Analiza textuală și cea extratextuală se pot imbrica astfel și devin complementare. Un bun exemplu îl poate constitui Discursul al III-lea Περὶ τῶν τῷ αὐτοκράτορος πραξέων ἢ περὶ βασιλείας al împăratului Iulian (361—363), scris în iarna anului 358/359, deci în vremea în care Iulian era doar Caesar în Gallia ; este un tip de *oratio* cu caracter encomiastic, dedicat și rostit efectiv (chiar dacă nu de Iulianus însuși) în fața lui Constantius II, vărul viitorului împărat apostat. Caracterul politic aparte al conjuncturii în care este elaborat discursul, amănuntele biografice-evenimentiale care descriu succesele repurtate de tînrul Iulianus pe tărîm militar și administrativ în provincia apuseană, ca și treptata sa emancipare de sub tutela severă a vărului său, explică în bună parte forma generală pe care amintitul discurs o ia, ținînd seama și de caracterul său „subversiv”, în raport cu primul discurs către Constantius, trimis la curte cu doi ani mai înainte. Amîndouă aceste opere, atît în ceea ce privește structura retorică, cît și în ceea ce privește conținutul, se revendică de la modelul panegiricului de tip Dion Chrysostomos, filtrat sau nu prin performări contemporane (Themistius, Libanius). Date fiind împrejurările de care vorbeam, Discursul al III-lea prezintă însă serioase abateri expresive, conținutistice și de structură de la modelul retorului din Prusa.

În ceea ce privește autorul implicit, Samuel Chatman, preluând formularea lui Wayne Booth, a arătat că-l putem defini ca pe un „scrib oficial” (official scribe) sau ca pe un alter-ego al autorului, dar cititorul va căuta permanent să-și făurească o imagine despre acest scrib oficial, iar acesta, desigur, nu va putea rămâne neutru față de toate valorile. Pentru a ne păstra în același cadru de exemplificare, putem spune că există o deosebire importantă nu numai între omul istoric Iulian și autorul discursului amintit, dar chiar și între acesta din urmă și încarnarea sa „dinăuntru textului”, care rostește, cu nedisimulată ironie, fraze ca acestea :

„Să nu-mi fie luat în nume de rău dacă eforturile mele de a zugrăvi astfel de mărețe fapte (ca ale lui Constantinus, n. n.) duc pînă la urmă la o lungire nepermisă a discursului meu, în ciuda dorinței ce o am de a-l restringe și a-l limita etc.” (BIDEZ 122)

Putem astfel descrie o arie a competenței emitentului, aceea pe care folosind o abordare generativă a teoriei literaturii, Van DIJK 200, o definea plecînd de la noțiunea de schemă de bază sau structură profundă (Robert Escarpit susținea chiar că există o rețea de relații încă din faza incipientă a proiectării operei, între evenimentul psihologic, opera ca formă și evenimentul sociologic), care apoi, prin diferite transformări, duc la macrostructurile de bază ale textelor individuale. Competenței artistului (a emitentului) îi corespunde, neapărat, o competență a destinatarilor, care vor putea astfel să înțeleagă un subiect și, la limită, să-i prevadă chiar desfășurarea. Pe acest principiu de echivalență și corespondență se bazează abaterea retorică, asupra căreia vom reveni.

În ceea ce-l privește pe *destinatar*, el se poate prezenta de asemenea în dublă ipostază : de destinatar *intern* (califul din 1001 de noapți, cei care ascultă poveștile din cele 10 zile ale „Decameronului”, Constantius în persoană în discursul lui Iulian); el apare și ca destinatar *extern* (anumite pături ale burgheziei și orășenimii în cazul „Decameronului”, un anumit grup al aristocrației păgîne de la curtea de la Constantinopol, precis identificabil în text prin apariția la un moment dat a formelor pronumelui ὄψεῖς și schimbarea direcției de adresare a discursului lui Iulian).

Raporturile emitentului cu destinatarul pot varia profund în funcție de diferite contexte social-culturale. Există culturi, cum e cea în care au fost elaborate discursurile iulianee sau, *grosso modo*, întreg Evul Mediu, în care conceptul de paternitate și de proprietate literară este golit din motive ideologice. Indiferența față de emitent justifică astfel marele număr de plagieri, inserări de pasaje etc., așa cum se întîmplă și cu Discursul al III-lea către Constantius II, copiat, mai mult sau mai puțin fidel după Dion Chrysostomos, — întrucît, subliniază CORTI 61, ceea ce contează „este doar marele proces colectiv de comunicare textuală”. De abia în secolul XV emitentul devine *faber* sau *artifex*, dar ceea ce i se apreciază în chip deosebit este tehnica, excelarea în meșteșug, rafinata capacitate de a imita. La finele veacului XVI, individualitatea și originalitatea absolută încep să polarizeze atenția, ajungînd pînă la emfaza individualistă romantică a veacului trecut, căreia îi corespunde desigur pe planul cercetării istoriografice „febra” autenticității izvoarelor folosite. Raportul emitent-destinatar depinde și de tipul de conștiință pe care autorul îl are despre publicul său. Jean Paul Sartre scria că dacă autorul știe

că are un public bine definit și cu o ideologie proprie precisă, așa cum se întâmpla în cultura medievală, este bine definită și funcția sa de scriitor și nu el își va pune problema de a descoperi, de a se interoga asupra propriei sale misiuni. Aceasta înseamnă, continua Sartre, că opera conține în ea însăși imaginea cititorului căreia îi este destinată (SARTRE 23).

Dar destinatarul intră în relație și cu opera, printr-o multitudine de raporturi reductibile la cinci „fascicule”: de ordin psihologic, de ordin istoric, de ordin social-cultural și de ordin semiologic. În ceea ce privește raportarea social-culturală, cunoscând grupul social aflat în fruntea procesului cultural la un moment dat (deci acela care este în măsură să decodifice cel mai bine mesajele artistice), e posibilă studierea „personalității de ordin literar” a unui public (G. Mury, apud CORTI 64). Astfel cunoscând faptul că Discursul III către Constantius se înscrie într-un orizont cultural de tip clasic, revendicându-se de la modele greco-latine (definite prin opoziție cu noile modele creștine), că pe de altă parte el prezintă un caracter „subversiv”, de falsă respectare a normelor unui discurs encomiastic, putînd permanent să fie interpretat și în „cheie” pamfletică, — l-am putea folosi cu succes în descrierea „personalității literare” (și desigur și ideologice) a grupului aristocrației păgine de la curtea imperială de la Constantinopol, singura care deține competența „perfectă” a unui astfel de gen literar. Această personalitate va fi descrisă pe baza corpus-urilor discursurilor politice ale retorilor din epocă (Himerius, Libanius, Themistius, Claudius Mamertinus etc.), ceea ce va permite desigur sesizarea unor trăsături de nuanță la care fiecare operă face apel în maniera în care se adresează competenței acestui grup.

În ceea ce privește mecanismul raportării de tip semiologic a destinatarului la operă, Gérard Genette remarca existența a două moduri de lectură a textului, după cum acesta este considerat ca subiect (ceea ce duce la identificarea cu textul, la un tip de lectură intersubiectivă, de tipul aceleia practică pentru textul literar propriu-zis de *ermeneutica* lui Paul Ricoeur, care oferă însă puține sugestii pentru cercetarea care ne interesează); considerat, de asemenea, ca obiect (ceea ce duce la o lectură urmînd un parcurs dinspre exteriorul, spre interiorul textului, așa cum încercăm să o preconizăm și pentru textul „literar” istoric) (GENETTE 144—145). S-a remarcat însă că, de fapt, cititorul (ascultătorul, destinatarul în general), acționează ca un factor destructurant din punct de vedere semiologic, realizînd expansiunea procesului de semioză al operei (KRISTEVA 1968₂, 312). Din acest punct de vedere textul poate fi *închis* (implicînd ideea de destinatar — colaborator la viața polisemică a textului, care nu încetează a se produce, dar nici de a fi legat de originea sa; îl putem considera astfel pe Iulian însuși în raport cu textul „de bază” din discursurile *Περὶ βασιλείας* ale lui Dion Chrysostomos); el (textul) poate fi și *deschis* (implicînd ideea de destinatar-producător, ca în cazul textului critic, de care nu ne ocupăm aici) (CORTI 71). Semioticianul sovietic I. M. LOTMAN (1972, 33—39) sublinia faptul că în procesul analitic de decodificare a textului, cititorul poate stabili 4 tipuri de raport cu textul, din 4 poziții diferite :

- 1) cititorul distinge numai conținutul în stare de materie, tematică brută, ideea prozastică sau poetică ce se poate parafraza;
- 2) cititorul își dă seama de complexitatea de construcție a operei și de interacțiunea nivelurilor ei;
- 3) cititorul extrapolează în mod voit un anumit nivel din natura sa documentară (conținutistică, lingvistică sau metrică);
- 4) cititorul educat pe plan estetic regăsește elemente artistice îndepărtate de geneza textului, *folosindu-l pentru un scop diferit de cel pentru care a fost creat* (subl. n.)

Pe o astfel de scală a valorizării discursului său de către diferiți cititori (ascultători) s-a bazat și textul lui Iulian: el putea fi receptat ca un discurs de aparat, pur și simplu, de un cititor în poziția 1) (poate chiar Constantius), dar constituie și un program de acțiune politică sui-generis pentru cititorii din poziția 4), reprezentați de grupul aristocratic păgîn interesat în revirimentul vechii religii, pe care o preconiza Iulian, nemulțumit de politica vărului acestuia. Desigur, trebuie să fi existat destui la curtea de la Constantinopol, unde a fost rostit discursul, care să fi receptat din poziții intermediare ((2), (3)) textul, dar lipsa unor amănunte mai clare în acest sens ne împiedică să tragem vreo concluzie.

Paul Valéry îndemna la a se face distincție între operele care sînt „ca și create de public”, răspunzînd, adică, pe deplin, așteptărilor, determinate de cunoașterea acestora, și operele care tind să-și creeze publicul (VALERY 1942). De fapt, așa cum arăta Maria Corti, trebuie mai degrabă să vorbim de opere care favorizează *pasiv* sistemul de cerințe; de opere care-l contrazic de-a dreptul (ca de exemplu pe tărîmul literaturii, Joyce sau Kafka), și, între ele de opere care favorizează *activ* sistemul de cerințe. În acestea din urmă putem introduce discursul lui Iulian, întrucît el favorizează anumite așteptări ale publicului său, provocatoare de nou, contrabalansînd astfel forța de inerție a sistemului; folosirea preferențială a atticismelor în text este reclamată de așteptările grupului destinatarilor, dar și valorizată ideologic de Iulian. Este posibilă o astfel de abordare mai ales pentru că

„în cea mai mare parte a istorici (dar îndcoșchi în acea perioadă a ei care ne interesează aici — n.n.), ne găsim în fața unor societăți și comunități pentru care trecutul este modelul esențial pentru prezent: inovația maturizîndu-se în interstițiile sistemului conștient, e primită în mod pașnic” (HOBSBAWM 1974, 13)

Este limpede că pentru a reconstitui competența destinatarilor din vremea lui Iulianus sau chiar de mai tîrziu, lipsesc multe date din rîndul a ceea ce am denumit „indicii extratextuali”. În fața acestei dramatice situații, de interpretare a textului, istoricul se vede pus în imposibilitatea de a se substitui eficace destinatarului real, ceea ce evident poate duce la o lectură „trădată”.

„Ce este, într-adevăr — se întreba Paul Zumthor — o lectură adevărată, dacă nu un travaliu în care se regăsesc implicații laolaltă cititorul și cultura la care el participă? Travaliu corespunzînd celui care a produs textul și în care au fost implicați autorul și propriul lui limbaj și univers. În fața unui text medieval, corespondența nu mai ia naștere în chip spontan. Percepția însăși a formei devine echivocă. Metaforele se ermetizează, termenul de comparație se îndepărtează de termenul comparat. Cititorul rămîne angajat în timpul său; textul, printr-un efect ținînd de, acumularea de durate intermediare, apare ca ieșit din timp, ceea ce reprezintă o situație contradictorie” (ZUMTHOR 120)

În același sens, Maria Corti remarca:

„Așadar, destinatarii reprezintă un proces de cunoaștere personalizat și specific istorici... de aceea, rar texte născute pentru niște destinatari anume, contemporani cu ele, care, să aibă incidență în afara sferei respective sau să supraviețuiască, funcția lor semnică fiind delimitată încă de la început” (CORTI 74).

Dacă acești destinatari nu sînt cunoscuți și pe alte căi, dacă nu este posibilă o confruntare cu alte texte, care li se adresează, atunci situația va fi de bună seamă insolubilă.

Dar comunicarea stabilită între emitent și destinatar nu se poate institui, mesajul (orice formă ar lua el, mai mult sau mai puțin artistică, literară) nu poate lua ființă decît prin limbaj. Problema limbajului a, analizei lingvistice este deosebit de importantă și aproape toate nivelele de raportare la text se pot defini ca perspective diferite de raportare la una și aceeași realitate: limbajul textului respectiv. El actualizează cel mai mare număr de virtualități ale limbii, încît din legătura sintagmatică, transfrastică a textului ia naștere o semantică superioară, secundară (acea superfuncție semnică a lui Eco, acel HIPERSEMN al lui Corti). O putem decela și în texte de tipul discursului encomiastic, ca cel al lui Iulian. Limba literară și limba comunicării se îmbină așadar în limbajul textului literar cu o incidență diferită, trasîndu-i profilul specific.

„Limba medie și limba literară — scrie Maria Corti — reprezintă două înscrieri diferite ale situației istorice în limbaj, așadar două modalități de actualizare a semnelor lingvistice, în fața lor stă libertatea de alegere a scriitorului. Trecînd cu vederea raportul dialectic de acceptare, contrast, aluzie, refuz al autorului față de limba literară, se întîmpină riscul de a pierde o parte din semnificantul nou al textului; aceasta e una din dimensiunile de ordin critico-semiologic, nu numai lingvistic, întrucît faptul că unii autorii urmează căile oficiale, iar alții zboară în libertate are o funcție semnică deosebită” (CORTI 89)

Activitatea lingvistică a scriitorului poate fi astfel descrisă ca un joc îndrăzneț de balans între propriul limbaj individual (idiolect), limbă și limbă literară, absorbită de contextul epocii și de lecturile textelor din trecut. Întrucît însă cuvintele reprezintă „decupaje privilegiate ale universului semantic” (RETORICA 44), constituite din ansambluri mai mult sau mai puțin largi de *seme*, adică de unități minimale de sens, iar, pe de altă parte, orice discurs (în sensul general al cuvîntului), orice nivel expresiv al unui text este obligatoriu compus din cuvinte, rezultă că scriitorul este mereu constrîns să introducă în discurs *seme* care nu sînt esențiale pentru el (pentru text). Acest tip de raportare la limbaj dă naștere *procedeeilor retorice*. Se poate astfel determina cu aproximație un grad zero absolut al oricărui discurs (atît în sens general, cît și în sens restrîns), care este un alt discurs, despuat de tot ce are neesențial printre semele sale, adică de tot ceea ce putem suprima fără a anula semnificația globală a discursului. Față de acest grad absolut de zero, orice schimbare a unui aspect oarecare al limbajului va lua înfățișare de comutare retorică, sau *metabolă*. Toate operațiile retorice se bazează pe proprietatea fundamentală a discursului linear de a fi decompozabil în unități mai mici, mai multe unități de același nivel fiind legate și integrate într-o unitate de ordin superior. Ultimul nivel de descompunere la care se poate ajunge este cel infralingvistic (unde trăsăturile pertinente distinctive și semele nu au existență explicită și independentă în discurs) (v. Tab. nr. 4). Tabelul redă principalele nivele de articulare decelabile la nivelul major al textului, iar figurile retorice reprezintă reguli de circulație, de integrare între diferitele nivele, care sînt redată în tabel prin săgeți. O sistematizare a celor mai importante metabole la nivelele expresiei și al conținutului este redată în Tab. nr. 5. Așadar limbajul tinde întotdeauna către ceea ce am numit gradul zero un discurs, „naiv”, lipsit de artificii și subînțelesuri.

Tab. nr. 4

NIVEL DE ARTICULAȚIE	UNITĂȚI ALE SEMNIFICANTULUI (FORMA EXPRESIEI)	UNITĂȚI ALE SEMNIFICATULUI (FORMA CONȚINUTULUI)
0	Trăsături distinctive	Seme
1	Grafeme	Baze ¹⁾
	Foneme	Morfeme
	Silabe	Hipobaxeme
c	Cuvinte	Lexeme
2	Sintagme	Propoziții
	Fraze	Dezvoltări ²⁾
3	TEXTE (nivel "non-formalizat")	

- unde :
- 1 — bază sau nucleu semic
 - 2 — secvență de propoziții care au un scop descriptiv, narativ, deductiv etc.
- . . . — — principalele corespondențe semnificat-semnificant—

Tab. nr. 5

	EXPRESIE (FORMA)	CONȚINUT (SENS)
Cuvinte (pină la fraze):	<i>metaplasme</i>	<i>metasememe</i>
Fraze (pină la text):	<i>metataxe</i>	<i>metalogisme</i>

Criteriul său fundamental va fi univocitatea (RETORICA 44). Practic însă, gradul zero al unei poziții determinate poate fi definit mai degrabă ca ceea ce așteaptă cititorul (destinatarul) în poziția respectivă, și, de altfel, aceasta este și teza fundamentală a „noii retorici”, promovată de grupul μ al Universității din Liège: *efectul nu e conținut în figura retorică, ci se*

produce la cititor (destinatar) ca răspuns la un stimul. Procedura se bazează astfel pe probabilități subiective :

- 1) cu privire la cod (vocabulary, gramatică, sintaxă) ;
- 2) cu privire la universul semantic general (istorie, cultură, știință) ;
- 3) cu privire la universul semantic particular (alte opere ale autorului) ;
- 4) cu privire la antecedentele imediate ale mesajului (situația în care este provocată semioza).

La toate nivelele sale limbajul se repetă cu scopul asigurării mesajelor lingvistice față de pericolele erorilor de transmisie (proprietatea de autocorectare sau *redundanță*). Procesul este variabil în funcție de tipul de mesaj, fiind însă cunoscut intuitiv de către toți vorbitorii limbii. S-a putut calcula astfel, de pildă, că procentul redundanței globale a limbajului scris este pentru franceza modernă de 55%, ceea ce înseamnă că dacă se suprimă la întâmplare 55% din unitățile de semnificație, un mesaj ar putea fi totuși înțeles. Redundanța servește așadar protejării de *abateri* (înțeleasă ca alterare semnificativă), specifică comunicării de tip retoric, în care autorul crează abateri, iar cititorul (destinatarul) le reduce. Vitold Belević (în *Langage humain et langages des machines*, Bruxelles, 1956; apud RETORICA 63) remarcă :

„redundanța este refuzul de a considera ca distincte toate combinațiile posibile”

Ea poate fi fonetică (grafică), sintactică și gramaticală, semantică ; ultima nu rezultă din reguli ortografice sau gramaticale, ci mai degrabă din reguli logice și parțial dintr-o necesitate pragmatică a comunicării (coerența mesajelor). Astfel, de exemplu, complementul verbului „a înghiți” va fi după toate probabilitățile, ceva de mâncat sau care să poată fi mâncat ; altfel, avem de a face cu o abatere, ca în „a-și înghiți rușinea”. Există, de asemenea o redundanță convențională, care privește semnificantul (schemă metrică, formă fixă, schema rimelor etc.).

De partea cealaltă, orice abatere trebuie privită ca o alterare a gradului zero. Ea va fi întotdeauna locală, nesistematică, imprevizibilă și opusă convenției. Un discurs care comportă figuri retorice cuprinde o parte nemodificată (*baza*) și una alterată retoric. Păstrînd un contact permanent cu gradul său zero, care poartă numele de *invariantă*, discursul va realiza reducerea abaterilor fie prin bază, fie prin invariantă.

O alterare poate avea loc *substanțial*, adică la nivelul substanței asupra căreia acționează, sau la nivelul relațiilor poziționale între elemente, adică *relațional*. Operațiile substanțiale, la rîndul lor pot suprima sau adăuga unități. Exactitatea unei informații depinzînd de numărul de alegeri binare care trebuie făcute pentru a obține această informație, pentru a păstra cantitatea și gradul de generalitate ale mesajului este necesară o dublă operație, echilibrată, de suprimare și de adjonție. Mai adăugăm că operațiile relaționale privesc permutările oarecare și pe cele prin inversiune. Tab. nr. 6 redă global figurile retorice sau metabolele, în funcție de nivelele considerate.

Analiza retorică poate fi de o însemnătate considerabilă pentru istoric, nu numai din punctul de vedere al limbii, ci și, de multe ori din acela al culturii și al orizontului politic. Un exemplu îl poate constitui același Discurs III către Constantius al lui Iulian. La nivelul metaplasmelor, deci al metabolelor acționînd asupra morfologiei, o operație substanțială de suprimare-adionție dă naștere unor „arhaisme” în raport cu nivelul

Tab. nr. 6

GRAMATICALE (cod) (expresie)		LOGICE(referent) (conținut)		
OPERAȚIE	METAPLASME (asupra morfo- logiei)	METATAXE (asupra sintaxei)	METASEMEME (asupra semanticii)	METALOGIS- ME (asupra logicii)
<i>Suprimare :</i>				
1. parțială	afereză ; apocopă ; sinereză	crază	sinecdocă ; comparație ; metaforă „in praesentia”	litotă 1
2. totală	deleațiune ; albire	elipsă ; zeugmă ; asindeton ; parataxă	asemie	reticență ; suspensie ; tăcere
<i>Adjuncție :</i>				
1. simplă	proteză ; diereză ; afixare, epenteză ; cuvint-valiză	paranteză ; concatenație explețiție ; enumerare	sinecdocă ; arhilexie	hiperbolă
2. repetitivă	reduplicare ; in- sistență ; alitera- ție ; rimă ; aso- nanță ; parono- mază	reluare ; poli- sindeton ; metrică simetrie	—	repetiție ; pleonasm ; antiteză
<i>Suprimare- adjuncție :</i>				
1. parțială	limbaj infantil ; substituire de afixe ; calambur	silepsă ; anacolut	metaforă „in absentia”	eufemism
2. totală	sinonimie fără bază morfologică arhaism ; neolo- gism ; „creare” de cuvinte îm- prumut de cuvinte îm- prumut	transfer al unei clase ; chiasm	metonimie	alegorie, parabolă ; fabulă
3. repetitivă	—	—	oximoron	ironie ; para- dox ; antifrază litotă 2
<i>Permutare :</i>				
1. oarecare	contrepet ; anagramă ; metateză	tmeză ; hiperbat	—	inversiune logică
2. prin inversiune	palindrom	inversiune	—	inversiune cronologică

koiné al limbii grecești (ceea ce am numi „limbajul comunicării” în sec. IV e.n.), față de care abaterile respective apar ca atticisme. Este vorba despre folosirea unor forme alternative în ξου-(attic) și σου-(*koiné*) pentru compușii respectivi. Textul oferă 78 cazuri de utilizare a formelor în ξου-, din care 11 cu prepoziția separată, față de 56 cazuri, cu σου-. Este interesant de remarcat, însă, că autorul folosește formele attice acolo unde vrea să marcheze „seriozitatea” textului, sau acolo unde „chrysostomizează” fidel, acolo unde face paralele homerice sau se referă într-un fel sau altul la formele tradiționale, „arhaice” ale culturii și civilizației. Pe de altă parte, formele vorbirii obișnuite, ale variantei *koiné* a limbii grecești, trădează subiecte cu referenți în realitatea imediată sau aproape de ea, îndeosebi în acele domenii ale ei, în legătură cu care Iulian, viitor restaurator al păgînismului, este deosebit de sensibil (v. de exemplu devastarea templelor păgîne, evenimentele din Gallia etc.).

Observăm așadar că structurat pe mai multe nivele (tematic, simbolic, ideologic, stilistic, discursiv, morfo-sintactic, lexical, fonico-timbric, ritmic, metric), textul prezintă relaționări între ele. Critica mai nouă face chiar distincție între structura de suprafață a operei (unde are loc interacțiunea nivelelor) și macrostructurile (structurile de profunzime) cărora textul le datorează coerența, legea constitutivă. Van DIJK remarcă faptul că o macrostructură coerentă (de exemplu nivelul ideologic în cazul discursului lui Iulian) se poate manifesta în text prin intermediul unor microstructuri locale discontinue (atticismul fonetic). Cercetarea nivelelor textuale în direcție verticală și orizontală poate pune în lumină omologii și izotopii și releva contrastele reglatoare ale dinamicii textului. De multe ori, în special în culturile „gramaticalizate” (Lotman) ansamblul semnelor constitutive ale unui text este în mod conștient organizat de autor în vederea exprimării, la nivele structurale diferite a unor mesaje diferite. Este vorba așa cum arăta Lotman, de o comunicare stratificată, de o „semantică în mai multe trepte”. În astfel de tipuri complexe de texte — comenta semioticianul sovietic — fiecă amănunt, ca și tot textul în ansamblul său sînt incluse în diverse sisteme de raporturi și, ca rezultat, dobîndesc în același timp mai multe semnificații. I. M. Lotman făcea o aplicație pe *Slovo o zakone i blagodati* (cuvînt despre Lege și Grație) din secolul XI, identificînd trei niveluri de opoziție: libertate/sclavie (Sara și Isaac, pe de o parte, Agar și Ismail pe de alta); creștinism/păgînism (Christos-crucificare și țările creștine pe de o parte, Isaac-banchetul lui Avram și Iudeea, pe de alta); nou/vechi (opoziție de care se leagă și antiteza iertare/lege); în sfîrșit contextul social-politic al epocii va opune viziunea culturală de la curtea lui Iaroslav cel Înțelept, celei din Bizanț. Astfel, opoziția marcată în titlu (lege/gratie) se concretizează într-o opoziție mai actuală în Rusia sec. XI (libertate/sclavie), „corespunzătoare — scrie Lotman — semioticii emarginării, a dependenței și a aflării într-o condiție de inferioritate”, — opoziție care, la rîndul ei se contopește într-o opoziție topică (creștini/păgîni) și apoi într-una istorică (ruși/bizantini). (SEGRE 188—189).

„Semantica în mai multe trepte” poate fi realizată și cu ajutorul lexicului, ale cărui unități mizează pe supoziții semantice mai subtile. Maria Corti oferă un foarte bun exemplu (CORTI 143 sq.): în *Disputatio rosae cum viola* a poetului milanez din sec. XIII Bonvesin de la Riva,

sintagme precum „officio de rapina” (slujbă de jaf) sau „agnelli mansueti” (miei blinzi), în mod aparent inofensive, sînt în realitate atît de polisemice încît să poată fi decodificate de către cititorul mai avizat în cadrul sistemului lingvistic textual ca aluzii precise la limbajul statutelor antinobiliare, contribuind la redarea unui mesaj ideologic. Astfel, cititorilor din vremea sa, Bonvesin da la Riva le oferea un mesaj mai simplu sau mai complex, după capacitățile lor de decodificare, diferitele semnificații nestînjindu-se reciproc, ci stratificîndu-se și actualizînd, prin prezența or simultană, efectul ludic al textului.

„Pare că autorul — comentează Lotman în legătură cu *Slovo* . . . -aproape că se bucură de abundența sensurilor și a posibilelor interpretări ale textului. Mecanismul efectului ludic constă nu în coexistența imobilă, provizorie a semnificațiilor, ci în conștiința constantă a posibilității altor semnificații” (apud CORTI 144)

Cu toate acestea, în plan diacronic, comunicarea devine mai anevoioasă pentru decodificatorii îndepărtați în timp, pentru că ei sînt străini de referențialul numărul 2 al textului, dacă putem spune așa, adică de realitatea social-politică a epocii. Ei trebuie să urmeze un soi de inițiere în text printr-o cercetare analitică și comparată, aplicată la toate nivelele sale, și care cade în sarcina aproape exclusivă a istoricului.

Un alt aspect interesant îl constituie considerarea textului ca „interacțiune” textuală, între segmente ale diferitelor texte, din trecut, reunite în interiorul aceluiași text „nou”, sau, cu un cuvînt, ceea ce Julia Kristeva numește *intertextualitate*.

„Vom numi *intertextualitate* această interacțiune textuală care se produce în interiorul unui singur text. Pentru subiectul cunoscător, *intertextualitatea* este o noțiune care va fi indicele modului în care un text citește istoria și se înserează în ea. Modul concret în care *intertextualitatea* se realizează într-un text dat va determina caracteristica majoră („socială”, „estetică”) a unei structuri textuale” (KRISTEVÁ 1968, 266)

Înglobate în noua structură, „fragmente” își modifică semnificația. În aparatul textual, cu non-disjuncția sa caracteristică, aceste elemente „alogene” se întrepătrund și produc un ansamblu *ambivalent*, care se opune ansamblurilor „originare”. El are o funcție care-l leagă de alte manifestări discursive ale epocii, „iar această funcție face ca era care se anunță . . . să aibă o unitate mai mult sau mai puțin definită, care o distinge de epoca precedentă” (KRISTEVÁ 1968, 267).

Un exemplu pentru această situație textuală îl constituie ceea ce în literatura clasică greco-latină este cunoscut sub numele de stilul mixt (*prosimetrum*), realizat prin alternarea prozei cu versul.

„fenomenul *prosimetric*, relevant din punct de vedere stilistic se petrece atunci cînd autorul, altminteri liber pe deplin să-și exprime ideea în proză obișnuită, dar din diferite motive (emoționale, parodistice, strădania de a etala cunoștințele cărturărești sau pur și simplu pentru a sublinia mai ilustrativ o idee), apelează la versiuni din poezii vechi sau recurge la propriile sale talent poetice” (BARTOŃKOVÁ 1976, 68)

În pamfletul împotriva lui Claudius, denumit *Apokolokyntosis* (Transformarea în dovleac), Seneca, făcînd dintr-o savuroasă șarjă la adresa împăratului defunct o culme a satirei menippeene latine, realizează inserția în textul latin a unor versuri grecești, cu efect de cele mai multe ori burlesc. Așa se întîmplă de pildă în cap. V, unde este descrisă parodic ascensiunea la cer a lui *divus* Claudius, care înspăimîntă grozav

pe zei; manipulînd versuri din epopeile homerice (*Odiseea* I 170 și IX 39—40), perfect integrate sintactic în textul latin, Seneca este motivat nu numai de sublinierea originii grecești a lui Hercules, care-l întîmpină pe împăratul oribil la vedere (crezînd dealtfel că are de a face cu supunerea sa la cea de a treisprezecea muncă), nici numai de sublinierea interesului atestat istoric pe care Claudius l-a manifestat pentru educația clasică, ci și, îndeosebi, de propriul său comentariu subtil la politica brutală a lui Claudius prin anticiparea unui vers din Homer, imediat următor celui prezent în replica lui Claudius (*Odiseea* IX 39—40). Un procedeu similar, dar în context grecesc, folosește și Iulian în *Symposion*, 399 d Hertlein, unde se folosește de cuvintele lui Telemah către Odiseu, care-și luase, cu ajutorul Athenei, o înfățișare juvenilă plăcută (*Odiseea* XVI 181), punîndu-le în gura batjocoritoare a lui Silen, „porte-parole” al adunării zeilor olympieni care prezidează „concursul” împăraților romani. De data aceasta cel vizat de mușcătoarea satiră este Tiberius, care contrastează puternic cu înfățișarea pe care par să i-o atribuie versurile amintite, întrucît se prezintă dinaintea zeilor cu spatele plin de plăgi, de răni și de ulceratii. Intervenind la nivel semantic asupra textului său „în colaj” Iulian se joacă pur și simplu pe sensul expresiei $\pi\acute{\alpha}\rho\omicron\theta\epsilon\nu$ care la Homer însemna „mai înainte”, „mai devreme”, dar în vremea împăratului apotat ajunsese să însemne, în primul rînd, „din față”.

Trecînd de la nivelul expresiei la cel al conținutului, analiza semiotică operează cu ceea ce se numește *forma conținutului*, raport dinamic stabilit în interiorul textului între elementele conținutistice, organizarea lor unică, supradeterminată din punct de vedere simbolic, ideologic, adică unitatea structurală a nivelelor tematic, simbolic și ideologic. Prin urmare, orice text narativ va prezenta o *formă a conținutului* (subiectul, organizarea unităților de ordin psihologic) și o *formă a expresiei* (structura sintagmatică a limbajului artistic sau formal, în care înscrierea socialului lingvistic — limba și limba literară — a fost supusă reelaborării stilistice individuale, legii constructive a textului). Între cele două forme există o strînsă corelație. Cesare Segre propunea o analiză a oricărui text narativ, urmînd cele 4 paliere ale sale:

- 1) Discurs (elemente lingvistice și stilistice)
- 2) Intrigă (elemente de tehnică a expunerii, de construcție și montaj a povestirii)
- 3) *Fabula* (materiale antropologice, cuprinzînd mitologiile vechi și noi, teme, motive etc.)
- 4) Modelul narativ (funcțiile, elementele invariabile la care poate varia cel mult alegerea și, în parte, modul de înlănțuire, dar cu puternice constrîngerii logice și cronologice)

Această analiză ar urma să fie pusă în corespondență cu cele 4 paliere corelate ale contextului cultural:

- 1) Limbă (inclusiv retorică, stilistică, metrică)
- 2) Tehnici ale expunerii
- 3) Materiale antropologice
- 4) Concepte-cheie și logica acțiunii.

Confruntînd pe orizontală fiecare din secțiunile ce se pot opera asupra textelor și contextelor lor culturale (de exemplu, intriga cu modul general, al contextului cultural de a percepe raporturile și perspectivele temporale raporturile interpersonale, poziția omului în lume), sau mai multe texte

în raport cu același context cultural, considerînd orice text în cadrul dialecticii conservare-inovare, actualizare-potențializare, — am putea, potrivit expresiei lui SEGRE 202, „să tragem foloase demonstrative pentru acea critică și acea istoriografie de tip ideologic, atentă la prefigurările revoluționare ivite în cadrul sau împotriva sistemului (semioliterar și, prin el, social)”.

Mai apoi, analiza poate proceda la o ridicare la nivelul perspectivei asupra genului literar, „simptom al unei culturi și al status-ului social care-l produce și-l difuzează” (CORTI 159). Textul prin propria-i funcție semantică, aparține unui gen literar, adică acelui loc în care el intră într-o rețea complexă de relații cu alte texte. În fiecare text, genul — ca program — se specializează într-o lege constitutivă a operei, ca realitate închisă. Înserarea textului individual în genul literar corespunzător (de exemplu, a discursului lui Iulian în genul penegiricului), conduce la clarificarea aspectului individual, a dozajului de originalitate și convenții, la lămurirea procesului comunicării textuale prin evaluarea conținutului și a formei în ele însele și în raport cu contextele socio-cultural și istorice. Vom avea în vedere, potrivit lui I. M. Lotman, că :

„orice text nou se sprijină pe elemente ce nu sînt noi, noutatea sîi fiind dată de forma organizării și putînd fi percepută numai pe cale comparativă, adică confruntînd-o cu ceea ce este cunoscut” (apud M. CORTI 161)

Intersectînd astfel o organizare textuală (o practică semiotică, pentru a ne folosi de formularea Juliei Kristeva) cu „fragmente” de enunțuri pe care ea le integrează înăuntrul său, sau la care trimite în spațiul textelor învecinate (genul literar) sau exterioare (cultura), vom obține ceea ce Julia Kristeva numea „*ideologem*”. Ultimul registru al analizei semiotice se găsește deci în sfera ideologiei, acel „reziduu extrasemiotic, capabil să determine semioza, ca agent catalizator în procesele abductive, dar *străin codificării*” (ECO 366) Perspectiva ideologică a destinatarului constă într-o viziune asupra lumii incomplet codificată și derivînd din jocul procesual al interpretării textuale, al inferențelor, al mențiunilor, al presupuțiilor.

„Considerarea unui text ca *ideologem* determină demersul însuși al unei semiologii care, studiînd textul ca intertextualitate, îl gîndește astfel în (textul) societate și istorie. Ideologemul unui text este focarul în care raționalitatea cunosătoare sesizează transformarea enunțurilor (la care textul este ireductibil) într-un tot (textul), precum și inserțiile acestei totalități în textul istoric și social” (KRISTEVA 1968, 268)

Felul în care textul se proiectează în ideologia dominantă și, prin aceasta, în fundalul istoric-social al unei societăți privește o anume posibilitate de sudură între o analiză a limbajelor, a textelor și aceea a contextelor pragmatic și ideologic. Pe de altă parte, caracterul valid al unui text depinde în bună măsură de tensiunea sa internă.

„Unii semioticieni sovietici, de exemplu, ale căror cercetări se inspiră din teoria informației, consideră că este „literar” (adică valid, n.n.) discursul care nu și-a epuizat *entropia*, altfel spus discursul a cărui probabilitate de sens, multiplă nu s-a epuizat, este neînscrisă, nedefinită; odată entropia epuizată, deci sensul fixat, discursul încetează a mai fi primit ca „literar”. „Cu cît mesajul este mai probabil, cu atît el furnizează mai puțină informație. Locurile comune dezvăluie mai puțin decît marile poeme ” (Norbert Wiener)” (KRISTEVA 1968, 250—251)

Conceptul de entropie, la care ne-am mai referit, joacă un rol fundamental în experimentele școlii de la Tartu, în ceea ce privește funcționarea

de ansamblu a unei culturi. Potrivit lui Lotman & Uspenski, acțiunea fundamentală a oricărei culturi este aceea de a structura organizațional lumea ce-l înconjoară pe om (LOTMAN 1975, 305)

„Întreg sistemul de conservare și transmitere a experienței umane este construit ca un sistem concetric în centrul căruia sînt dispuse structurile cele mai evidente și mai coerente (cele mai structurale, dacă se poate spune așa). Mai aproape de periferie se situează formațiuni de o structuralitate mai puțin evidentă și încă nedovedită, dar care, fiind incluse în situații semnificative și comunicative, *funcționează ca niște structuri*. În cultura umană atari cvasi-structuri ocupă un loc destul de important.” (LOTMAN 1975 43) (v. SEGRE 181—182)

Întîlnim aici principiul fundamental al lui Lotman & Uspenski: textualitatea culturii: cultura sintetizează un ansamblu de texte, dar, în același timp produce și alte texte. Ea este organizată ca un nucleu semiotic structurat, înconjurat de formațiuni „informe”, culturi violînd diferitele nivele ale acestei structuri, dar avînd o permanentă nevoie de analogie constantă cu nucleul. O astfel de „sistemicitate constructivă imperfectă” nu constituie un defect, ci dimpotrivă, o condiție esențială a unei funcționări normale. Lotman pleacă de la ideea de model („Modelul este orice reprezentare a obiectului ca atare în interesul procesului de cunoaștere” /apud SEGRE 183/) definînd pe această cale cultura și arta drept *sisteme modelizante*.

„Prin sistem modelizant înțelegem ansamblul structurat al elementelor și al regulilor: un astfel de sistem se află în raporturi de analogie cu ansamblul obiectelor pe planul cunoașterii, al reflectării în conștiință și al activității normative” (apud SEGRE 184)

Activitatea modelizantă atinge punctul culminant în textele artistice. Textul reprezintă astfel realitatea conform stereotipiilor culturii date, propunînd în diferite forme, o realitate nouă. El se află *în* cultură, nu *este* cultura; poate, cel mult, să ofere o contribuție la dezvoltarea ei. Considerînd astfel cultura ca *input* și *output* de texte, vom avea parcursul: realitate — input de texte — cultură text artistică — realitate (SEGRE 192)

În acest demers, semnificația observației lui Lotman:

“Lumea nu e un text. Ea nu are sens” (LOTMAN 1972 31)

capătă o dimensiune fundamentală, de adevărată sinteză a programului demersului semiotic; ceea ce vrea să spună Lotman este că sensul lumii nu este decît discursul nostru despre lume, activitatea semiotică a omului, desfășurată numai în colectivitate, în cultură.

„...de data aceasta — comentează Cesare Segre — referentul (adică structura, în sens marxist) este cel care contează: jocul semantic este numai modul inevitabil de a-l identifica și a-l numi. Cum scria Marx însuși în poemica sa cu Proudhon: „aceiași oameni care stabilesc raporturile sociale în conformitate cu modul lor de producție materială, produc și principiile, ideile, categoriile. În conformitate cu raporturile lor sociale”. În calitate de critici de sau istorici, noi putem foarte bine să ne oprim asupra acelor modele ale lumii oferite de cultură sau de artă; și fiindcă nu putem să nu fim și ideologi, în același timp, e bine să căutăm în respectivele modele semnele de criză ale structurii, contestările aduse sistemului, prefigurările unui viitor deliberat” (SEGRE 194)

Înarmată astfel cu instrumentul semiotic, istoriografia va avea posibilitatea de a încerca o *tipologizare a culturilor*, „în funcție de tipul de relație pe care ele îl întrețin cu semnul” (LOTMAN 1975, 117). Studiînd practicile semnificative în raportul lor cu semnul, le va studia în istorie, iar semiotica, potrivit Juliei Kristeva, „va fi, mai mult decît un bricolaj,

o știință a ideologiilor care condiționează orice practică semnificantă” (KRISTEVA 1968₁, 272). Ea ar putea împlini astfel dezideratul acelei „științe a ideologiilor” sugerată cândva în Rusia revoluționară. P. N. Medvedev o definea astfel:

„Pentru știința marxistă a ideologiilor se pun două probleme fundamentale :

- a) problema particularităților și formelor materialului ideologic organizat ca material semnificant ;
- b) problema particularităților și formelor sociale care realizează această semnificație”

(în *Melodă formală în teoria literară. Introducere critică la o sociologie a ideologiilor*, Leningrad, 1928 : apud KRISTEVA 1968 , 304 și n. 12)

O astfel de cercetare semiotică va substitui concepției unei *istoricități lineare* necesitatea de a stabili o tipologie a practicilor semnificante după modelele particulare de producere a sensului pe care le determină. Este vorba de o ruptură instaurată între noul demers științific și istoricismul tradițional, prin care se realizase apropierea de „izvorul literar istoric”, în chip „critic”. ; cercetarea semiotică îl înlocuiește prin pluralitatea producerilor ireductibile una la alta și, cu atât mai puțin, la concepția schimbului. Alături de o panoramă a modurilor de producție, sugerată deja de Marx din unghiul de vedere al circulației produselor, cercetarea semiotică își propune stabilirea diferențelor între *tipurile* de producție semnificantă înaintea produsului, a valorii. „Aceste tipuri de producție vor constitui probabil ceea ce s-a numit „istorie monumentală” „în măsura în care ea este întemeietoare”, într-un mod literal, față de o istorie „cursivă”, figurată, (teleologică)” (Ph. Sollers”) (KRISTEVA 1968₂, 313).

Ajunși la capătul periplului nostru prin „terra semiotica”, nu ne rămâne decît ca, măcar cu titlul de aplicație revelatoare, să încercăm descifrarea sensului ascuns al satirei swiftiene. Este uimitor, la o observație finală, să constăți cît de aproape de spiritul deschiderilor operate de semiotică se situează, în negativ, reformele propuse de savanții din Lagado. Căci, dincolo de un proiect de desființare a tuturor cuvintelor și revenirea la un sistem de semnificare de tip indicativ, ilustrații cărturari balnibarbieni se îndreaptă cu pași siguri către întronarea unor noi structuri ideologice, a unui alt tip de comunicare și deci de cultură. Dovada peremptorie o constituie reacția femeilor și a „neînvățaților”, cu atât mai promptă, cu cît invenția le atacă direct statutul social (de vreme ce trebuie să deșifreze obiectele cu care vrei să comunici) și așa destul de precar ; ca „dușmani înversunați ai învățaturii” oamenii de rînd pretind așadar conservarea specificului uman, a unei lumi a multiplicității sistemelor de comunicare, a unei neîngrădite libertăți de agregare semnificantă, o lume căreia activitatea semiotică a omului să-i dea sens, s-o pună în mișcare în direcția dorită. Ceea ce dorește oamenii de rînd, la care „în taină”, se gîndește cu simpatie Gulliver, este o lume a posibilului, lumea în care trăim și noi.

BIBLIOGRAFIE

- Dagmar Barloňková, *Prosimetrum, the mixed style in ancient literature*, in „Eirene. Studia graeca et latina”, XIV 1976, pp. 65—92.
Joseph Bidez (éd.), *Oeuvres complètes de l'empereur Julien*, t. I, 1-ère partie, Paris, Les Belles Lettres 1932.

- Maria Corti, *Principii ale comunicării literare*, trad. Ștefania Mincu, Edit. Univers, București 1981
- Jacques Derrida, *Lingvistică și gramatologie* (din *De la gramatologie* Edit. du Minuit, Paris 1967, partea I, cap. 2), in vol. *Pentru o teorie a textului (antologie „Tel Quel” 1960—1971*, ant. și trad. Adriana Babeți și Delia Șepețeanu-Vasilii, București 1980, pp. 49—119.
- T. A. van Dijk, *Some Aspects of Text Grammars*, Mouton, The Hague-Paris 1972.
- Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală*, trad. Anca Giurescu, Edit. Științifică și Enciclopedică, București 1982.
- Gérard Genette, *Figures*, Edit. Seuil, Paris, 1966.
- E. J. Hobsbawm, *La funzione sociale del passato*, in „Continuità”, 171, 1974, pp. 13 și urm.
- Julia Kristeva, *Probleme ale structurării textului* (din *Théories d'ensemble*, Edit. Seuil, coll. „Tel Quel”, Paris 1968), in vol. *Pentru o teorie a textului . . .*, pp. 250—272.
- Julia Kristeva, *Semiotica: știință critică și/sau critică a științei* (din *SEMIOTIKÉ. Recherches pour une sémanalyse*, Edit. Seuil, coll. „Tel Quel”, Paris 1968), in vol. *Pentru o teorie a textului . . .*, pp. 300—315.
- I. M. Lotman, *La struttura del testo poetico*, trad. E. Bazarelli. Milano, 1972.
- I. M. Lotman & B. A. Uspenski, *Tipologia della cultura*, ed. R. Faccani e M. Marzaduri, Milano, 1975.
- Charles Morris, *Foundation of the Theory of Signs*, in „International Encyclopaedia of Unified Sciences” I, 2, University of Chicago Press, 1959.
- Grupul μ (J. Dubois, F. Edeline, J. M. Klinkenberg, P. Minguet, F. Pirc, H. Truion, *Retică generală*, trad. Antonia Constantinescu și Ileana Littera, Edit. Univers, București, 1974
- Ccsare Segre, *Istorie-cultură-critică*, trad. Ștefania Mincu, Edit. Univers, București, 1986.
- Jonathan Swift, *Călătoriile lui Gulliver. Povestea unui poloboc și alte satire*, trad. Leon Levițchi și Andrei Brezianu, Edit. Univers, București, 1985.
- Jean Paul Sartre, *Situations* vol. I—III, Gallimard, Paris, 1947—1949.
- Paul Valéry, *Œuvres*, vol. 1, Gallimard, Paris, 1957.
- Paul Zumthor, *Essai de poétique médiévale*, Edit. Seuil, Paris, 1972.

SÉMIOLOGIE, HISTOIRE, CULTURE. À PROPOS DES SYSTÈMES SIGNIFIANTS

Résumé

Loin de demeurer seulement une mode, la sémiologie — ou, pour employer le terme saussurien, — la sémiologie, en tant que science générale des signes, se trouve aujourd'hui au milieu du débat épistémologique, ayant un statut qui, pour parler comme Julia Kristeva, hésite entre science critique et/ou critique de la science. De toute façon, l'aspect méthodologique, le point de vue interprétatif que cette nouvelle, mais déjà mûre discipline nous offre, peut (et doit) intéresser au plus haut degré et à la fois le travail commun et les instruments „rénovés” de l'historien. Essayant d'introduire une certaine précision terminologique pour permettre ainsi l'extrapolation des méthodes et des thèmes, l'article veut rendre plus claire cette possibilité d'assimilation de l'horizon sémiotique dans la tendance „réformatrice” générale de l'historiographie. Faisant fond sur quelques définitions (signe, signifiant, signifié, référence, procès et système communicatif, code et message), découpant son aire de recherche à l'intérieur de la théorie générale de la production des signes, la sémiologie historique, fondée sur les problèmes concernant la source historique, ne peut que considérer comme axiome la corrélation intime et complexe des textes (sémiotiquement définis) et de leur arrière-plan social et historique. De ce point de vue, les deux pôles de la relation communicative :

l'émetteur et le destinataire, sont les questions fondamentales dont les historiens se chargèrent bien avant la naissance de la sémiotique comme discipline. Les hypostases de l'émetteur (individu historiquement réel ou constructeur du message) ou du destinataire (intérieur ou extérieur) sont présentées à l'instar de celles que présente le III-e Discours de Julien César (358/359 ap. J. -C.). Les rapports de l'émetteur et du destinataire, de ceux-ci et du texte sont éclaircis de cette manière. Le point de vue socio-pragmatique, permettant une approche des contextes sociaux et culturels, place le fardeau principal au niveau de la langue : la communication établie par l'émetteur et le destinataire du texte historique ne peut fonctionner qu'à l'intérieur et par le langage. Il y a donc une importance particulière à donner à la rhétorique que l'analyse ne peut pas éviter, sans rendre fautive la démarche sémiotique : l'article essaie d'extrapoler les méthodes du groupe μ de Liège, expliquant ainsi les termes „métabole”, „écart”, „effet ou procédé rhétorique”, „redondance” et „altération”, et leur opportunité pour la recherche. C'est pour marquer la signification de l'intertextualité comme „symptôme” sémiotique d'un texte, qu'il faut rappeler le rôle du *prosimetrum* dans la littérature gréco-latine.

Enfin, pour le contenu ou l'expression sémantique-référentielle du texte, on peut employer le schéma texte-texte et texte-contexte de Cesare Segre. On peut donc obtenir des avantages pour la critique et l'historiographie s'intéressant aux préfigurations révolutionnaires à l'intérieur et contre le système sémio-littéraire et donc social. L'aspect idéologique, comme dernier niveau de l'analyse, celui de l'„idéologème”, n'est d'ores et déjà que l'objectif final de la recherche, soit pour une éventuelle typologie culturelle, soit pour la compréhension et l'étude des structures globales culturelles et sociales, dans un certain moment ou lieu. En effet, on pourrait entrevoir ainsi cette „histoire monumentale”, au sens littéral du mot, dans la mesure où elle serait créatrice et non pas „cursive”, figurée et téléologique (Ph. Sollers).

ISTORIE UNIVERSALĂ

CONGRESE ȘI CONFERINȚE DE PACE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

MIHAI MANEA

Exprimind un interes firesc pentru o opțiune arzătoare a omenirii de-a lungul veacurilor, al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice a înscris printre marile teme dezbătute și cea intitulată *Forme și probleme ale păcii în istorie*¹. Unul din cele zece corapoarte a fost realizat de Heinz Duchhardt (R. F. Germania) și s-a publicat sub titlul *Friedenkonferenzen im Zeitalter des Absolutismus- Gestaltung und Strukturen*². Anterior autorul a reluat și dezvoltat tema în lucrarea *Studien zur Friedensmittlung in der Frühen Neuzeit*, Wiesbaden, 1979. Pacea (*tranquilitas ordinis*) a fost privită de istorici, diplomați, politologi și sociologi cu precădere prin contrapunerea la război și mai puțin în analiza sa internă³. Fiind definită drept „absența războiului”⁴, implicit cauzele sale au fost identificate în lipsa motivației conflictelor militare. Căci, după cum consemna istoricul britanic R.B.Mowat, deși exagerând „este dificil să pornești un război, dar este aproape imposibil să-l oprești pînă nu-și urmează cursul”⁵. Pentru Raymond Aron pacea fiind scopul spre care a tins societatea, ea a delimitat „raportul între capacitățile pe care unitățile politice le pun în mișcare”⁶. Ca revers al războiului, pacea a dominat gândirea umană în istorie și a depășit sfera diplomației, deoarece nu a fost suficientă para-farea unui tratat în reuniunile internaționale, ci și lupta pentru transpunerea sa în viață⁷. În secolul al XVIII-lea, s-a desfășurat o luptă nemiloasă pentru dominația economică, colonială și maritimă, dar și pentru hegemonie politică, ceea ce a antrenat toate resursele umane și materiale în vederea unui succes decisiv⁸. Singura limită admisă a fost *interesul de stat*, căruia i-au fost subordonate mijloacele de acțiune. Nu este de mirare că în aceste condiții, declarația de război a ajuns o pură formalitate. „Declarația de război coincide cu începutul ostilităților și se ajunge deseori să nu fie făcută public înaintea pătrunderii armatelor pe teritoriul inamicului”⁹. S-a născut totodată o diplomație nouă în virtutea unui drept internațional ce a reliefat aspirațiile burgheziei în ascensiune. Cea oficială a fost dublată de o diplomație secretă¹⁰, în care componenta dinastică a marcat combinații și intrigi complicate¹¹. Activitatea diplomatică a purtat pecetea rolului semnificativ al Franței iar limba franceză a fost *lingua franca* a diplomației¹². Dar nu de puține ori diplomația a acționat intens și în dauna mijloacelor militare pentru apărarea intereselor de stat și recuperarea unor teritorii. Nu au lipsit nici în această perioadă eforturile de teoretizare în domeniul negocierilor. Astfel François de Callières (1645—1717), diplomat francez însărcinat de Ludovic al XIV-lea cu unele

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 2, p. 173—181, 1989

misiuni în Bavaria, Olanda și Polonia, în lucrarea *De la manière de négocier avec les souverains* (1716) a apreciat că „secretul tratativilor constă în amortizarea intereselor reale ale părților interesate ... Amenințările dăunează întotdeauna tratativilor deoarece împing una din părți la soluții extreme”¹³. Mai mult, echilibrul politic a fost prezent în toate actele internaționale drept un principiu de seamă al diplomației epocii¹⁴. El a fost întrevăzut drept un factor primordial de stabilitate politică, căci altfel contemporanii au avut „oroare de vid, groază de a vedea cum se produce un gol în jurul puterilor ... prin dispariția completă a unuia din factori”¹⁵.

O atare conjunctură a generat o pace complexă de echilibru, ce a transcris un raport de forțe specifice războiului limitat, dus cu mijloacele furnizate de revoluția industrială¹⁶. Cu certitudine că o cercetare obiectivă asupra păcii în secolul al XVIII-lea trebuie să vizeze și o serie de variabile, precum stadiul de evoluție istorică a continentului nostru, numărul de locuitori, gradul de civilizație, raporturile cu lumea extraeuropeană. Gheorghe Brătianu considera că în Secolul Luminilor formula organizării păcii ca o ierarhie a cedat locul „menținerii tuturor factorilor politici, tocmai pentru asigurarea acestui echilibru”¹⁷. Ca o formă organizată a contactelor de pace la nivel înalt, congresele și conferințele internaționale au incumbat în perioada dată trăsături particulare¹⁸. Apărute încă din secolul al XV-lea, conform opiniei lui Mircea Malița pe fondul consolidării monarhiei, ele au fost convocate după modelul conciliilor ecleziastice¹⁹. Ele au fost semnificative deoarece principalele tratate internaționale au văzut lumina în cadrul lucrărilor lor, deși nu întotdeauna au fost durabile și aplicate în practică. Clasificările și ierarhizările în rîndul acestora s-au succedat cu repeziune. Sir Ernst Satow a declarat că între 1648 și 1919 au avut loc lucrările a 29 congrese²⁰. În secolul al XVIII-lea ele au fost la Utrecht (1712–1713), Cambrai (1720–1725), Soissons (1728–1729), Aix-la-Chapelle și Breda (1748)²¹. Raoul Genet, autor al unui strălucit tratat de drept internațional a deosebit patru etape în evoluția congreselor și conferințelor internaționale, după cum urmează: 1. 1648–1850, 26 congrese și o conferință internațională²²; 2. 1850–1900, 8 congrese și 45 conferințe²³; 3. 1900–1914; 4. după 1914²⁴. Mircea Malița dă o cifră apropiată pentru anii 1650–1850 de 20 reuniuni internaționale²⁵. Operînd o disociere între congrese și conferințe specialiștii au emis păreri diferite. Satow a fost de părere că congresele s-au reunit pentru negocierea păcii, în timp ce conferințele au fost mai puțin formale și cu un număr mai mic de reprezentanți²⁶. Pradier-Fodéré a diseminat între congres, „o adunarea a suveranilor sau plenipotențiarilor speciali instruiți pentru a delibera asupra unei afaceri de o importanță majoră”²⁷ și conferință, cu o participare restrînsă și fără drept de vot deliberativ²⁸. Genet a sugerat că congresul a fost preocupat de refacerea cadrului păcii, în timp ce conferința care a precedat și pregătit lucrările primului, a dus tratative pentru menținerea păcii²⁹. Duchhardt a caracterizat congresul drept „atît o intensificare a relațiilor interstatale, cît și un simptom că un număr mare de state europene ar putea constitui o forță regulată contra tendințelor de hegemonie”³⁰. Este îndeobște recunoscută importanța tratatelor westfalice, produs al primului congres al epocii moderne și model de urmat pînă la negocierile de la Viena din 1814–1815.³¹ Cadrul său organizatoric a fost

urmărit în linii generale și în secolul al XVIII-lea, deși desfășurarea raporturilor internaționale deseori tensionate au determinat frecvente modificări și realineeri ale alianțelor politico-diplomatice și militare.

La începutul perioadei, conflictul pentru succesiunea la tronul Spaniei (1701-1714), cu toate că mascat dinastic, a arborat o motivație predominant economică și colonială și a polarizat o vie activitate diplomatică³². Între 8 octombrie 1711 și 15 noiembrie 1715 au fost semnate 14 convenții între puterile europene³³. Ele au jalonat calea către încheierea păcii în Europa. La propunerea lui Ludovic al XIV-lea, Utrechtul a devenit locul unui congres de pace, ce a trasat în mare harta politică a continentului în secolul al XVIII-lea. Franța a fost reprezentată de mareșalul d'Huxelles, abatele Polignac, Mesnager, Anglia de episcopul de Bristol și contele Strafford, Habsburgii de contele Sinzendorf și baronul Consbruch, Olanda de baronul Rheedee de Renswoude, contele Van Knyphausen, contele Van Rechteren, Willem Buys, Van Randwijck, Van der Dussen, Van Gheel van Spanbrweck, Van Goslinga, Prusia de Dönhoff, Portugalia de contele de Tarouca și Dom Luis de Acunha, Savoia de contele Maffei, marchizul Solar de Borgo, Mellaredo, Trierul de Keyserfeldt, Palatinatul de Nunheim, episcopul de Münster de Ducker, Hessa de baronul van Dalwigk, Wurtembergul de Heespen, Polonia de Gersdorf, Suedia de Palamquist, Lorena de baronul Le Bégue. Prezența delegaților nu a urmat o regulă anume, după cum a lipsit o președenție a reuniunii. De o oarecare preeminență s-au bucurat trimișii Habsburgilor. Problema semnării tratatelor³⁴ a fost evidențiată de necesitatea rezolvării chestiunilor dinastice³⁵, iar dreptul „divin” al monarhilor a rămas să întărească pricinile succesoriale. Actele au înscris recunoașterea Bourbonilor pe tronul de la Madrid și a reginei Ana pe cel de la Londra, renunțarea către Filip al V-lea, regele Spaniei la pretențiile asupra coroanei franceze, cedarea de către Spania în folosul Habsburgilor austrieci a Neapolului, Sardiniei, Milanului, o parte din Toscana și a posesiunilor din Țările de Jos, către Brandenburg a posesiunii Helder, către Savoia a Siciliei, iar către Anglia a Gibraltarului, acordarea dreptului vasului de permisiune și a celui de „asiento” pentru Anglia, pierderea de către Franța a zonelor Ypres, Tournoi și a celor din Arcadia și Newfoundland³⁶. Tratatetele au fost parafate fără vreo ceremonie specială în lipsa plenipotențiarilor Imperiului, căci conflictul franco-habsburgic a trenat pînă la conferința de la Radstadt (26 noiembrie 1713 – 6 martie 1714), după care ostilitățile au luat sfîrșit.

Odată succesiunea spaniolă încheiată, Marea Britanie a preluat și consolidat progresiv supremația maritimă și colonială și a pledat intens pentru echilibrul de forțe pe continent unde nici o putere nu trebuia să obțină hegemonia³⁷. Guvernul de la Londra a manifestat un interes vădit pentru organizarea unui sistem al barierelor de la Marea Nordului la Munții Apenini în vederea stopării conflictului între Bourbonii francezi și Habsburgii austrieci. Țările de Jos, Prusia, Bavaria, Colonia și Sardinia au fost destinate alcătuirii „barierei” fiind legate între ele sub egida britanică printr-un sistem de alianțe³⁸. Controlul britanic în arealul mediteraneean prin stăpînirea Gibraltarului, Minorcâi, alianța cu Portugalia, a fost completat prin păstrarea cu strășnicie a intereselor electoratului Hanovrei, fiiful familiei domnitoare de la Londra, ce a supravegheat căile

de acces spre Peninsula Scandinavă și Europa răsăriteană. S-a adăugat eforturile Angliei de a penetra piețele statelor europene în metropolă sau colonii, ca de exemplu în 1703 în Portugalia, prin tratatul Methuen, în 1709 și 1713 în Olanda, Savoia, Franța și Spania. Prin acceptarea dreptului de „asiento” și a vasului de permisiune pentru negustorii britanici, clauză inclusă în pacea de la Utrecht, Spania a deschis fortuit piața imensă ca resurse și posibilități a coloniilor sale din America de Sud pentru produsele de bună calitate a unei burghezii viguroase ca cea de pe malurile Tamisei³⁹. Cartă diplomatică de inspirație britanică, tratatele din 1713—1714 nu au rezolvat toate problemele litigioase. De plidă în scrisoarea din 23 mai 1714 secretarul de stat al Spaniei, Grinaldo a comunicat cardinalului Del Giudice că regele Filip al V-lea medită asupra șanselor unuia din fii săi la coroana Franței⁴⁰. La fel raporturile între Viena și Madrid au rămas încordate și posibile surse de litigii. După 1715 au suvenit vaste complicații în funcție de interese locale și avantaje deseori de moment. Dominată de teama unor noi tentative iacobite subvenționate de la Paris, Anglia între 1715—1716 a făcut numeroase oferte guvernului francez, refuzat însă mult timp. Între martie—aprilie 1716 cardinalul Dubois și lordul Stair au conferit îndelung la Paris, între 21—23 iulie 1713, 17 octombrie 1716—3 februarie 1717 și 10 august—11 octombrie 1716, în aceeași localitate iar Dubois a vizitat și tratat cu diplomați britanici la Haga și respectiv Hanovra⁴¹. Negocierile s-au concretizat mai întâi în convenția secretă de la 28 noiembrie 1716, în care Franța a promis să susțină Hanovra în intervenția sa în Războiul Nordului și să accepte noua dinastie britanică. La 11 ianuarie 1717 Franța, Anglia și Olanda au contractat Tripla Alianță de la Haga, ce a proiectat renunțarea Bourbonilor francezi la tronul Spaniei, ajutorul Franței pentru Hanovra în cazul unei acțiuni iacobite, avantaje comerciale pentru Londra și Haga⁴². Ea a impus arbitrajul Angliei de la Marea Baltică la Marea Mediterană și a desăvirșit acțele de la Utrecht și Radstadt. De asemenea ea a fost completată prin tratatele încheiate în 1716 de Anglia cu Olanda și Imperiul Habsburgic la Westminster și respectiv Viena. Cel din urmă a împărțit Europa în două zone de influență. În nordul Europei Viena a aprobat inițiativele Londrei în conflictul nordic, iar în sud, Londra a recunoscut o nouă repartitie teritorială în Italia, în care Habsburgii au menținut Sicilia și suzeranitatea asupra Parmei, Piacenței și Toscanei⁴³.

Perioada anilor 1717—1720 a cuprins trei etape în evoluția raporturilor intereuropene, adică 1. 1717, când Anglia a intervenit deschis, dar indirect în Războiul Nordului și a tins către revizuirea situației din Italia în defavoarea casei Farnese și a Sardiniei; 2. 1717—1719, ce a înregistrat remanierea unor combinații și apariția Quadruplei Alianțe; 3. 1719—1720, ce a adus noi reglementări în problemele Mediteranei și Nordului Europei⁴⁴. La 23 mai 1717 arestarea marelui inchiuzitor Don Jose Molinez la Milano de către austrieci a trezit reacția Madridului, deja pregătit în urmă măsurilor cardinalului Giulio Alberoni, pentru a interveni în Italia⁴⁵. Acțiunea spaniolă a determinat îndelungate tratative la Viena între Schaub, emisarul primului ministru britanic Stahhope și diplomați habsburgi, și la Londra între Stanhope și Penteriedter, trimis imperial. Manevrelor periculoase ale flotei spaniole în apele sudului Italiei au grăbit încheierea la 2 august 1717 la Cockpit lângă Londra a unor înțelegeri cunoscute sub

numele generic de *Quadrupla Alianță*⁴⁶. Așadar, Imperiul Habsburgic și Spania au decis un proiect de tratat în care s-a renunțat la Spania, de către o parte și Țările de Jos și Italia, de către cealaltă, Savoia și Habsburgii au schimbat între ei Sardinia și Sicilia, iar Anglia, Olanda, Franța și împăratul de la Viena au contractat o convenție de meditație⁴⁷. În urma sa flota britanică dirijată de amiralul Byng a înfrînt la 11 august 1718 la capul Passaro din Sicilia escadra spaniolă. Decretul regal spaniol din 26 ianuarie 1720 a anunțat aderarea Madridului la *Quadrupla Alianță*, iar șase luni mai târziu după evacuarea Sardiniei și Siciliei, s-a hotărît convocarea unui congres de pace la Cambrai menit să aplaneze conflictul austro-spaniol. Fără un regulament precis de procedură, reuniunea a grupat pe contele de Morville și Saint-Contest din partea Franței, baronul Penteriedter și contele Windischgraetz din partea Habsburgilor, marchizul Beretti-Landi și San Estevan de Gormes din partea Spaniei, contele Stanhope, lorzii Carteret, Polwarth, Whitworth și Sir Robert Sutton din partea Angliei⁴⁸. Oficial congresul s-a deschis abia la 26 ianuarie 1724, după circa doi ani de pregătiri. Agenda sa a numărat, între altele, succesiunea în Parma și Toscana, viitorul Gibraltarului și a insulei Minorca. El s-a adâncit însă în discuții sterile privind întietatea diplomaților și „modalitatea cea mai bună de a strînge mîna sau distribuirea corectă a locurilor”⁴⁹. Diplomații englezi au sosit fără instrucțiuni precise pentru negocieri, căci după cum scria Carteret lui Schaub la 11 februarie 1722, „nu am citit vreo instrucțiune specială, problema sa era în principal de a sonda ceea ce voiau să facă ceilalți”⁵⁰. Parisul, Madridul și Viena au făcut doar schimb de revendicări, încît eșecul întrunirii nu a putut fi evitat. La 30 aprilie 1725 Austria și Spania au semnat acordul de la Viena prin care ultima a aprobat compania de la Ostende, iar prima a promis sprijin în reluarea Gibraltarului ceea ce a cauzat vaste proteste la Haga și Londra, dar și la Paris în ciuda „pactului de familie”. În 1726 s-au schițat în acest mod în Europa două grupări de forțe — Anglia, Franța și Spania, Imperiul Habsburgic. La 3 septembrie Londra a răspuns prin alianța de la Hanovra cu Franța și Prusia încît doi ani mai târziu Spania a asediat din nou Gibraltarul. Concomitent, alianța austro-rusă din 1726 a reprezentat un act din „cele mai grave ale secolului al XVIII-lea”⁵¹, deoarece pe baza sa în 1735 forțele țariste au pătruns pentru prima dată în Europa centrală.

Un nou congres de pace și-a ținut lucrările la Soissons între iunie 1728 și iulie 1729 pe fondul politicii britanice de a recîștiga terenul pierdut în deceniul trei⁵². Ședința inaugurală a avut loc la 14 iunie 1728 în prezența delegațiilor britanici — lorzii Harrington și Walpole, Stephen Poyntz, austriecei — conții Sinzendorf și Windischgraetz, baronul Penteriedter, francezi — cardinalul Fleury, contele de Brancas-Cherest, marchizul de Fenelon, spanioli — marchizul de Santa Cruz, ducele de Bernouville, Barnachea, olandezi — baronii Goslinga și Hop, Hurgonje și a trimișilor Rusiei, Suediei, Danemarcei, Poloniei, Bavariei, Lorenei, Modenei, Hollsteinului și Palatinatului⁵³. Ședințele plenare au fost prevăzute săptămînal, în zilele de luni și miercuri în baza unui regulament de lucru. Viena a sperat să obțină avantaje pentru compania Ostende, iar Elisabeta Farnese să precipite proiectata căsătorie a lui Don Carlos cu Maria Tereza de Habsburg. Fleury a declarat că „trebuie să se aplaneze toate interese-

le contradictorii și să se înlăture tot ce-ar putea duce la o ruptură”⁵⁴. Deși unele inițiative au fost meritorii, ca de pildă analiza problemelor regionale din perspectiva legăturii între politica internă și cea externă sau proiectul lui Fleury și Sinzendorf cu privire la organizarea periodică a unei reuniuni, Soissons nu a pricinuit nimic nou, pentru că participanții au iscălit tratate separate. La 9 noiembrie 1929 prin tratatul anglo-franco-olando-spaniol de la Sevilla Gibraltarul a rămas Angliei ca și insula Minorca, dar garnizoane spaniole s-au plasat în Toscana și Parma. A urmat apoi la 16 martie 1731 acordul între Spania și Imperiul Habsburgic. Moartea în 1733 a lui August al II-lea, regele Poloniei și electorul Saxoniei a inaugurat o nouă criză europeană, cea a succesiunii poloneze (1733-1735). Franța a sprijinit pe Stanislas Leszczyński, socrul lui Ludovic al XV-lea, iar Habsburgii pe August al III-lea, electorul de la Dresda. Pe Rin și în Italia operațiile militare au zdruncinat edificiul echilibrului politic și au pus sub semnul întrebării viitorul păcii europene, în numele atît de iluzoriu al onoarei monarhice. Tratatul de pace de la Viena din 1735 a vernisat în accepția lui Gheorghe I. Brătianu „politica de compensații”⁵⁵. Leszczyński a abdicat „voluntar și pentru binele păcii”⁵⁶ de la tronul Poloniei și a intrat în proprietatea ducatelor de Bar și Lorena⁵⁷. Don Carlos a obținut Neapolul și Sicilia, dar a renunțat în favoarea lui Carol al VI-lea de Habsburg la drepturile sale de succesiune asupra teritoriilor casei Farnese și Medici. Franța a validat Pragmatica Sancțiune și-a căpătat rolul de arbitru internațional. Dar pacea a fost vremelnică de vreme ce în 1739 a început o epocă de războaie, ce au răvășit pînă în 1763 Europa și coloniile marilor puteri. Sub pretextul poziției față de Pragmatica Sancțiune, Prusia a disputat Austriei titlul imperial german și supremația în Europa centrală. S-a adăugat rivalitatea anglo-franceză pentru supremația colonială și maritimă sfîrșită în favoarea Londrei. Războiul pentru succesiunea la tronul Austriei (1741—1748) a fost doar pretextul soluționării acestor revendicări. În 1748 după misiunea contelui austriac Johann Adolf Loos „toată lumea avea dorința de a face pace. Franța din cauza înfrîngerilor pe mare, Anglia pentru că își părăsise aliații și vedea cum cade pe umerii săi greutatea războiului, Austria deoarece dorea să-și ia revanșa asupra Prusiei”⁵⁸. Un proiect de tratat elaborat încă în 1747 la Versailles în 23 puncte nu a fost agreat la Londra, Madrid și Viena. În timp ce luptele au continuat la Breda s-au întîlnit lordul Sandwich și marchizul de Puyssieux, ce s-au informat reciproc asupra poziției și doleanțelor beligeranților. La 11 septembrie 1748, cei doi prezenți la Liège au luat decizia ca viitorul congres de pace să aibă loc la Aachen. Plenipotențiarilor acreditați, adică Saint Severin din partea Franței, Sandwich din partea Angliei, Kaunitz din partea Austriei, Sotomayor din partea Spaniei, Chavanne din partea Sardiniei, Doria din partea Genovei, Van Borsselen, Van Haren, Wasseenaar, Bentinck din partea Olandei⁵⁹ au revendicat teritorii în numele statelor lor și uneori s-au înțeles separat, producînd complicații diplomatice. Tratatul de pace a prevăzut acceptarea Pragmaticii Sancțiuni, cesiunea de către Imperiul Habsburgic a Milanului către Sardinia și a Parmei și Piacenzei pentru Don Carlos, confirmarea lui Francisc de Lorena drept împărat romano-german, statu-quo-ul între Spania și Marea Britanie,

menținerea de către Anglia a Madrasului în India în schimbul insulei Cap Breton trecută în proprietatea Franței.

În preajma conflictului de șapte ani (1756—1763) Europa a fost martora unor intense pregătiri politice, diplomatice și militare în condițiile nesoluționării diferendelor⁶⁹. Deci pacea în prima jumătate a secolului XVIII-lea a dăinuit ca o soluție iluzorie în fața intereselor economice coloniale și dinastice ale statelor europene. Dezbătută în reuniuni internaționale cu o participare mereu sporită ea nu a putut să stopeze operațiile militare, multe continuând chiar în zilele negocierilor. S-a relevat o stare pacifică relativă, expresia unui raport de forțe deseori încordat sau manipulat de un singur stat. Fără o regulă de procedură bine definită congresele și conferințele de pace au atins doar stadiul unor întâlniri de complezență, în care numărul plenipotențiarilor, atribuțiile acordate lor, ordinea intrării în sala de reuniune, plasarea lor la masa verde au avut întâietatea în fața supraviețuirii echilibrului politic, justei repartii teritoriale, înlăturării pericolului de război. Ele s-au transformat în scena unor spectacole de cele mai multe ori inutile, în spatele cărora diplomația secretă prin conciliabule, intrigi a comandat soarta unor popoare câtă vreme forța armelor a avut o nefericită întâietate în fața glasului păcii.

N O T E

¹ Comité International des Sciences Historiques, *XV-e Congrès International de Sciences Historiques, Rapports*, vol. 1, *Grands Thèmes et Méthodologie*, Edit. Academici, București, 1980, p. 149—235.

² *Ibidem*, p. 204—208.

³ Vezi pe larg S. J. Hanleben, *Plans of World Peace through Six Centuries*, Chicago, 1943; Gaston Bouthoul, *Les Guerres, Eléments de polémologie*, Paris, 1951; Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Paris, 1962; F. H. Hinsley, *Power and the Pursuit of Peace*, Cambridge 1963; R. Bosc, *Sociologie de la Paix*, 1965; S. D. Kertesz, *The Quest for Peace through Diplomacy*, New Jersey, 1967.

⁴ *Encyclopaedia Universalis*, vol. 8, Paris, 1968, p. 109.

⁵ R. B. Mowat, *Diplomacy and Peace*, Williams and Norgate Ltd., London, 1935, p. 18; vezi și Richard Lewinsoln, *Les profits de guerre à travers les siècles*, Paris, 1935.

⁶ *Encyclopaedia Universalis*, p. 110; Raymond Aron, *op. cit.*; Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Armand Colin, Paris, 1964, p. 245.

⁷ Încă între 1670—1764 a apărut la Frankfurt-am-Main în mai multe volume lucrarea *Irenico-Polemographia sive Theatru Europci oder Historischer Chroniken Beschreibung Aller Vernehmsten und Denek Wurdigsten Geschichten so sich hin und wieder in Europa sonderlich im Reich Deutscher Nation von A 1633 bis A 1715 begeben und zgetragen* (Informație furnizată de Sergiu Iosipescu și inserată de Vasile Secăreș, *Polemologia și problemele războiului*, Edit. Politică, București, 1976, p. 18, notă subsol).

⁸ Leo Gershay, *L'Europe des princes éclairés 1763—1789*, Fayard, Paris, 1966, p. 19.

⁹ *Britain's Mistakes in the Commencement and Conduct of the Present War*, London, 1740, p. 21.

¹⁰ Duc de Broglie, *Secret du Roi, Quelques explications sur des points contestés*, în „Revue d'Histoire Diplomatique”, 1988, p. 274—279; Corneliu Blaga, *L'évolution de la diplomatie, Idéologie, mœurs et techniques*, Tome I, *Le XVIII-e siècle*, Ed. A. Pedone, Paris, 1938, p. 106—175; vezi și studiul nostru *De la diplomatie secretă la echilibrul european, Aspecte ale relațiilor internaționale în secolul al XVIII-lea* (în curs de apariție).

¹¹ Pierre Muret, *La prépondérance anglaise (1715—1763)*, Felix Alcan, Paris, 1938, p. 9.

¹² Harold Nicolson, *Arta diplomatiei* (traducere în lb. română), Edit. Politică, București, 1966, p. 45.

¹³ *Ibidem*, p. 53—54; vezi pe larg Maurice Keens Soper, *François de Callieres and Diplomatic Theory* in „The Historical Journal”, XVI, 1973, p. 486—499; Karl W. Schweizer, *François de Callieres, The Art of Diplomacy*, Leicester University Press, 1982.

¹⁴ Vezi și L. Dehio, *The Precarious Balance*, New York, 1962.

¹⁵ Gheorghe I. Brătianu, *Formule de organizare a păcii în istoria unio rsala*, Curs 1946—1947, București, Facultatea de Litere și Filosofie, Lecțiunea XII, p. 187.

¹⁶ Florin Constantiniu, *Război și pace în secolul al XVIII-lea, O tipologie posibilă*, in „Revista de Istorie”, Tomul 39, Nr. 11, Noiembrie 1986, p. 1117; vezi și Cze-law Lesniewski, *L'évolution de l'idée de paix durable au XVIII-e siècle*, in *Vie Cohors International des Sciences Historiques*, Oslo, 1928, p. 139 și urm.

¹⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 191.

¹⁸ Vezi pe larg Duc de Broglie, *Histoire et diplomatie*, Paris, 1889; Anzilotti, *Cours de droit international*, Paris, 1928; Ph. Amiguet, *L'écologie de la diplomatie*, Paris, 1963; J. Kaufmann, *Conférence Diplomatique*, Leyden, 1968.

¹⁹ Principalele concilii au fost la Niceea 325, 387; Constantinopol 381, 553, 681, 889; Efes 431, Calcedon 451; Lateran 1123, 1139, 1179, 1215, 1512; Lyon 1245, 1274; Viena 1311; Constanța 1414, Trento 1545—1563. Vezi și Ilarion Filipescu, *Congresurile și conferințele în viața internațională*, Sibiu 1944, p. 18; Mircea Malița, *Diplomația, Școli și Instituții*, Edit. Dialectica și Pedagogică, București, 1975, p. 301.

²⁰ Caius Bardoși, *Diplomația în trecut și în prezent*, Brașov, 1930, p. 37.

²¹ *Ibidem*.

²² Raoul Genet, *Traité de Diplomatie et de Droit Diplomatique*, Tome III, A. Pedone Editeur, Paris, 1932, p. 40.

²³ *Ibidem*, p. 40—41.

²⁴ *Ibidem*, p. 605.

²⁵ Mircea Malița, *op. cit.*, p. 302.

²⁶ Caius Bardoși, *op. cit.*, ö. 39.

²⁷ *Ibidem*, p. 40.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Raoul Genet, *op. cit.*, p. 6.

³⁰ Heinz Duchhardt, *Friedenskongresse im Zeitalter des Absolutismus-Gestaltung und Struktur*, in Comité International des Sciences Historiques, *XV^e Congrès International des Sciences Historiques, Rapports*, vol. 1, p. 205.

³¹ Raoul Genet, *op. cit.*, p. 9—10.

³² Vezi și A. Godeke, *Die Politik Österreichs in der siebenjährigen Erbfolgekrieg*, Leipzig, 1877.

³³ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 7.

³⁴ Vezi Charles Giraud, *Le traité d'Utrecht ou de la renonciation des Bourbons de France au trône d'Espagne*, Paris, 1847, p. 104 și urm.; O. Weber, *Der Frieden von Utrecht*, Gotha 1899.

³⁵ Vezi pe larg R. de Courcy, *Renonciation des Bourbons d'Espagne au trône de France*, Paris, 1847; Alfred Baudrillard, *Examen des droits de Philippe V de ses descendants au trône de France*, in „Revue d'Histoire Diplomatique” 1893, p. 161—170; 354—384.

³⁶ *Istoria diplomației* (traducere în lb. română), Sub redacția lui V. A. Zorin, V. S. Semionov, S. D. Skazkiu, V. M. Hvostov, vol. 1, Edit. Științifică, București, 1962, p. 281—282.

³⁷ Vezi și Comte de Baillon, *Lord Walpole à la cour de France*, Paris, 1867; *The foreign policy of the first George*, in „Blackwood Magazine”, January 1907; C. G. Robertson, *England under the Hanoverians*, London, 1911; J. M. Robertson, *Bolingbroke and Walpole*, London 1911; H. See, L. Vignols, *L'envers de la diplomatie officielle de 1715 à 1730*, in „Revue belge de philologie et d'histoire”, t. V, 1926, p. 471—491.

³⁸ Vezi pe larg René Dollot, *Les origines de la neutralité de la Belgique et le système de la Barrière 1609—1830*, Paris, 1902; Idem, *La garnison de la Barrière dans les Pays-Bas autrichiens 1715—1782*, in „Revue d'Histoire Diplomatique”, XVIII, 1903, p. 421—437; J. Montgomery, *The Dutch Barrier 1705—1719*, Cambridge, 1930.

³⁹ L. Vignols, *L'assiento français (1701—1713) et anglais (1713—1750) et le commerce franco-espagnol de 1700 à 1730*, in „Revue d'histoire économique et sociale”, t. XVII, 1929, p. 403—436; J. Koulischer, *Le traité de commerce et la clause de la nation la plus favorisée du XVI^e au XVIII^e siècles*, in „Revue d'histoire moderne”, t. VI, 1931, p. 3—29.

⁴⁰ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 54.

⁴¹ Vezi și Louis Wiesener, *Le Regent, l'abbé Dubois et les Anglais d'après les sources britanniques*, 3 vol, Paris, 1891; Sir Richard Lodge, *The Anglo-French alliance 1716—1731*, Cambridge, 1935.

⁴² Pierre Muret *op. cit.*, p. 70—71; *Die Triple Alliance van 1717* in „Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis” 1901.

⁴³ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 74.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 83.

⁴⁵ Vezi pe larg Amstrong, *Alberoni and the Quadrupel Alliance* in „The Scottish Review”, t. XXIX, 1897; Emile Bourgeois, *Le secret des Farnese, Philippe V et la politique d'Alberoni*, Paris, 1909; Vesntnich, *Le cardinal Alberoni pacifiste*, in „Revue d'Histoire Diplomatique”, 1912, p. 352—388.

⁴⁶ Vezi şi O. Weber, *Die Quadrupelallianz vom Jahre 1718*, Prag, Wien, Leipzig, 1887.

⁴⁷ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 91.

⁴⁸ Raoul Genet, *op. cit.*, p. 54—56.

⁴⁹ A. M. Starkey, *La diplomatie britannique au Congres de Cambrai (1722—1725)*, in „Revue d'Histoire Diplomatique”, Avril—Juin 1971, p. 99.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 102.

⁵¹ Albert Vandal, *Louis XV et Elisabeth de Russie*, Paris, 1882, p. 102.

⁵² Vezi pe larg C. Hofler, *Der Kongress von Soissons (1729—1732) nach den Instruktionen des Kaiserlichen Kabinettes und den Berichten des Kaiserlichen Botschafters St. Gr. Kinski*, 2 vol., Wien, 1871—1876.

⁵³ Raoul Genet, *op. cit.*, p. 55.

⁵⁴ Heinz Duchhardt, *op. cit.*, p. 208.

⁵⁵ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 176.

⁵⁶ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 197.

⁵⁷ Vezi şi d'Haussonville, *Histoire de la réunion de la Lorraine à la France*, 4 vol, Paris, 1860; E. Driault, *Chaumelin 1733—1737, Son rôle dans l'histoire de la reunion de la Lorraine à la France*, in „Revue d'Histoire Diplomatique”, 1893, p. 31—74.

⁵⁸ Raoul Genet, *op. cit.*, p. 56.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 55—56.

⁶⁰ Vezi pe larg Leon Cahen, *Les memoires du Cardinal de Bernis et les debuts de la guerre de sept ans*, in „Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine”, XII, 1909, p. 73 şi urm.

CONGRÈS ET CONFÉRENCES DE PAIX DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XVIII^e SIÈCLE

Résumé

Désir fondamental de l'homme le long de l'histoire, la paix a constitué, dans la première moitié du XVIII^e siècle aussi, l'objet des discussions de nombreuses réunions diplomatiques, comme par exemple celles d'Utrecht (1713), de Radstadt (1714), Cambrai (1720—1725), Soissons (1728—1729), Vienne (1735), Aix-la-Chapelle (1748). L'auteur présente les principaux congrès et conférences de paix de cette période dans le contexte général de l'évolution de la diplomatie européenne. Ceux-ci ont représenté le cadre où les traités internationaux étaient négociés, bien que les hostilités continuassent souvent. Les réunions diplomatiques ne se sont pas soldés par des résultats pratiques, car les problèmes qui allaient être discutés ont été relégués au second plan, les ambassadeurs étant préoccupés par leur position dans le cadre des pourparlers. Parfois, les grandes puissances ont décidé de l'avenir de certains territoires au nom des intérêts dynastiques, le plus souvent dans la lutte pour l'hégémonie politique et coloniale-maritime, dans le cadre d'une véritable diplomatie secrète. La paix est restée une option relative, interrompue sans cesse par les conflits militaires.

DOCUMENTAR

UN MEMORIU ÎNEDIT ADRESAT ÎMPĂRATULUI LEOPOLD I AL AUSTRIEI (1688)

ION DUMITRIU-SNAGOV

Sfârșitul secolului al XVII-lea a cunoscut reorientarea întregii politici europene, despresurarea Vienei din 12 septembrie 1683 și înfringerea armatelor otomane constituind reversul gloriei acestora la cucerirea Constantinopolului în 29 mai 1453.

Complexul evenimentelor politice și militare din timpul asediului Vienei a confirmat importanța celor trei principate — Țara Românească, Moldova și Transilvania — în unitatea lor de acțiune pentru rezistența Europei față de invazia otomană, iar înfringerea acesteia nu a însemnat pentru români decădere ci victorie, un nou pas spre reafirmarea europenității lor, un moment decisiv în procesul istoric de consolidare națională.¹

Consecutiv Mării Eliberări — respectiv Marelui Dezastru — de la Viena, eliberarea Budei din 2 septembrie 1686, o altă mare lovitură împotriva imperiului otoman, a probat lumii încă o dată necesitatea luptei pentru autonomie națională și efortul popoarelor pentru dreptul la independență și la autodeterminare în teritoriul propriu. Se profila astfel noua geografie politică a ofensivei anti-otomane în centrul și estul Europei, momentul principal în care începe habsburgizarea Ungariei (prin hotărârile Dietei de la Pozsony — din 18 oct. 1687—25 iunie 1689 — Ungaria devine formal regat creditar al habsburgilor) și a Transilvaniei (în 9/10 mai 1688 principele Mihai Apafi I recunoaște protecția împăratului Austriei).

Întilnirea recentă cu memoriul* redactat de un consilier militar anonim al împăratului Leopold I al Austriei², ne permite să analizăm viziunea politică a Curții din Viena pentru incorporarea Ungariei și pentru expansiunea în spațiul panono-carpato-pontic³. Într-un anumit fel, memoriul de față redă unul din momentele de geneză a Chestiunii Europei Orientale, unde, după pacea de la Carlovitz din 1699, se vor ciocni, tot mai acut, interesele de expansiune ale habsburgilor, romanovilor și ale otomanilor atât între puterile imperiale protagoniste cât și, mai ales, cu aspirațiile de libertate ale poporului din zonă.

★

În structura lui redacțională, memoriul cuprinde două mari părți referitoare: prima la Ungaria și a doua la Transilvania cu Moldova și Țara Românească.

1. În prima parte, autorul conține memoriul pentru Ungaria în permanentă conexiune cu statele limitrofe. El face referiri la „tulburările” lui Emerik Tököly (proclamat rege cu sprijinul turcilor la 16 sept. 1682) pentru a justifica ocuparea Ungariei de către trupele imperiale și motivează interesele Austriei pentru reorganizarea noului „regat ereditar”, în care domnește dezordinea administrativă și ecleziastică, abuzurile organelor locale înclinate spre autonomie, dezorganizarea economică și degradarea fortărețelor militare de care vor să profite insurgenții maghiari.

Având în vedere necesități stringente economice și militare⁴, autorul propune o serie întregă de reforme care în primul rând urmăresc rentabilitatea și redresarea potențialului militar:

1. Comerțul oferă avantaje sigure.

a) Preluarea comerțului cu vinurile din regiunea Tokay, pe lângă venituri, aduce și îndepărtarea negustorilor polonezi⁵.

b) Preluarea comerțului cu sarea din Maramureș pentru Silezia și Moravia, cu transportul pe riurile Arva și Vogh prezintă numeroase avantaje⁶.

c) Preluarea comerțului cu sarea din Transilvania și transportul ei pe Mureș, trebuie să aștepte „până când se face pace și se reglementează problemele Transilvaniei”⁷.

2. Exploatarea miniere impun măsuri privind:

a) Reorganizarea minelor de aramă și fier de la Szepszi⁸.

b) Reorganizarea minelor „bogate” de la Baia Mare și Baia Sprie⁹.

3. Proiectul unui Principat Cameral al Ungariei ar fi justificat prin cheltuieli foarte reduse¹⁰, împăratul intrând direct în proprietatea unor noi teritorii, urmărind însă și utilitatea politică de mare importanță¹¹.

4. Reorganizarea fortărețelor Ungariei privește acțiuni complexe¹²:

a) Intervenția diplomatică la papa Inocențiu al XI-lea (21 sept. 1676—12 aug. 1689) pentru a-l ruga să cedeze decimele până când vor fi reparate fortărețele. Papa nu va face opoziție, considerând necesară consolidarea graniței cu turcii, ca și slăbirea forțelor interne ale reformatorilor grupați în jurul lui Tököly, la care s-au alăturat și mulți clerici catolici, sprijinindu-l împotriva împăratului¹³.

* În Biblioteca Apostolica Vaticană (Vat. Lat. 8194, ff. 57v — 64v).

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 2, p. 183 — 193, 1989

- b) Crearea unor corpuri de tehnicieni pentru reconstruirea fortlărețelor :
 — aducerea de ingineri buni („, în nici un caz francezi ”), precum și meșteri cu ucenici din Olanda, specialiști în construcții de fortlărețe în mlaștini, cum se cer a fi ridicate pe Mureș ¹⁴.
 — constituirea de bresle de zidari, fierari, tinplari, cărămizari și vărari.
 c) Construirea *simultană* de cetăți pe Dunăre, Tisa, Drava, Sava și Mureș.
 d) Refacerea cetăților de graniță (cu Polonia, Transilvania și Imperiul Otoman), ca și a celor din interior, pentru reprimarea agitațiilor locuitorilor ¹⁵.
 e) Crearea a două centre metalurgice, în Ungaria și în Transilvania, unde să se toarne tunuri folosindu-le pe cele vechi ¹⁶.

5. Pentru *reorganizarea armatei*, memoriul prevede :

- a) *Consolidarea armatei imperiale* :
 — Toate fortlărețele să fie comandate de germani, excluzând miliția maghiară și evitând întărirea partidei naționale a lui Tökölly ¹⁷.
 — Acolo unde există castele sub comanda germană și palisada inconjurătoare se află în mîna milițiilor maghiare, să treacă și acestea tot sub comanda germană ¹⁸.
 — Milițiile maghiare să fie transferate din garnizoanele de pe Tisa spre Timișoara ¹⁹.
 — Remunerarea corespunzătoare a ofițerilor activi, invalizi sau pensionari, excluzându-i de la afaceri comerciale ²⁰.
 — Să nu se angajeze mercenari francezi care sînt favorabili partidei naționale și ostili față de Curtea habsburgică ²¹.
 — Împiedicarea ungarilor de a intra ca voluntari în armata imperială, fiindcă nu prezintă garanții de fidelitate ²².
 b) *Slăbirea armatei maghiare pînă la desființare* :
 — Dizolvarea treptată a milițiilor maghiare, prin blocarea cadrelor și necompletarea lor, sub pretextul inutilității, prin dispariția multor granițe în care erau angajate formațiuni militare pentru apărare. Prin excluderea milițiilor maghiare din zonele de graniță, în primul rînd se evită legăturile directe cu turcii și, în al doilea rînd, se evită provocările ce le fac ungarilor prin incursiuni de jaf dincolo de frontiere. Se propune ca în tratatul de pace cu turcii ²³ să se prevadă pedepse pentru provocatorii de acest gen ²⁴.

6. Măsuri pentru repopularea Ungariei cu sirbi și cu dalnașeni, în condiții avantajoase, pentru a se dezvolta agricultura, ținuturi întinse fiind pustiite, nepopulate ²⁵.

În concluzie, măsurile propuse se referă la necesitatea organizării sistematice a Ungariei din punct de vedere politic, economic, eclesastic și militar. Astfel, Austria va realiza următoarele :

1. Ungaria va deveni o fortlăreață inexpugnabilă a Austriei împotriva Imperiului otoman ²⁶.
2. Forțele naționale ostile din interiorul Ungariei vor fi reprimate.
3. Armata austriacă va putea să recupereze Belgradul de la turci. Din mențiunea aceasta se poate deduce că memoriul a fost redactat înainte de 6 septembrie 1688, data la care Austria a cucerit Belgradul (recucerit de turci în toamna anului 1690).
4. Belgradul va putea fi transformat, după cucerire, într-o cetate puternică de dominație în Balcani și într-un mare centru comercial, din care Austria să aibă relații cu Transilvania, Țara Românească, Turcia, Bosnia și cu alte provincii ²⁷.

II. În partea a doua, memoriul tratează *despre Transilvania*. Integritatea ei politică, economică și militară a fost rezultatul unui echilibru intern realizat cu abilitatea principelui Mihail Apafi (14 sept. 1661—15. apr. 1690), trecind cu diplomația peste evenimente, fără să ajungă la confruntări violente după 1685. Totuși, la data redactării memoriului, *pașnicul principe al Transilvaniei* ²⁸ nu reușește să stăpînească starea de neliniște din principat, necunosciudu-se măsurile ce va aduce ocupația habsburgică prin subordonarea declarată mai tirziu, la 8 octombrie 1689 ²⁹.

Spre deosebire de Ungaria, în economia politicii de expansiune prin înglobarea directă a Transilvaniei, Leopold I este sfătuit să procedeze cu o strategie de largă viziune, caracterizată prin :

1. *Păstrarea totalei independențe a Transilvaniei față de Ungaria*. Pentru această independență pledează următoarele :
 a) Principiul *divide et impera*.
 b) Dorința populației din Transilvania.
 c) Necesitatea militară de a anula dorința Ungariei de folosire a Transilvaniei ca fortlăreață naturală înspre Polonia, Moldova, Țara Românească și împotriva tătarilor.
 d) Avantajul pentru Austria de a avea o puternică fortlăreață naturală, care va asigura imperiului : vulnerabilitate scăzută din partea forțelor inamice externe, cu accesibilitate grea prin puținele trecători montane ; fertilitatea agrară ; rezerve demografice ; posibilități crescute de reprimare a mișcărilor ostile din Ungaria și din statele vecine, Transilvania fiind folosită în trecut ca bază de alimentare și loc de refugiu, de către răsculați ³⁰.

2. *Uzурparea principelui Transilvaniei*, Mihail Apafi I și a fiului său cu drept de succesiune, să fie urmărită atent și în timp, evitându-se complicațiile interne și de politică externă ³¹.

3. *Problema religioasă* este de importanță majoră, depășind chiar prioritatea uzurpării principelui. Ea trebuie tratată cu mare precauție, indiferent de depunerea principelui calvin. Față de ea chiar trebuie să crească scrupulul de aplicare a diplomei care recunoaște legal numai patru religii *receptae* (calvină, luterană, unitariană și catolică) și care să nu schimbe statutul bisericii ortodoxe române *hactenus tollerata usque et regnicolare* ³². În acest fel, autorul exprimă fragilitatea echilibrului confesional din Transilvania, evidențiind pericolul de emancipare a românilor.

4. *Consolidarea dominației austriace în Transilvania* trebuie să aibă la bază o structură de stat germană prin promovarea și protejarea sașilor, în prezent reduși de nobilimea maghiară la starea de sclavie. Crearea acestei structuri are acoperire în statutul actual al sașilor, de dependență directă — orașele lor aparținând deja Fondului Regal — , cu avantajul că ei au cele mai puternice cetăți din principat ³³.

5. *Comportamentul față de sași* trebuie să fie acela de apropiere atentă, care se poate realiza cu mult tact, izollându-i în relațiile lor. În două direcții și anume :

a) Să nu se depună principele înainte de a se realiza atragera lor ;

b) Să fie *dezbinăși total de transilvănenii care formează 2/3 din acea țară*.

Este demn de reținut că, în compoziția națională a populației din Transilvania, autorul distinge trei categorii : maghiarii, sașii (care împreună formează o treime din numărul locuitorilor) și *transilvănenii* — deci autohtonii, majoritari, în proporție de 2/3 față de totalul locuitorilor care nu pot fi altceva decît români, cei a căror religie ortodoxă era *hactenus tollerata* ³⁴.

6. *Anihilarea marelui nobilimi maghiare din Transilvania* este o recomandare detaliată. Autorul, cunoscător al personalităților politice, propune o tactică diferențiată :

a) Toleranță față de contele Mihail Teleki, fiindcă este devotat împăratului, bătrîn și a cărui avere, prin dividerea ei între cei 12 copii, va slăbi în chip natural influența politică a întregii familii.

b) În cazul lui Nicolae Bethlen, care este un insurgent declarat, să se decidă poate fi tolerat sau nu în principat ³⁵.

c) Contele Ladislau Zichy este categoric indezirabil în Transilvania ³⁷.

d) Există o categorie de persoane credincioase împăratului, care trebuie să primească totuși recompense și promovări, provenind din rindul burgheziei ³⁸.

Țara Românească și Moldova, deși tratate împreună la sfîrșitul memoriului, sînt prezente în mod continuu în atenția politicii habsburgice, mai ales în corelație directă cu politica față de principatul *independent* al Transilvaniei (de altfel este semnificativă tratarea împreună, în același capitol, a celor trei principate românești). În politica imperială față de Țara Românească și Moldova se exprimă cu claritate stadiul de etapă istorică a „chestiunii orientale” la sfîrșitul secolului al XVII-lea : menținerea unui protectorat sigur asupra teritoriului, fără a stabili permanent garnizoane militare. Consilierul militar arată și rațiunea celor scrise în memoriu, deoarece :

1. Țările acestea sînt pline de păduri și munți.

2. Comunicațiile dintre trupe sînt reduse din cauza trecătorilor din munți, înguste și cu multe riuri.

3. Lipsesc fortărețele.

4. Populația locală are posibilitatea de retragere în păduri, expunnd armata la infometare prin lipsa de aprovizionare cu alimente.

5. Pericolul invaziei tătarilor ține armata într-o alarmă continuă ³⁹.

Capitolul acesta din urmă pare a fi concluzia încercării lui Leopold I de invadare eșuată a Țării Românești prin generalul Veterani, comandînd armatele austriace în 1688. De aceea, soluția pe care o preconizează pentru relațiile cu Moldova și Țara Românească pare a fi inspirată din experiența istorică a Imperiului Otoman : obligația ca principatele să plătească tribut ⁴⁰.

Aspirațiile consilierului imperial, din acest punct de vedere rămîn însă de domeniul iluziilor. Dacă în 9/10 mai 1688 Mihail Apafi I este forțat să accepte protectoratul lui Leopold I și să-i cedeze patru fortărețe din Transilvania, printre care și Brașovul, apărut cu toată dîrzenia cetățenilor ⁴¹, din proiectul său de expansiune trans-carpatină nu s-a ales nimic. Mai mult, venirea lui Constantin Brâncoveanu la domnia Țării Românești, în 28 octombrie 1688, va întări autoritatea europeană a principatului rivnit ca tributar. Sublima Poartă, numind în 1690 pe Emerik Tököly ca efemer principe de Transilvania, după moartea lui Mihail Apafi la 25 aprilie 1690, a antrenat, alături de trupele otomane, și trupele lui Brâncoveanu, care au înfrînt pe imperialii la Zărnești. Aici a fost ucis contele Mihail Teleki iar generalul austriac Heissler a căzut prizonier. Tratatul de la Sibiu din 15 februarie 1691 va statornici noi raporturi, care vor modifica aspirațiile lui Leopold I.

Din analiza documentului, nu cunoaștem drumul lui prin cabinetul Curfii din Viena și nici modul cum a ajuns conținutul lui în manuscrisul din colecția Vaticanului. Este o simplă copie, sau este chiar traducerea originalului transmis la Roma? Acestea sînt întrebări care rămîn deschise.

În ceea ce privește datarea, documentul ne permite o fixare în timp cu destulă siguranță. El este redactat după 10 mai 1688 (la această dată a fost cedat Brașovul și a început răscoala sașilor din cetate), de cînd au început represaliile menționate (II, 7). Ca limită *ante quem* putem stabili 6 septembrie 1688, data la care a fost *recuperat* Belgradul de către armatele imperiale, așa cum se dorea (I, 30). Pentru această dată pledează și propunerea de aducere a tehnicienilor-constructori (I, 16) din Olanda, posibilă acum, în cadrul participării acesteia în Liga de la Augsburg, în noul război cu Franța (II, 3), la acea dată în plină desfășurare.

Valoarea documentară a memoriului de față constă în aceea că propunerile consilierului imperial sînt confirmate de evoluția istorică, ceea ce îi conferă o valență programatică pentru politica habsburgică în Europa panono-carpato-pontică. El provine dintr-o epocă-cheie a reorientării politicii europene spre ceea ce se va numi timp de două secole „chestiunea orientală” a continentului. Ea este epoca în care confruntarea islam-creștinism este o etapă consumată chiar și din punct de vedere al confruntării dintre cultura și civilizația europeană cu cultura și civilizația orientală. De la sfîrșitul secolului al XVII-lea Europa intră în *febra de evoluție industrială*, pe cînd imperiul otoman se prăbușește treptat în *criza de evoluție conservatoare*, medievală.

Acest moment, care va aduce principatele române într-o nouă conjunctură istorică, va favoriza un mod nou de exprimare a europeanității românilor, conștiința națională devenind apănajul lor politic de *masă* în confruntările pentru dreptul la unitele, la statul național. Românii se vor lansa de acum la nivelul de vîrf al culturii universale ca națiune care reintră în istoria continentului cu vechi drepturi, afirmate de la originile sale politice daco-romane în istoria Europei, ca parte a Imperiului Roman, cu autoritatea îndelung pregătită de umanismul Renașterii și de Luminile Europei, care încep din această epocă să se afirme la curtea lui Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir sau Ion Inocențiu Micu.

N O T E

¹ Alexandrescu-Dersea Bulgaru, M. M., *România la asediul Vienei*, în *România și asediul Vienei*, București, Edit. Meridiane, 1983, (RAV), pag. 15—24; Braniște, Marin, *Pe urmele voievodului Șerban Cantacuzino la Viena (1683)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1983 (CI), 7—8, pag. 561—564; Brunner, Otto, *Oestereich und die Walachei während des Türkenkriegs von 1683—1699*, în *Mittteil des oesterreich. Instituts für Geschichtsforschung*, 1930 (XLIV), Heft 2—3, pag. 265—323; Ciobanu, R., Ștefan, *Puncte de vedere asupra participării lui Șerban Vodă Cantacuzino la asediul Vienei (1683)*, în RAV, pag. 25—34; Constantin, Florin, *Tensiuni politice româno-otomane în ajunul asediului Vienei*, în RAV, pag. 9—14; Corfus, Ilie, *Asediul cetății Neamțului din 1691*, *Sfîrșitul unei legende*, în „Analele Institutului de istorie și arheologie” « A. D. Xenopol » — Iași, 1982 (XIX), pag. 549—552; Dușu, Alexandru, *Țările Române în timpul și după asediul Vienei (1683)*, în „Magazin istoric”, 1983 (XVII) pag. 4—9; Giurescu, C., *Tratatul lui Constantin Cantemir cu austriecii (1690)*, București, 1910; Magyari, A., *Lupta marii nobilimi ardeleni pentru păstrare a pozițiilor sale economice și politice în perioada consolidării Habsburgilor în Transilvania (1683—1699)* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, 1971 (2), pag. 9—30; Maxim, Mihai, *L'autonomie des Principautés Roumaines envers la Porte ottomane, XVI^e s.—XVIII^e s.* în Roumanie. Pages d'histoire, 1982 (VII), 4, pag. 46—53; Milin, Miodrag, Popescu, Alexandru, *Sfîrșitul lui Șerban Vodă Cantacuzino*, în „Magazin istoric”, 1980 (XIV), 9, pag. 53—58; Pleșia, Ștefan D., *Doi mari diplomați: Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu* în „Materiale de istorie și muzeografie”. București, 1980, 10, pag. 155—163; Șerban, Constantin, *Documente inedite sau puțin cunoscute despre asediul Vienei din 1683*, în RAV, pag. 53—70; *Id.*, *România și problema orientală (1683—1713)* în „Revista de istorie”, 1983 (XXXIII), 10, pag. 1945—1970; Zaborovski Virgil, *Politica externă a celor trei principate, Țara Românească, Transilvania și Moldova dela asediul Vienei (1683) pînă la moartea lui Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688)*, București, 1925, 151 pag.

² Calitate care reiese din cunoștințele sale militare de tehnică, tactică și strategie și constatarea directă: *am descoperit noi trădări în miliția maghiară* (I, 21). De altfel memoriul pare o variantă italiană a celebrului *dictat* al Cardinalului Kollonitsch.

³ Analiza paleografică a manuscrisului din Biblioteca Apostolică a Vaticanului pune în evidență elementele specifice ale sfîrșitului secolului al XVII-lea.

⁴ I, 3, 4: reorganizarea veniturilor camerale pentru a putea suporta cheltuielile din Ungaria și țările vecine, privind întreținerea armatei și refacerea fortărețelor.

⁵ I, 9.

⁶ I, 10.

⁷ Din care se poate deduce că memoriul a fost redactat înainte de încheierea păcii de la Karlovitz și de diploma leopoldină din 4 dec. 1691, prin care se fixa statutul Transilvaniei în cadrul imperiului (I, 11).

⁸ I, 12.

⁹ I, 13.

¹⁰ I, 14. În schema lui generală, proiectul prevede : modul în care împăratul poate acapara comitatul Arva, Liptó, Szepes, Ungvár, Munkács și signoria de Satu Mare pentru a deține „linia întregă a tuturor granițelor Ungariei cu Polonia”.

¹¹ I, 14. Mișcările tactice s-ar însuși într-o strategie mai largă, privind : a) Crearea unei signorii aparte.

b) Veniturile comitatelor respective ar putea deveni dota celui de al doilea principe din casa imperială (în ordinea nașterii).

c) Nici un vasal, în primul rînd maghiar, n-ar mai poseda vreun castel pe granița cu Polonia.

d) S-ar concentra toate signoriile în mina Casei de Habsburg.

e) S-ar stinge sau ar slăbi magnații maghiari, care fac conspirații împotriva Austriei.

¹² I, 16 — 21.

¹³ I, 15.

¹⁴ I, 16.

¹⁵ I, 17.

¹⁶ I, 19.

¹⁷ I, 20.

¹⁸ I, 21.

¹⁹ I, 22.

²⁰ I, 23.

²¹ I, 24.

²² I, 25.

²³ Vezi nota 7.

²⁴ I, 26.

²⁵ I, 28.

²⁶ I, 29.

²⁷ I, 30. După această mențiune se poate deduce că memoriul a fost redactat înainte de 6 septembrie 1688, cînd Austria a ocupat Belgradul (recucerit de turci în toamna anului 1690).

²⁸ Semnalăm intersul crescut pentru istoria Transilvaniei ca principat autonom și relațiile sale cu Țara Românească și Moldova, într-o altă lucrare, aflată în colecția de manuscrise a Arhivelor Statului — Filiala Oradea : este o cronică inedită intitulată *Quatuor aetatis Transilvaniae*, 98 ff., scrisă la Bistrița, în cantonamentul de iarnă al unui imperial și datată la 1 martie 1693 (probabil o copie actualizată după prolificul istoriograf bistrițean A. Schulerus, dispărut din viață în anul 1691). În această cronică regăsim domnia pașnicului principe Mihail Apafi I (ff. 91r—95r), cu detalii asupra evenimentelor contemporane.

²⁹ II, 1.

³⁰ II, 2. Vezi și I, 14 cu nota 11.

³¹ II, 3, 4. Vezi și nota 28.

³² II, 5, cu referire la *Approbatæ Constitutiones*, p. 3, P. I, T. I, art. 3.

³³ În acest sens, sașii din Brașov, care s-au răscolit „recent” împotriva împăratului, sînt propuși pentru stingerea penalizării (II, 7), spre a putea fi atrași cum se propune la II, 6.

³⁴ Vezi nota 32.

³⁵ Michael Telcki — *Scipionis Dacici. Michaeli I. Apafi, primum a Consiliis ; mox Exercituum Generalis ; Tordensis, Albensis et Maramarosensis Comes ; Sedium Siculicalium, arcis Huszt, ac Districtus Kövar Capitaneus, juxta et Decimarum Fiscalium Arendator, ubique Supremus, ab Augustae memoriae Imperatore Leopoldo, Titulo S. R. I. Comitibus . . . Pugnatum est An. 1690. 11 Aug. post medium solem inter Tohán et Zernest . . . cujus corpus exanime . . . in arcem Görgény . . . transmisit humandum*. Cf. Iosepho Benkö, *Transilvania sive Magnus Transilvaniae Principatus. Olim Dacia Mediterranea dictus*, Vindobonae, 2 vol., 1788 (citată : vol. 2, pag. 413—414 ; vol. 1, pag. 311). V. II, 8.

³⁶ II, 9.

³⁷ II, 10.

³⁸ II, 11.

³⁹ II, 12.

⁴⁰ *Id.*

⁴¹ Vezi și nota 33 cu comentariile respective.

ANEXĂ

[*Titlul original: Umilissimo ricords a S. M. Cesarea pel l'Ungheria e per la Transilvania*]

MAIESTĂȚII SALE IMPERIALE

I. *Respectuosi memoriu pentru Ungaria*

1. Din cauza îndelungilor tulburări din acel regat, toate legile — atât divine cât și umane — sînt în mare dezordine; în cele treisprezece comitate, printre altele, existînd cîteva mii de bigami, aceștia nu numai că nu sînt pedepsiți, dar nici măcar preturbați; iar proștii de acolo fac petreceri cu mîncare și băutură și își lasă oile în prada lupului.

2. Un alt inconvenient foarte mare, din trecut și prezent, este acela că protonotarii își au fiecare autoritatea proprie, lucrează fără nici un consiliu sau vreo asistență, pot să decidă în orice litigiu — chiar dacă implică milioane — și lasă la înalta judecată a Maiestății Voastre să aprecieze ce pagubă se face statului.

3. Dacă veniturile camerale nu se organizează astfel ca să dea M. V. ceea ce i se cuvine, este imposibil să se facă față cheltuielilor insuportabile, care se doresc în Ungaria și în provinciile învecinate, nu numai pentru întreținerea miliției, dar și pentru refacerea fortărețelor, care se află toate într-o stare de mizerie.

4. Maiestatea Voastră, prin înnăscuta sa îndurare, dăruiește mereu bunuri din acel regat, onora care în memoriile lor probează că v-ar fi fost credincioși, dar se poate proba contrariul afirmațiilor lor, fără procese, astfel încît Camera M. V. să nu rămînă secătuită; iar M. V. nu are nevoie de nici o cheltuială, oricît de mică, asupra exceselor amintite, cheltuieli care sînt necesare pentru întreținerea trupelor și repararea fortărețelor, acum toate crăpate în bucăți.

5. Oficialii din Camera Ungariei de Jos sau de Sus (las pentru un alt loc expunerea dacă sînt vasali credincioși sau chiar miniștri ai M. V.) în mod sigur nu înțeleg comerțul și urzesc tot felul de curse, încît după cîteva ore cu ei nu se mai poate trata nimic. Ei fac mare comerț cu lucruri de cîtiva florini și, unde este vorba de sume mari, ori le înlătură, ori nu le înțeleg și atunci se gîndesc numai cum să descopere ceva în prezent, dar nu ca să crească veniturile în viitor.

6. Atît în țara pe care o avea înainte M. V., cît și în noile teritorii cucerite, sînt jînuți funcționari camerale, cu mari stipendii, într-un număr nesfîrșit, pe cînd ar putea să fie mai puțini promovați în serviciul M. V.; așa că veniturile se consumă toate în salarii și, mai mult, ei merg în conisii să viziteze un loc cucerit și acolo, să vîndă sau să închiriereze unele case mizerabile sau vii și, în loc să le facă rentabile pentru M. V., ei fac cheltuieli duble, ca să le ia în propriul lor beneficiu.

7. Unii oameni sînt considerați trădători fără a se deosebi persoana după rang sau fidelitate — din care cauză se cîștigă foarte puțin. În legătură cu această problemă, mi se spune că, în regatul Neapolului, se trimite ordine prin care se stabilește termenii în care trebuie să se încaseze veniturile regale de același fel și fiecare este liber să oferteze, după care, i se dă concesiunea celui care oferă mai mult (dînd datorata garanție), astfel că principele nu poate fi defraudat.

8. În orașele de munte este mai mult decît necesară o comisie riguroasă, trebuind a da atenție economiei pe care acea Cameră o folosește.

9. Este bine cunoscut că cea mai mare comoră a Ungariei Superioare o constituie vinurile din Tokay și din provinciile învecinate. Acestea sînt cumpărate de polonezi în timpul culegerii viilor și de multe ori le plătesc anticipat dar, dacă ar cumpăra Camera M. V. vinurile în același timp, în locul polonezilor, în luna martie — cînd este timpul de transport al vinului — ar avea, așa cum știe oricine, cel mai mare cîștig.

10. Din Maramureș se scoate o foarte mare cantitate de sare, care ar putea fi transportată la Tokay cu ușurință — de unde s-ar aproviziona nu numai Ungaria Superioară, ci și aceea Inferioară, încărcînd-o la S. Nicola pe Voga (Váh — n. n.), de unde poate coborî pînă la Comorra (Komárno — n. n.).

Cu respect amintesc M. V. că, (fo. 58r) o parte din Ungaria Inferioară, către orașele de munte, este provizională cu sare din Polonia, imbarcată pe riul Arua, care se varsă în Voga, deoarece, avînd M. V. sarea în statele proprii, nu este nevoie s-o luăm de la alții. Și mai este de reflectat că riul Voga curge la puține leghe depărtare de hotarele Sileziei și Moraviei, fapt pentru care aceste provincii s-ar putea aproviziona din stîncile de sare ale Maramureșului, în locul sării de aceeași calitate luată din Polonia, fără paguba ce se face prin sarca coaplei (procedeu de prelucrare a sării — n. n.) din salinile M. V., care se consuma prin acele sate — ceea ce am propus și cancelarului Boemiei, și este de aceeași părere.

11. Sarea din Transilvania coboară pe Mureș și din ea se pot aproviziona teritoriile, cucerite, dar, pînă cînd nu se face pace și nu se reglementează problemele Transilvaniei, nu se poate obține acel mare și dorit beneficiu.

12. Minele de aramă și de fier din Sepusio sînt într-o stare mizcrabilă și totuși sînt cunoscute marile profituri pe care le scotea din ele Giovanelli.

13. Minele de la Baia Mare și Baia Sprie, de care abia se mai amintește, sînt totuși foarte bogate.

14. Cred că M. V. ar putea să formeze proiectul unui frumos Principat Cameral, cu foarte puțini bani, astfel după cum urmează :

Mai întii, Comitetul Arua este mare și de trafic pentru Polonia, la fel cum aduce beneficii și prin riul cu același nume, care se varsă în Volga și este aproape în întregime al M. V. — mai puțin o mică parte pe care o are Palatinul, căruia i s-ar putea da în altă parte bunuri camerale, încît ar rămîne întregul comitat al M. V.

În al doilea rînd, vine Comitetul Liptovia din care jumătate este al M. V., iar cealaltă jumătate aparține Signorici de Radach, de care se bucură Baroul de Ostrohigl — care nu are moștenitori — și care, după legile regatului, revine M. V., iar ceea ce mai rămîne din Comitat, o parte o are Palatinul și o parte este în posesia unor nobili săraci, cărora încă li se pot da alte bunuri, nefiind o afacere de mare cheltuială. Și este de luat în seamă că amintitele comitete, de Arua și de Liptovia, se învecinează cu orașele de munte care, fiind sterpe, iau cerealele și alte alimente de la ele.

În al treilea rînd, Comitatul Sepusio — din care M. V. se bucură de jumătate din Signoria de Sepusio —, cel de Savernech și cel de Késmark, cele 18 orașe care sînt în posesia polonezilor, contra unui angajament de 8 mii de taleri, cu un mare prejudiciu pentru M. V., fiindcă sînt în minile unui principe străin și apoi — în afară de paguba suportată de comitat — ei se comportă cum vor ; iar cînd țărani nu vor să se supună poruncilor, se retrag în aceleași cetăți. Pentru aceasta eu cred că orice serviciu regal li s-ar cere, aceasta se recuperează.

Al patrulea : este vorba de Comitetul de Ungvar care, fiindcă în cea mai mare parte se află în posesia Contelui de Nommody, preot și ultimul descendent din acea casă, după moartea lui, vă sînt M. V.

Al cincilea : vecin cu Comitatul de Ungvar se află cel de Munkács și care, de altfel, este în minile M. V.

Al șaselea : la șase leghe de Munkács este Satu Mare.

Al șaptelea : de la Satu Mare la Hust sînt alte șase leghe în Maramureș și, avînd M. V. acel castel cu acea Signorie, dînd echivalentul a 50 de mii de taleri (cît este prețul) principelui Transilvaniei — din patrimoniul căruia face parte —, M. V. ar avea linia întregă a tuturor granițelor Ungariei către Polonia, granițe care încep din Maramureș și, țînînd de-a lungul munților, sîrîșese în Comitatul Arua ; aici n-ar fi în cale decît castelele din Makoviz și din Stropho, primul în posesia (fo. 59r) lui Ioan Rákoczi și Gheorghe Erdely și altul a Contelui Petteo, și cărora li s-ar putea da contravaloarea ; și mai este Bratfeld care este oraș regal.

14. [SIC] Cu cel mai mare respect, rog pe M. V. să binevoiască a face o îndurătoare analiză a acestui mic proiect al meu și să-l ia în considerare din punct de vedere politic, precum și marea lui utilitate, pentru că veniturile acestor comitate ar ajunge ca dotă unui principe, al doilea născut, al Prea Augustei Case. Și fiind aceste signorii vecine una alteia, ar putea fi mult mai ușor țînute sub observație, iar cheltuiala pentru funcționari va fi minoră față de economiile realizate. În ceea ce privește politica, aceasta ar fi un punct important, încît nici un vasal, mai ales maghiar, n-ar avea în posesia sa castel la granița cu Polonia. În plus, cînd s-ar fi format un corp destul de considerabil de signorii, iar bunurile camerale ar fi un lucru mai ușor și mai natural, s-ar incorpora, rînd pe rînd, chiar și acelea care ar cădea la Camera Regia prin absența moștenitorilor. Prin aceasta, pe nesimțite s-ar stinge sau ar slăbi viclesugurile ascunse în capetele magnaților, despre care experiența ne-a adus destule probe. Așadar, cu tot respectul, cu rog pe M. V. că, în cazul în care ar aproba aceste sentimente ale mele, să nu dăruiască și nici să nu mai vindă alte signorii din sus-zisele comitate.

15. Aș crede că este în avantajul M. V. și spre binele public să se ceară ca să se aducă în fața Sanctității Sale Papa (Benedict al XII-lea-n.n.) faptul că regatul Ungariei se află devastat și cu fortărețele sfărîmate și că M. V., după ce a avut un război atît de costisitor, nu le poate reclădi și, în același timp, nu poate să mențină în ele garnizoanele, că acelea nu pot să fie slabe, avînd în vedere atît forța externă și de graniță a turcilor, cît și forța internă și agitată a protestanților ; astfel că Sanctitatea Sa ar putea să concedă M. V. decimele eclesiastice, nu numai în teritoriile cucerite, ci din întreaga Ungarie, pînă cînd toate fortărețele din acest regat ar fi aduse în stare corespunzătoare de apărare. Și nu cred că Sanctitatea Sa vă poate face dificultăți, mai întii fiindcă există un număr nesfîrșit de exemple și mai apoi fiindcă episcopii din acel regat, ca și prelații, sînt obligați prin lege să întrețină fiecare din ei o anumită parte din miliție — cauză principală pentru care le-au fost concesse lor decimele — ceea ce n-o fac și n-o vor face niciodată pentru M. V. ci, așa s-a văzut, o fac mai curînd în favoarea lui Tököly.

16. Este mai mult decît necesar, și aceasta cu orice preț, să se prevadă foarte buni ingineri (în nici un caz francezi), și care în chip deosbit trebuie să știe să construiască pe Mureș, aproape toate fortărețele fiind situate în mlaștini. Din această cauză, aș crede că, pe lîngă, ingineri, s-ar

putca aduce meșteri din Olanda și chiar ucenici în această artă, fiindcă în acea țară aproape toate fortărețele sînt clădite în mlaștini. Și, acceptînd M. V., există persoane care se oferă să convingă pe cei amintiți să vină în serviciul Vostru imperial.

17. Mai este necesar să se instituie bresle de zidari, fierari, timplari, cărămidari și vărari. Aceștia, de orice fel, trebuie să fie mulți, iar serviciile M. V. să caute să nu se construiască fortărețele una după altă, ci citeva, dar în același timp, și în special pe Dunăre, Tisa, Drava, Sava și Mureș. Mulți sînt de părere că fortărețele din interior, fiind acoperite de posturile avansate, trebuie să fie dărmate. Umila mea părere este însă aceea de a nu se face aceasta, deoarece M. V. nu trebuie să se păzească numai de dușmanii de afară, ci chiar de locuitori — așa cum a demonstrat îndeajuns experiența. Este însă foarte adevărat că unele castele mici nu sînt necesare și că pot fi luate în considerație (fo. 60r) numai fortărețele capabile să țină țara în friu.

18. În legătură cu cheltuiala necesară pentru construirea amintitelor fortărețe, cînd M. V. va bînsvoi să comande, se va găsi modul de a nu greva Camera Regală, nici cu a patra parte din ceea ce, proporțional, s-a cheltuit în trecut; și aceasta fără să apse asupra regatului, ci căutînd numai ceea ce legile permit regelui să se servească pentru acele fortificații.

19. În Ungaria există un număr nesfîrșit de tunuri împrăștiate încoace și în colo, din care unele sînt bune, astfel că ar fi nevoie să se adune la un loc cele de nefolosit pentru a le rectopi și distribui unde este nevoie; și ar trebui găsit un loc în centrul Ungariei înseși și un altul în Transilvania pentru a le topi, nefiind economic să fie aduse la Vicna și apoi duse în Ungaria.

20. Eu apreciez că toate fortărețele trebuie să fie comandate și supravegheate de germani și să nu facă aceasta în nici un fel miliția maghiară, fiind cunoscut cît sînge și cite averi a costat dobîndirea lor; nici nu este un act politic ca ele să se dea în mina naționalilor, nedepinzînd de vreun principe; și aceasta mai ales în acele regate și provincii unde popoarele sînt ușurate și înclinate la răscoale pe care naționalii li trimit dintr-un regat în altul.

21. În Ungaria există un mare inconvenient și anume că, în unele locuri, se află castele și palisadă: în castel stă miliția germană și în palisadă cea ungurească. Ungurii vor să aibă cheile și gîrzile palisadei, prin urmare comandantul german și oamenii săi să rămîn blocați în castel, neputînd avea nici o informație, nici un aliment fără permisiunea comandantului maghiar. Comandantul german nu poate impune disciplina în miliția maghiară, nu poate să trimită convoaie, (fo 60v) după cum, dacă are o trădare în teritoriu, nu poate să opereze arestarea trădătorului, miliția maghiară nedepinzînd de miliția germană. Pe lângă acestea, mai sînt o înfinitate de alte inconveniente considerabile, pe care nu le menționez pentru a nu lungi expunerea, deși cred că, pentru orice eficiență politică, miliția maghiară ar trebui să fie subordonată comandantului german. Confidențial, pot să spun că, cu toate că armatele M. V. au înaintat glorioase atît de mult, eu am descoperit noi trădări în miliția maghiară.

22. Garnizoanele din Onodt, Szendro, Aymaschivo, Pottnok Plausenssein, aflîndu-se în domeniul M. V., eu nu văd cum maghiarii din aceste garnizoane ar servi la vreun lucru, în afară de cheltuiala și de ruina țării prin furturile pe care le comit. Astfel, eu aș aprecia ca această miliție să fie transferată de acolo, de pe Tisa, spre Timișoara.

23. În Ungaria, fără nici o îndoială, M. V., după umila mea părere, va fi nevoie să aibă mulți comandanți și, așa cum M. V. s-a îndurat să ordone, să se constituie un fond pentru întreținerea acestor comandanți, proporțional cu misiunile lor, dar cu o clauză în plus și anume că aceștia nu trebuie să se amestece la vinderea vinului, în deținerea măcelăriilor și în alte operațiuni din economie, care privesc Camera. Prin aceasta, M. V. ar avea încă o posibilitate de a-i remunera pe mulți dintre ofițerii înapți datorită ranilor primite în serviciul imperial și regal, sau pentru activitatea în campanii dusă pînă la o vîrstă înaintată.

24. Există unii care propun că, pentru economii în staționarea coloanelor militare, M. V. ar fi mai favorizată aducînd companii franceze. Rațiunea și experiența demonstrează însă contrariul: pe cînd aceste companii se compun din oameni tineri, ei nu văd niciodată inamicul, sînt efective burgheze, căsătorindu-se cu naționalii chiar pe locurile pe unde se află. (fo. 61r)

25. Maghiarii iau armele numai cînd le place, se fac soldați cu titlul de indivizi liberi care servesc fără plată pe M. V., dar ei, dimpotrivă, iau ce vor din țară, ceea ce costă mai mult decît ar primi prin lefuri fixe. De altfel, a permite soldaților să ia armele numai cînd le place, este împotriva principiilor politice.

În teritoriile nou cucerite, grecii, sub motiv că au intrat sub protecția M. V., nu mai muncesc ca înainte, ci toți au luat armele și nu fac altceva decît să ruineze țara, furînd tot ce găsesc. Cred că ar fi necesar, atît în favoarea M. V. cit și a țării, să li se ordone în chip drastic, să meargă la casele lor și să lucreze în administrație și în agricultură ca mai înainte. În felul ăsta, s-ar avea și liniște în țară și s-ar popula și țara. Astfel, atît supușii maghiari cît și cei greci, fiind înclinați spre o viață înorală, se vor întări din ce în ce mai mult și se va reuși cu greu să fie potolți — așa cum i s-a întimplat lui Matei Corvin: el a fost constrins să facă pace cu turcii

și să stîrpească un mare număr de țilhari care, în timpul războiului sub forma de aliați, făcuseră din regat o pădure a asasinilor. Nu mai amintesc și faptul că țara aceasta este prin natura sa înclinată la răscoale: rațiunea de stat cere să se folosească orice efort pentru a-i face pe oamenii aceștia să uite gândurile războinice și să se micșoreze numărul celor ce poartă arme.

26. Din aceste motive aș considera necesar să se folosească orice mijloc pentru ca miliția maghiarilor să se stingă puțin cîte puțin și, cum acesta este punctul principal pentru menținerea liniștei în regat, cu umilință supun M. V. să aprecieze (fo. 61v) cît ar fi de vătămător să se lase, într-un regat atît de rebel, patru generalate compuse toate din miliție maghiară, care se ridică la 18 mii de oameni, cu căpetenii de aceeași națiune; iar pentru a ne considera în siguranță nu ajung 50 de mii de germani — lăsînd că trebuie să privim nu numai la amintita miliție, ci și la întreg restul regatului. Și n-ar fi posibil să se constituie un capital suficient pentru întreținerea aceluia decît lipsind miliția maghiară ce este în posesia celei mai mari părți din contribuții. Eu las la o parte faptul că această miliție este lipsită de orice disciplină și, cu umilință, rog pe M.V. să ia în considerație că, dacă se va da acestei miliții o căpetenie națională capabilă, nu este un serviciu pentru M. V., neputîndu-se încrede în ea; iar dacă este o căpetenie incapabilă, nu servește la nimic. Cred deci că aceasta trebuie lăsată să se stingă pe nesimțite, fie că vor dispărea prin moarte, fie că oamenii ei se vor retrage. La această stare se poate ajunge foarte simplu, nemainumind comandanți și nemaiavind soldați, sub pretextul că generalatele se confereau pentru apărarea granițelor or, cum acestea nu mai există, nici milițiile respective nu mai sînt necesare.

De exemplu: generalatul orașelor de munte, de care se bucură acum palatinul, nu mai are nici un fel de granițe (de stat — n.n.); cel de la Győr și Komarno, la fel; cel al budanilor, avînd Sighetul și Canissa rămîne la fel fără graniță. Trebuie să se facă un mare comandant al miliției, cînd va fi capabil, acolo unde vor fi stabilite granițele și, pentru acele fortărețe, care vor fi obicele întregului regat, consider că este necesar ca M. V. să țină atît generali cît și supraveghetori numai germani, de a căror fidelitate poate să fie sigură.

Apoi, nu văd pentru care motiv trebuie avută miliția maghiară la granițe:

În primul rînd nu este nici o rațiune de stat să li se dea lor ocazia de a avea legături directe cu turcii.

În al doilea rînd, este știut că una dintre cauzele care l-au constrins pe turc să rupă pacea, a venit din prăzile făcute de către maghiari, din care M.V. n-a folosit nimic, ruinîndu-se astfel rău și țara M.V., și țara dușmanului. Mai mult, aș crede că este foarte important să se introducă în tratatele de pace ca, nici din partea M. V., nici din partea turcului să nu se permită, sub nici o formă, incursiuni — nici chiar acelea ale tătariilor — în special în Transilvania. Iar dacă s-ar produce, se înțelege că și tratatul de pace s-ar anula.

Dacă acest articol rămîne aprobat, M. V. va putea să le spună maghiarilor că tratatele de pace impun să nu se țină miliție maghiară pe granițe, pentru a se evita scandalurile ce se pot naște între cele două stăpîniri. Rog pe M. V. să mă creadă că, altminteri, nu va avea niciodată liniște în regatul Ungariei. Și, făcîndu-se pace, cred că cea mai mare grijă care trebuie avută este aceea de a se trece la o dezarmare treptată a maghiarilor și de a-i face să se ocupe cu munca, pentru a le scoate din cap gîndurile de răzvrătire, la care i-a influențat mereu aceea climă. Și li s-ar mai putea spune că milițiile M. V., fiind compuse din toate țările creditare și chiar străine, dacă maghiarii vor să se ocupe de război, li se va da libertatea de a intra în serviciul regimentelor și, după merite, vor evolua ca toți ceilalți.

27. Dacă totuși trebuie să se țină în vreun loc miliție maghiară, mi se pare necesar ca ofițerii acesteia să fie obligați să păstreze ordinea și să răspundă de disciplina lor și de a subalternilor lor și, atît unii cît și ceilalți să stea la locul unde li se comandă, și să nu poată pleca fără permisiunea generalului care-i comandă.

28. Aceasta este o țară foarte întinsă și pustie, între ținuturile Dunării și Tisei, între Sava și Drava, și dincolo de Tisa. Eu cred că, pentru a o popula, pe cît va fi posibil, să se dea terenuri la sîrbi și la dalmatieni cu scutire de taxe de patru ani din cinci, și să se constituie pentru fiecare țirg și sat quindecimile lor și, mai ales, trebuie să existe un general care să comande în acele părți:

Mai întii, asupra supușilor sîrbi, pentru ca ei să depună armele — așa cum făceau cînd erau supuși turcilor, fiindcă nu se poate admite că se vor comite țiłhării ce nu vor fi pedepsite. Astfel ei se vor întoarce la agricultura pe care au practicat-o anterior;

În al doilea rînd ca miliția germană să nu caute să-i asuprească pentru vreun motiv oarecare, deoarece dacă locuitorii nou-supuși M. V. vor fi tratați cu injurii și deportați, vor pleca și M. V. va avea în teritoriile nou-cucerite un pustiu plin de țiłhari, iar fortărețele nu vor putea fi întreținute din lipsa de alimente pricinuită de nelucratură pămîntului.

29. În concluzie: Regatul Ungariei fiind în mare dezordine — atît eclesiastică, precum și politică, militară și economică — serviciul M. V. cere să se formeze o metodă sistematică

prin care să se organizeze în viitor; altminteri, inconvenientele se vor înmulți tot mai mult și M. V., după atât de glorioase acțiuni militare, care au costat atîta sînge și atîtea milioane, nu va culege nici un fruct. Acolo unde, dimpotrivă, prin ordine se pune regulă peste tot, în cîțiva ani, după încheierea păcii, regatul va fi în stare bună și M. V. nu va mai avea nevoie de nici o cheltuială pentru a-l întreține, fiindcă aceasta se va face de la sine; iar M. V. va avea o fortificație inexpugnabilă împotriva turcului, și inamicii Austriei Case nu vor putea să facă diversioni atît de ușor, precum au făcut mereu pînă acum, putîndu-se spune că Ungaria a fost pedica totală mării a Casei Voastre Imperiale, așa cum o arată toate faptele trecutului.

30. Glorioasele armate ale M. V. vor putea, după plac, prin grația lui Dumnezeu, să recureze pe Belgradul, dacă M. V. va trimite la timp o armată bună, sub comanda unui mare și încercat căpitan, (fo. 63r) însoțit în campanie de toate cele necesare. Situația amintitului Belgrad este îmbogățită de riurile Arua, Voga, Someș, Tisa, Mureș, Grana, Timiș, Sava, Drava și de către alte riuri afluențe ale acestora și apoi ale Dunării, încît acel oraș nu numai că poate să devină un mare emporiu pentru orice fel de mărfuri (pentru care să se dea silița în atragerea negustorilor ca să locuiască acolo, așa cum făceau și mai înainte), și în special piei, ceară, miere, țesături de mătase și de aur, și brocarturi, toate de trimis în Turcia, Valahia, Transilvania și Bosnia cu alte cîștiguri, pe care le las la o parte, ca să nu lungesc expunerea. Dar acolo se poate face o întăritură foarte puternică, reducîndu-o la o insulă printr-un braț prin care curge o parte a Savei, prin care M. V. ar avea o fortăreață inexpugnabilă, care ar ține în frîu puterea otomană și, sub ascultare, Valahia, Transilvania, Bosnia și alte provincii.

II. *Respectuos memoriu pentru Transilvania*

1. Toți locuitorii Transilvaniei trăiesc în cea mai mare neliniște, așteptînd să audă rezoluțiile îngăduitoare ale M. V. în legătură cu privilegiile ce le veți acorda, fiindcă de ele trebuie să depindă forma lor de viață. Din această cauză, așa crede că, pentru a da o mai mare siguranță spirituală acestor populații, M. V. să nu piardă vreun avantaj, ci să le dea neîntîrziat și ferm stabilitate, aceasta fiind o problemă importantă și delicată.

2. Avînd aceasta în considerație, urmează în primul rînd întrebarea dacă ar fi mai bine ca Transilvania să rămînă în realitate independentă de Ungaria. După umila mea părere așa ar trebui să fie, fiindcă dincolo de principiul „divide et impera”, chiar transilvănenii înșiși doresc acest lucru și aceasta, cu atît mai mult cu cît și Ungaria consideră această provincie că ar fi făcută de natură ca o citadelă și ca un meterez înspre Polonia, Țara Românească și Moldova, și deci înspre tătari. Puterea foarte mare a acestei țări este de la natură, cu trecători puține și strîmte, mănoasă și populată, astfel că, dacă va fi bine supravegheată, Maiestatea Voastră va putea să aibă liniște din partea Ungariei și a celorlalți vecini, așa cum a demonstrat-o îndeajuns trecutul, cînd răscoalele din Ungaria au primit scinteia și protecția numai din Transilvania.

3. Trece pe al doilea plan chestiunea dacă este bine să se facă acum o reformă în Transilvania, dat fiind noul război din Franța. Cînd M. V. crede că este bine să se facă, rămîne de văzut ceea ce trebuie să se facă cu principele și, mai ales, cu fiul lui — nefiind favorabilă politica de a lăsa pe vreunul în acea țară, ci de a le da ceva asemănător cu propriile bunuri moștenite în Boemia sau în altă parte; și, dacă M. V. nu este de părere că îi este acum favorabilă această inovație răsunătoare, așa crede că atunci cînd principele va pleca din această viață, va trebui ca generalul care se află acolo să se asigure de fiul aceluia din timp, să-l trimită la Curtea Imperială a M. V., cu un motiv întemeiat și just, fiindcă și viața aceluia aparține Maiestății Voastre.

4. Dacă nu va fi deus mai întii principele, nu găsesc favorabil pentru M. V. a vorbi de bunurile camerale, cu atît mai mult cu cît contribuțiile care se realizează în prezent contează mai mult decît restul și astfel nu s-ar descoperi mai devreme scopul M. V.

5. Indiferent că se face acum sau nu depunerea principelui, cred că situația religioasă nu trebuie să fie atînsă, ba chiar să fie mai mare atenția față de scrupulul cu care au conceput acei oameni să respecte diploma în care sînt prevăzute cele patru religii (calvină, luterană, unitariană și catolică-n.n.) și unde este făcută mențiunea pentru aceea „hactenus tollerata, (pentru religia ortodoxă a românilor — „pînă acum tolerată” — n. n.).

6. Sașii se află foarte împovărați, chiar ca sclavi ai Transilvaniei și, cu umilîntă, cer M. V. să binevoiască a-i apăra, cetățile lor făcînd parte din Fondul Regesc și, prin urmare, supuși direct regelui. Umila mea părere este că, în cazul în care nu se depune acum principele, să se caute cu dibăcie promovarea sașilor, să fie protejați, încît ei să prindă dragoste de gloriosul domeniu (fo. 64r) al M. V. și să fie făcuți toți de neîmpăcat cu transilvănenii, ei stăpînind două treimi din acea țară și avînd cetățile cele mai bune și mai puternice.

7. Trebuie cîștigați cei din Brașov, care s-au răscolat împotriva M. V., a principelui și a administrației. Transilvănenii pretind pedeapsa fiscală și în special casele pe care delincvenții le

au în acel oraș — ceea ce este completamente opus față de privilegiile sașilor, fapt pentru care ei cer să nu se facă aceasta și, mai curînd, se oferă să plătească aceste case. După părerea mea, s-ar putea lua o măsură de mijloc și anume : infractorii să construiască pe cheltuiala lor fortăreața Brașovului — dacă nu în întregime cel puțin în parte — și prin aceasta s-ar cunoaște de toți că se aplică pedeapsa pentru binele public.

8. Teleki, pot să declar pe conștiință, a servit foarte bine pe M. V. și cu toată bunăvoința, este foarte bogat (și nu numai în bani lichizi. ci și în bunuri), este deștept și este temut în țară ; dar el este bătrîn, are doisprezece copii care, împărțind averea în mod egal, vor rămîne săraci, așa că nu este de temut să lase moștenitori puternici și nici că s-ar putea îmbogăți ușor plecînd în exil la vîrsta lui înaintată, abandonîndu-și familia și bunurile, și hazardîndu-se, după cît arc, spre lucruri nesigure. Și aceasta cu atît mai mult, cu cît se probează că el n-ar fi aspirat niciodată la principat, ci numai la minister.

9. Supun cu umilință aprecierii M. V. dacă trebuie tolerat ca Nicolae Bethlen să rămînă în Transilvania, pentru că nu numai că n-a vrut, dar s-a opus pe față : că nu trebuie să se jure credință M. V., să nu fie susținut niciodată M. S. Principele și Principatul—ceea ce a exprimat limpede și în scris, predînd scrisoarea în mîna defunctului conte von Scheffenburg și după care Bethlen însuși mi-a trimis mic o copie prin baronul von Falkenstein — pe lingă că el este deosebit de ambițios și prin natura lui dornic de reforme.

(fo. 64v) 10. De asemenea supun M. V. chestiunea dacă trebuie să i se permită contelui Ladislau Zachy să rămînă în Transilvania unde el este atît de urît pentru enormele delictе comise și unde, pe deasupra, și-a pus în cap și pe principe.

11. Aș crede că M. V. ar putea să-și facă cunoscută milostenia dînd cîteva daruri lui Absalom Teleki, protonotar, judecător regesc în cetățile săsești, consilier al Sibiului, și altora trei sau patru care au lucrat în serviciul M. V. care, fără a costa mult, ar avea un efect foarte bun pentru restul afacerilor pe care M. V. rămîne a le stabili în această provincie.

12. Cît despre Țara Românească și Moldova, cred că este foarte dificil să mențineți acolo un picior sigur, fiind țări pline de păduri și munți — în consecință cu trecători înguste —, cu multe riuri, care fac anevoioase comunicările dintre trupele eventual stabilite în acele părți, cu atît mai mult cu cît acolo nu există nici o fortăreață și, a voi să se construiască, este nevoie nu numai de un timp lung, dar și de mari sume de bani. Pe deasupra, locuitorii amintitelor ținuturi, putîndu-se retrage ușor în păduri, miliția M. V. ar rămîne expusă pericolului de a muri de foame; și fiind vecine cu tătarii, ar trebui să fie în stare de alarmă — ceea ce nu poate dura un timp îndelungat. Deci, cred că ar fi mai operativ să faceți tributare cele două provincii, pentru a evita obligațiile și cheltuielile la care s-ar ajunge voind a le subjuga cu totul.

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

ORIGINILE SIMBOLICE ALE BLAZONULUI

ILEANA CĂZAN-NEAGU

Cercetarea noastră a pornit de la ideea că armeriile și heraldica, născându-se în plin Ev Mediu, nu au putut scăpa determinărilor socio-culturale și politice ale vremii. Importanța blazonului ca semn distinctiv pe cîmpul de luptă în timpul cruciadelor este unanim recunoscută, pentru a mai reveni asupra ei. Interesantă ni s-a părut încercarea heraldiștilor, mai vechi și mai noi, de a decela originile simbolice, preheraldice ale însemnelor figurate pe armerii, mai ales că școala critică a secolului al XIX-lea, încercînd să reabiliteze heraldica, atît ca știință auxiliară cît și ca izvor istoric, s-a oprit cu precădere asupra condițiilor politice și materiale din care s-a născut heraldica, neglijînd mediul cultural ideologic al epocii. Este suficient să amintim orientările pozitiviste ale lui Jouffroy d'Eschavannes, Goudron de Genouillac, A. Magny, W. Maigne, Cl. von Hausen, Ed. von Sacken ș.a.

Evul mediu se înscrie, prin întregul său sistem de gîndire ca o etapă distinctă și de o importanță maximă în drumul gîndirii umane dinspre formele ei concrete, mitico-magice, spre gîndirea abstractă a omului modern. Creștinismul însuși preluînd filozofia stoică, religia ebraică, elemente din toate credințele orientale, a fost nevoit să topească în același creuzet, odată cu creștinarea popoarelor germanice, credințe și forme de ritual specifice comunei primitive. Din acest amestec modul de gîndire al omului medieval nu putea să fie rupt de gîndirea simbolică, de originile ei mitice.

Conceptînd Universul însuși ca pe un simbol încifrat, prin care se manifestă puterea divină simbol ce omul nu poate să îl descifreze niciodată pe de-a-ntregul¹, dar spre a cărui înțelegere trebuie să tindă, gîndirea medievală, atît la nivelul mentalului colectiv, dar mai ales la nivelul culturii clasei dominante, a conceput întreaga lume înconjurătoare ca fiind purtătoarea unor simboluri încifrate, din care omul trebuie să tragă în permanență învățăminte moralizatoare. Augustin formula o adevărată teorie a semnului și Logosului relevant². Evul mediu occidental a pus la punct, pe aceste baze, un program ce asigura un scop științelor, artelor, gîndirii și practicii. Teoria comunicării, preluată de la Augustin avea drept premiză că nu oamenii comunică între ei, ci Forța supremă le comunică direcțiile vieții, prin intermediul elementelor naturii așa cum se exprima și un autor al secolului XIII: „omul aici trece de-a lungul unei păduri de simboluri ce îl observă cu ochi familiari . . .”³ Pentru a ne convinge de acest lucru este suficient să amintim Bestiarele, Volucrariile și Lapidariile secolelor XII— XIII în care ființe și obiecte familiare cu însușiri reale se amestecau, într-un amalgam greu de înțeles astăzi, cu elemente dintre cele mai fantastice. Toată această imaginistică a trecut neîndoios și în însemnele heraldice și tocmai de aceea este interesant să distingem granița pînă la care simbolul își păstrează funcția sa mitică și de unde devine un simplu element decorativ și semn distinctiv al unei familii sau limbaj figurat — moralizator ce proclama virtuți, fapte memorabile, alianțe sau posesiuni, demnități și funcții.

În scopul acestei cercetări materialele studiate în biblioteca „Lenin” din Moscova și la biblioteca Academiei de științe din Leningrad ne-au oferit o viziune atît cronologică cît și problematizată asupra temei puse în discuție.

În mod aproape unanim tratatele de heraldică din secolele XVII—XVIII, se referă la originile antice ale însemnului heraldic, neaplecîndu-se însă asupra unei posibile simbolistici decît tangențial. Faptul că însemne pictate pe scut sau veșminte au avut egiptenii, grecii, macedonenii, romanii sau galii este consemnat aproape invariabil în aceeași termenii Lucrările lui Baron *L'art h eraldique*, (Paris, 1680), a lui Bruck Angermund *Emblemata politica*, (Argenton, 1618), a lui Daniel La Feuille *Methode nouvelle pour apprendre l'art du blason . . .*, (Amsterdam, 1695), a lui J. Prank *De antiquis gentium Gothicarum insignibus*, (Londra, 1697) sau cea a lui Ph. I. Spenerus, *Insignium theoria seu operis heraldicae, pars generalis*, (Gissae, 1717), toate aflate la Leningrad, precum și *L'Armorial dans lequel est sommairement compris tout ce qui d epend de la science du blason*, (Paris, 1638), Ca și lucrarea lui Le Laboureur, *Discours de L'origine des*

armes des termes, (Lyon, 1658), aceea a lui Prades, *Le trophée d'armes héraldiques*, (Paris, 1659) sau celebra lucrare a lui Père Ménestrier *Nouvelle méthode raisonnée du blason ou de l'art héraldique*, ediția din 1770, aflate în bibliotecile noastre, oferă o imagine exactă despre ceea ce credeau și știau heraldiști secolelor XVII—XVIII despre apariția armeriilor. Toți sînt de acord că dacă însemne distincte pe cîmpul de luptă apar, odată cu ambiția suveranilor, ce a dus la războaie⁴, armeriile, heraldica și blazonul sînt însă „invenții” recente. Pentru autorii francezi acest „recent” poate fi epoca cruciadelor, după analiza deosebit de bine argumentată a lui Ménestrier⁵, dar în egală măsură poate fi și epoca lui Clovis⁶ sau a legendarului rege Artur sau chiar și a mai îndepărtatului Pharamond I, rege al Galiei⁷; pentru mulți dintre acești autori poporul francez revenindu-i cîntea de fi „inventat” armeriile. Acesta este cazul lui Le Laboureur și Prades. Deși în general originile simbolului heraldic sînt prezentate în termenii de mai sus, este interesant faptul că uneori sînt recunoscute și funcțiile simbolice ale însemnului. Nu este vorba de funcții legate de limbajul figurat al blazonului; armeriile parlante, aluzive, alegorice sau simbolice fiind cunoscute și ușor „citite” în epocă. În mod implicit cînd sînt descrise figurile heraldice transpar și vechile funcții mitice, ce nu sînt analizate ca atare, dar pe care noi astăzi, printr-o mai bună cunoaștere a raportului mit-realitate, le putem ușor distinge. Este cazul lui Puy Dempportes care, vorbind despre taur sau bou, amintește toate episoadele mitologiei grecești în care este implicat acest animal, la fel ca și despre boul Apis al egiptenilor⁸, dar mai ales ritualul întîlnit la sciți și preluat apoi de tătari, în care noi recunoaștem cu ușurință o ceremonie mitico-magică, fără ca autorul să o numească. Iată despre ce este vorba: dacă un luptător, scit sau mai apoi tătăr, suferea o jignire tăia un bou (animal sacru), îl jupuia, își invita prietenii la un ospăț pregătit din carnea animalului sacrificat. După această masă se așeza într-un jîlt, avînd la picioare întinsă pielea de bou. Prietenii ce se asociau la răzbunarea insultei călcău pe această piele⁹. Alte referiri interesante găsim și în lucrările lui Géliot Louvain, *La vray et parfaite science des armoiries* (Paris, 1660), ca și în cea a lui Sir George Mackenzie, *The science of heraldry*, (Edinburgh, 1680), care în plus considera heraldica drept o lecție morală.

Dacă alți autori atribuie origini imemorabile simbolului heraldic, ce ar data de la „Facerea Lumii” sau din timpul lui Noe, cum este cazul lui Wilson de la Colombière, în *Le vray théâtre d'honneur et de la chevalerie*, (Paris, 1648), faptul în sine nu este decît o altă fațetă a problemei originilor simbolice ale însemnului heraldic. Apelînd la tradiția biblică și la autoritatea de necontestat dată de vechimea însemnelor existente încă din Antichitatea greco-romană sau și mai devreme la caldeeni și egipteni, autorii eludau întrebarea de ce? De ce prin excelență vulturul este simbol imperial iar leul al suveranității, de ce culorile și metalele intruchipează virtuțile și au conotații simbolice ș.a. Că răspunsul la toate aceste întrebări nu l-au putut da predecesorii noștri nu trebuie să ne mire pentru că nici noi cei de azi nu putem rezolva cu ușurință aceste probleme.

Aparent este ușor să înțelegem, folosind cunoștințele acumulate în domeniul științelor naturale, ce anume din comportamentul biologic, real, al animalelor și păsărilor, a impresionat pe oamenii aflați la începutul organizării societății și i-a îndemnat să le atribuie anumite semnificații. Dar ne este greu să înțelegem mecanismul gîndirii „sălbatică” dacă nu ne oprim asupra mitului și magiei ca forme de explicare a realității și de acțiune asupra ei.¹⁰ Forțele naturii odată divinizate trebuiau îmbunate, iar omul pentru a-și asigura forța și curajul în lupta pentru existența zilnică și-a născocit primii strămoși și a abordat întîile însemne distincte — totemurile. Cf. Levi-Strauss, în lucrarea *Le totémisme aujourd'hui*¹¹, explica acest mecanism prin nevoia inerentă omului, ca ființă socială, de a se alia unei comunități. „Ca membru al unui clan lărgit — individ — își caută strămoșii comuni și depărtați simbolizați de animale sacre; ca membru al unui neam strămoși mai apropiați, simbolizați de totemuri; în sfîrșit ca individ, strămoși personali care să îi poată explica destinul propriu și care se pot manifesta față de el printr-un animal domestic sau prin vinat”¹².

Pe aceeași linie de explorare a gîndirii omului în epocile străvechi, Fox-Davies, considera că din credințele ancestrale atributele magice, conferite unor animale, s-au perpetuat pînă în Antichitate, iar diferența esențială între însemnele individuale și familiale antice și cele medievale constă, mai ales, în aspectul religios, mitico-magic, indisolubil legat de primele însemne¹³. Cercetări din ultimile două, trei decenii au demonstrat însă că acest sens mitico-magic nu dispăre atît de ușor și de rapid în Evul Mediu; heraldica, lipsită de o simbolistică exclusiv religioasă, rămîne mai departe un limbaj figurat, structurat de o gîndire simbolică. Semnificația însemnelor urmează o cale proprie, dar momentul de formare al heraldicii, în secolul XII, este strîns legat de ermetismul esoteric al textelor alchimiștilor, ce a influențat, deopotrivă, literatura, arta și filozofia, reminiscențe ale simbolului mitic-religios supraviețuind, chiar dacă savanții ai ultimilor două secole nu îl mai recunoșteau. Renașterea neopitagorică din secolele XII—XIII se exprima prin pătrunderea simbolismului esoteric în cultura feudală, fondul mitic ancestral dedublîndu-se a dat naștere heraldicii.

Că mediul socio-cultural al epocii, ideologia ei, exprimată cel mai plastic de codul etic cavaleresc, a influențat și apariția heraldicii ni se pare un lucru de la sine înțeles. Acolo unde întreaga artă, literatură și filozofie, întruchipă idealul moral, în varianta sa laică sau religioasă, heraldica, domeniu distinct al manifestărilor spirituale, nu putea scăpa acestor determinări, fiind după cum afirmă M: Pastoureaux, un act „de cultură și civilizație” general valabil întregii Europe occidentale¹⁴, fără a avea o dată fixă de apariție sau autori determinați. De aceea Goffredo Crillanlanza în *Genesi e storia del linguaggio blasonico* afirmă: „l'araldica ebbe la cavalleria per autore, li bisogno per movente, il trofeo per scopo, il campo de battaglia per culla, l'armatura per campo, il simbolo per ausiliare, il creato per materia, l'ideografia per concetto, il blasono per conseguenza. Il blasono non e l'araldica ma e l'illustrazione, come la mente non è l'anima, ma la manifestazione dell'anima. La parola è il mezzo per cui si manifestano l'una e l'altro, la mente e il blasono.”¹⁵

Studiile cele mai ample și erudite asupra originilor simbolice ale blazonului le găsim însă la Robert Viel, ce a publicat în 1972 o lucrare cu același titlu *Les origines symboliques du blason* în care erau reunite și materiale apărute în perioada 1958—1965 în „Archivum Heraldicum”. Fără a exagera importanța acestei lucrări sau a îmbrățișa în bloc, fără o privire critică toate elementele prezentate de autor, considerăm util să ne oprim asupra câtorva ipoteze plauzibile, formulate de însuși autorul în concluziile lucrării. El consideră că heraldica a adoptat în bloc fondul comun simbolic ancestral,¹⁶ dar blazonul se naște tocmai prin desacralizarea figurilor și autonomizarea lor, prin scindarea între figuri și substratul lor sacru¹⁷. Dacă în ceea ce privește cauzele nașterii armelor ele sînt eminentamente sociale și politice¹⁸, originile și fondul imagistic poartă la început întreaga încărcătură simbolică ancestrală. Pentru Europa centrală, mai ales pentru Ungaria, Viel citează părerea lui Szabolcz Vajay, potrivit căreia triburile maghiare nomade, desăvîrșindu-și stratificarea socială tirziu, preiau animalul totemic direct în armarii. Deși semnificația dispare prin creștinare, simbolul rămîne¹⁹.

Revenind la Europa occidentală pentru R. Viel curtea lui Henric al II-lea Plantagenet, precum și cea a conților de Anjou, direct implicați în cruciade, este mediul socio-cultural ideal pe care își aplică cercetarea. Adăugăm că însuși faptul că membrii familiei adoptaseră „gențiana” ca semn distinctiv, purtindu-l permanent asupra lor, nu întimplător la pălărie, dovedește din plin că fondul vechi al superstițiilor legate de valoarea unor plante ca talisman nu se pierduse.

Corelînd apariția heraldicii de literatura cavalerescă, R. Viel conchidea că amîndouă reflectă în mod specific aceeași mentalitate și ideologie. Mai mult analizînd „Emailul din Mans”, placă tomبالă a lui Geoffroy Plantagenetul, tatăl lui Henric al II-lea, autorul consideră că nu avem de-a face cu o compoziție pur heraldică ci cu o simbolistică mitico-religioasă. Pentru a face această demonstrație, pantera, prezentă pe scut, este asimilată centrului celest aceeași identificare fiind permisă din cauza conotațiilor întîlnite în *Bestiarele* vremii, ca și din cauza sensului etimologic al numelui acestui animal, ce cuprinde el însuși înțelesul de animal total, „pan” și „ther”, după cum asemănarea dintre „pradus” (panteră în limba greacă) și „pradesh” (paradis în limba sanscrită) i se pare autorului edificatoare pentru a argumenta de ce în Evul Mediu pantera era asociată cu un simbol totalizator. În ceea ce privește centrul scutului (*escarboucle*) în care este încrustată „piatra dragonului”, din care porneau cele patru raze, conținînd pătrate „animate”, acesta este pentru Viel centrul terestru²⁰, considerînd că toată această compoziție redă armonia dintre macocosmos și microcosmos, perfecta lor imbinare²¹. Această ipoteză ne pare plauzibilă dacă ne gîndim că avem de-a face cu o placă tomبالă, pe care în mod curent se încrustau simboluri ale continuității și veșniciei, trecerea din lumea materială în cea imaterială fiind un proces determinat, al existenței ce nu înceta odată cu moartea. Compoziția ar putea fi deci inspirată din ermetismul esoteric al alchimiștilor, prezent în cazul de față prin „piatra dragonului” — simbol al principiului vieții²², după cum îl găsim și în dicționarul lui Fred Gettings, *Dictionary of occult, hermetic and alchemical sigils*, (London, 1981).

În cazul tapiseriei de la Bayeux, R. Viel face demonstrații asemănătoare pentru a convinge că însemnele prezente aici constituie linia de demarcație între heraldică și simbol mitic²³. Dragonul, swastica, șarpele și corbul, figurate pe tapiserie, sînt analizate pe rînd cu funcțiile lor magice, venite din fondul celtic și germanic, la fel de puternic încă atît la anglo-saxoni, cit mai ales la normanzi, în secolul al XI-lea.

Tot R. Viel, într-un articol mai vechi, apărut în „Archivum Heraldicum”, demonstrează perfectă legătură între simbolul mitic, preluat de heraldică, literatură și științele oculte ale Evului Mediu. Studiul dedicat interpretării filozofico-simbolice a poemului *Parzival* al lui Wolfram von Eschenbach²⁴ este pe această linie un aport meritoriu.

În afara autorului citat, ce s-a ocupat numai de originile mitice ale însemnului heraldic, toate lucrările apărute în ultimii ani nu mai neagă aceste origini, chiar dacă nu se opresc cu prea multă insistență asupra lor.

Ottfried Neubecker, analizând *vulturul, leul, figurile fantastice, patrupedele*²⁵ etc, enumeră pe scurt și străvechile conotații simbolice conferite acestor animale, altădată sacre. Giacomo Bascapè insistă, într-una dintre cele mai recente lucrări²⁶, asupra acelorași conotații, iar Marcel Pastoureaux, deși refuză o filiație directă între vechile simboluri cu funcții magice și heraldice²⁷, este obligat totuși să recunoască faptul real că jumătate din armeriile medievale, ce nu sînt nici parlante, nici aluzive, nici alegorice sau simbolice, scapă posibilităților de interpretare, pentru că ele intră în domeniul mult mai puțin bătătorit al studiului mentalităților, a semnelor și simbolurilor²⁸. Totodată, M. Pastoureaux, în lucrarea *Les Armoiries*, lansează și o întrebare, ce rămîne ca o viitoare pistă de cercetare : în ce măsură vechile simboluri erau accesibile tuturor sau numai celor inițiați : la acesta am adăuga noi și pe aceea dacă desacralizarea simbolului nu este cumva legată de pierderea sensului mitic, transformat în gîndirea omului modern în alegorie și fabulă plastică.

NOTE

¹ Em. Gévaert, *L'héraldique médiévale, son langage, son esprit et ses applications*, Paris, f.a., p. 37.

² A. Rey, *Lecture du signe*, în *Récueil d'études médiévales. Archeologie du signe*, Toronto, 1983, p. 34.

³ H. Pirenne, G. Cohen, H. Focillon, *La civilisation Occidentale au moyen Âge*, Paris, 1935, p. 235.

⁴ A. Armorial dans lequel est sommairement compris tout ce qui dépend de la science du blason, Paris, 1638, f. Aii.

⁵ P. Ménestrier, *Nouvelle methode raisonnée du blason*, Lyon, 1770, p. 5.

⁶ Prades, *Le trophée d'armes héraldiques*, Paris, 1659, p. 7.

⁷ *L'Armorial...*, f. Aii.

⁸ J. B. ou Puy Dempotes, *Traité historiques et moral du blason, ouvrage remplie de recherches curieuses et instructives sur l'origine et les progres de cet art*, Amsterdam, Berlin, 1754, p. 10.

⁹ *Ibidem*, p. 75—81.

¹⁰ M. Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, 1978, p. 100—104 și *De la Zamolxis la Genesis-Han*, București, 1980, p. 149, vezi și Al. Galus, *A biofunctional theory of religion*, în „Current of anthropology”, Boston, oct. 1971.

¹¹ Claude Levi-Strauss, *Le Totemisme aujourd'hui*, Paris, 1972.

¹² *Ibidem*, p. 107.

¹³ Fox Davies, *A complet guide to Heraldry*, London, 1968, p. 2—3.

¹⁴ M. Pastoureaux, *L'origine des armoiries...*, în *The 14-th International Congress of Genealogical and Heraldic sciences*, Copenhaga, 1982, p. 242.

¹⁵ H. Morini, *Araldica*, Firenze, 1929, p. 9.

¹⁶ R. Viel, *Les origines symboliques du blason*, Paris, 1972, p. 166.

¹⁷ *Ibidem*, p. 101.

¹⁸ *Ibidem*, p. 102.

¹⁹ Sz. Vajay, *L'héraldique Hongroise*, în „Archives Héraldiques Suisses”, Lausanne, 1960, p. 2.

²⁰ *Ibidem*, p. 30—41.

²¹ Idem, *Symbolisme des figures sur le bouclier de Geoffroy Plantagenet*, în „Archivum Heraldicum”, nr. 2—3/1961, p. 19—20.

²² Idem, *Les origines symboliques...*, p. 12.

²³ Idem, *La „Panthère héraldique” et le „Parzival” de Wolfram d'Eschenbach*, în „Arcivum Heraldicum”, nr. 2—3/1962, p. 20—24.

²⁴ C. Neubecker, *e grand livre de l'héraldique ; L'histoire, l'art et la science du blason*, Bruxelles, 1977, p. 110—112, 114—116, 124—127 squ.

²⁵ G. Bascapè, M. del Piazzo, L. Borgia, *Araldica publica e privata medievale e modern*, Roma, 1983, p. 243.

²⁶ M. Pastoureaux, *op. cit.*, p. 243—244.

²⁷ Idem, *Les Armoiries*, Louvain, 1979, p. 71—72.

²⁸ *Ibidem*, p. 72.

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC DEDICAT ANIVERSĂRII A 70 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

În ziua de 1 decembrie 1988 a avut loc sub egida Facultății de istorie-filozofie a Universității din București, Academiei de științe sociale și politice, Secția de istorie și arheologie și Institutul de istorie „Nicolae Iorga” simpozionul științific consacrat aniversării a 70 de ani de la făurirea statului național unitar român. Au participat cadre didactice ale Facultății de istorie-filozofie, cercetători, studenți.

Prof. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, decanul Facultății de istorie-filozofie în Cuvîntul de deschidere *Unirea și Unitatea — supreme, istorice idealuri ale poporului român, magistral afirmate în memorabilul an 1918 și ridicate la cele mai înalte cote în anii Epocii Nicolae Ceaușescu* a relevat că la aniversarea marelui eveniment aducem un fierbinte omagiu maselor largi populare, militanților progresiști care au fost adevărații făuritori ai Marii Uniri de acum șapte decenii. Sînt evidențiate în continuare marile realizări obținute de poporul român pe drumul construcției socialiste, unitatea sa indestructibilă în jurul partidului, a secretarului său general. În anii glorioși ai epocii Nicolae Ceaușescu s-a afirmat puternic un spirit nou, o viziune profund științifică asupra procesului de transformări revoluționare care au loc în societatea românească pe baza cunoașterii temeinice a realităților, prin contactul nemijlocit cu făuritorii bunurilor materiale și spirituale, capacitatea de a privi cu deplină înțelegere marile probleme ridicate de viață.

O clarificare decisivă, așa cum s-a subliniat și la plenara comună a C.C. al P.C.R. și celorlalte organisme ale democrației muncitorești-revoluționare din 28—30 noiembrie 1988, a înregistrat odată cu Congresul al IX-lea al partidului strategia dezvoltării economice a României de cînd printr-o politică consecventă de investiții au fost ridicate mari obiective industriale, ceea ce a permis dezvoltarea și amplasarea rațională a forțelor de producție pe întreg cuprinsul țării, deci dezvoltarea echilibrată și armonioasă a tuturor județelor.

Sînt rediate orizonturile noi decise de Congresul al IX-lea în sfera activității internaționale a partidului și statului nostru, conceptul de independență și suveranitate elaborat de secretarul general al partidului care a stat și stă la baza raporturilor de înțelegere și colaborare dintre state, evoluției întregului climat al vieții internaționale actuale.

În comunicarea lui Eugen Denize, cercetător științific intitulată *Dacia românească în evul mediu* sînt abordate două aspecte principale. În primul rînd evoluția sub aspect politic a Daciei românești de la Iancu de Hunedoara la Mihai Viteazul, evoluție care a marcat trecerea de la forme de tip feudal la forme moderne de organizare statală. În al doilea rînd valoarea Daciei românești ca element al luptei de independență împotriva tendințelor expansioniste ale marilor puteri vecine camuflate sub intențiile de reconstituire a fostului stat dacic.

Ideea unității românilor în gîndirea generației pașoptiste a fost tema comunicării cercetătorului științific principal dr. Georgeta Penelea. Autoarea prezintă acest concept dominant al revoluției relevat de actele programatice, corespondența revoluționară, memoriile către diferite cabinete europene. Un loc aparte l-a ocupat această idee în opera acelei personalități de excepție care a fost pentru români Nicolae Bălcescu. Acesta considera că înfăptuirea unității statale este sarcina de căpătîi a generației următoare. În ciuda faptului că din motive politice nu s-a putut pune totdeauna explicit problema unității românilor de pe întreg teritoriul locuit de ei întreaga literatură politică generată de evenimentele revoluționare e străbătută de credința că numai înfăptuirea acestui țel putea transforma România într-un factor decisiv în sud-estul continentului.

După ce s-au reamîntit condițiile în care a apărut și s-a dezvoltat presa politică din România, cercetătorul științific Grigore Chiriță în comunicarea *Lupta națională a românilor din Transilvania reflectată în presa din România* relevă rolul ei important în dezbaterile problemelor unității național-statale românești insistîndu-se asupra modului cum au fost cunoscute și susținute de publicațiile politice de dincoace de Carpați lupta românilor transilvăneni în două momente de vîrf, fiecare reprezentativ în felul lui și anume împotriva înfăptuirii în 1867 a pactului dualist și mișcarea memorandistă. Reproducînd atît fragmente din articole apărute în

presă nerelevată încă de istoriografie cit și informații inedite extrase din arhiva prof. Victor Slăvescu privitoare la conlucrarea dintre redacțiile „Tribuna” din Sibiu și „Voința națională” din București, autorul a conchis că toate materialele înfățișate au un conținut asemănător: respingerea politicii reacționare a cercurilor guvernante austro-ungare și un mesaj identic: afirmarea solidarității active pe toate căile și prin toate mijloacele, cu rezistența românilor de peste munți, cu lupta lor pentru cercetarea drepturilor naționale.

În comunicarea cercetătorului principal dr. Mircea Iosa, *Ideea unității naționale în viața politică a României la începutul secolului al XX-lea* se subliniază importanța manifestărilor culturale-naționale dedicate unității tuturor fiilor țării care au culminat cu serbările din mai 1906 organizate în țară, în cadrul acestora rolul hotărîtor avîndu-l „Liga Culturală”, al cărui animator era Nicolae Iorga. O însemnătate deosebită l-au avut relațiile și contactele permanente dintre conducători ai partidelor politice (Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, N. Filipescu, N. Lahovari, Al. Marghiloman ș.a.) cu frunțași ai luptei din Transilvania pentru eliberarea națională (Alex. Vaida-Voievod, Teodor Mihali, Vasile Lucaciu, Ion Mihu ș.a.) sprijinul moral și financiar acordat Partidului Național Român în alegeri. S-a relevat totodată, prezența și participarea activă a reprezentanților românilor din Transilvania (Vasile Lucaciu, Octavian Goga ș.a.) la manifestațiile și demonstrațiile organizate de „Liga Culturală”, de „Acțiunea națională”, de „Federația unionistă” în afirmarea unității naționale. Comunicarea s-a referit la reorientarea politicii externe a României, inclusiv la apropierea de Antantă și la intrarea țării în război, marcînd faptul că angajarea țării în conflictul mondial avea în vedere tocmai împlinirea aspirațiilor seculare: făurirea statului național unitar român.

În comunicarea *Revoluția din 1918 în provinciile monarhiei habsburgice. Preluarea puterii de către noile organe naționale* de conf. univ. dr. Gheorghe N. Căzan s-a evidențiat faptul că anul 1918 a marcat intensificarea acțiunilor clasei muncitoare, a popoarelor asuprite împotriva despotismului, pentru democrație, pace și piine. În acest cadru au fost evocate greva generală din ianuarie 1918, avînd ca cerință principală încheierea grabnică a păcii, răscoala marinarilor din flota austro-ungară, răscoalele soldaților slovaci, sloveni, cehi ș.a. în primăvara anului 1918. O afirmare puternică a cerințelor națiunilor asuprite din Austro-Ungaria l-a prilejuit Congresul de la Roma în aprilie 1918. Se evidențiază activitatea diplomației române, a patrioților români în străinătate, colaborarea cu reprezentanții celorlalte națiuni asuprite. În vara și toamna anului 1918 s-au creat în toate provinciile monarhiei habsburgice organe naționale care s-au pronunțat pentru autodeterminarea popoarelor. Acest lucru s-a înfăptuit în condițiile înfringerii militare a Puterilor Centrale și a declanșării revoluției în toate provinciile fostului imperiu.

Conf. univ. dr. Ioan Scurtu în comunicarea sa *Marea Unire din 1918 și consecințele ei pentru evoluția istorică a poporului român* a pus în evidență faptul că în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare masele populare din Basarabia, Bucovina și Transilvania au înlăturat vechile autorități asupritoare, au creat o armată proprie menită să le apere noile cuceriri, au luat parte într-o atmosferă de mare entuziasm la alegerea deputaților pentru adunările naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, au participat cu sutele de mii la aceste adunări plebiscitare exprimîndu-și dorința de a se uni, de a făuri o Românie nouă, liberă și independentă. Marea Unire a deschis noi și ample perspective de ascensiune a poporului român pe scara istoriei: s-a realizat cadrul statal pentru dezvoltarea mai puternică a forțelor de producție, s-a înregistrat o modernizare a structurilor politico-statale, a crescut rolul învățămîntului, științei și culturii în ansamblul societății românești.

Comunicarea *Parlamentului României întregite* prezentată de lector univ. dr. Maria Totu se referă la convocarea și activitatea acestui prim for al României de după 1 decembrie 1918. Parlamentul a fost convocat pe baza votului universal, el întrunind reprezentanții tuturor claselor, păturilor și partidelor politice ale vremii. Înaltul for legislativ, care întrunea și pe reprezentanții minorităților naționale a aprobat cu unanimitate de voturi actele Unirii. În fața lui s-a prezentat de asemenea, un vast program de reforme cu un caracter democratic ce a stat la baza activității viitoare a Constituantei.

După ce a relevat rolul făuririi statului național unitar în creșterea potențialului economic al țării și dezvoltarea forțelor de producție, comunicarea *Dezvoltarea susținută și intensivă a economiei naționale și creșterea potențialului economic al României socialiste — baza unității și independenței sale naționale* a prof. univ. dr. Gheorghe Crețoiu a analizat transformările revoluționare care au avut loc în anii construcției socialiste ce au transformat România într-o țară industrial-agrară. Totodată s-a relevat raportul dintre dezvoltarea și modernizarea bazei tehnico-materiale a societății și întărirea suveranității și independenței naționale, precum și coordonatele procesului de transformare a României într-o țară socialistă mediu dezvoltată.

Conf. univ. dr. Acușin Cazacu l-a comunicarea *Unitatea socialistă a poporului nostru: premise istorice și perspective relevă* caracterul legie necesar al înfăptuirii Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, în centrul căruia s-a aflat forța activă a poporului nostru, conștiința unității sale de neam. Crearea cadrului instituțional suprastructural al unității întregii a proces istoric

devenit ireversibil. Făurită într-o perioadă dificilă unitatea statală-națională a românilor a avut consecințe însemnate în stimularea acțiunii forțelor populare pentru continua întărire a unității. După 1944 și îndeosebi după 1948 procesul consolidării unității a căpătat atribute noi de tip socialist, un fundament economic specific corelându-se cu întregul proces revoluționar din țara noastră. Noile atribute ale unității decurg din impactul exercitat de dezvoltarea intensivă, din omogenizarea crescândă a societății noastre. Se conturează în perspectivă, procesul formării poporului unic muncitor, sinteză istorică a unității socialiste a poporului și omogenizării structurilor sociale. Se subliniază că unitatea socialistă a poporului nostru se exprimă ca forța motrice umană a progresului multilateral al țării, ca factor activ al trecerii la stadiul mediu de dezvoltare și al înfăptuirii programelor de largă perspectivă elaborate de Partidul Comunist Român.

Înceind simpozionul științific dedicat aniversării a 70 de ani de la Marea Unire din 1918, prof. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță a mulțumit celor care au pregătit și susținut interesantele comunicări și tuturor participanților, cadre didactice, cercetători și studenți relevând că organizatorii acestei manifestări științifice au ținut ca ea să se desfășoare în ziua de 1 decembrie, ziua Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Ion Apostol

SIMPOZION ȘTIINȚIFIC CONSACRAT MARI UNIRI DIN 1 DECEMBRIE 1918

În ziua de 30 noiembrie 1988 Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Hunedoara în colaborare cu Muzeul Județean Hunedoara și Filiala Arhivelor Statului Hunedoara a organizat la Deva un simpozion științific cu tema *70 de ani de la făurirea statului național unitar român*.

Lucrările simpozionului desfășurate în sala festivă a Palatului Culturii din localitate la care a participat un mare număr de activiști, secretari cu propagandă și secretari U.T.C., profesori de științe sociale, economiști, ingineri, muzeografi, arhiviști, au fost conduse de Constantin Nelega, vicepreședinte al Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al județului Hunedoara care a evocat în cuvântul său importanța sărbătoririi acestui eveniment istoric în condițiile construirii socialismului în țara noastră. În continuare au fost expuse următoarele comunicări: Octavian Miriștean, șef de Secție la Comitetul Județean Hunedoara al P.C.R., *Opera secretarului general al partidului tovarăș Nicolae Ceaușescu, cu pribire la făurirea statului național unitar român în anul 1918*; Constantin Purcilean, directorul Cabinetului Județean pentru activitatea ideologică și politico-educativă, *Făurirea statului unitar în 1918— încununarea aspirațiilor de peacuri ale poporului român pentru unitate, piatră de hotar în dezvoltarea națiunii române pe drumul progresului și civilizației*; dr. Constantin Șerban, cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” București, *Tendențe de unitate politică a țărilor române în secolele XVII—XVIII*; Ioan Frățilă, director Filiala Arhivelor Statului Hunedoara, *Din lupta românilor hunedoreni pentru drepturi naționale în perioada dualismului austro-ungar*; dr. Alexandru Porteanu, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga” București, *Partidul Național Român factor de seamă în realizarea Unirii din 1918*; Ștefan Hurmuzache, Șeful serviciului Arhive administrative, culturale, feudale la Direcția Generală a Arhivelor Statului București, *Documente externe privind unitatea și continuitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-poitic, lupta transilvănenilor pentru eliberare și unitate națională*; Rodica Andruș muzeograf principal Muzeul Județean Hunedoara, Deva, *Hunedoreni și marea Unire*; dr. Mircea Valea, muzeograf principal, coordonator Muzeul Județean Hunedoara, Deva; *Recunoașterea internațională a unui drept istoric*; Mihai Zahariade, cercetător științific, Centrul de Studii și cercetări de Istorie și Teorie Militară, București, *Unitatea de monolit a întregii națiuni în jurul P.C.R., al secretarului său general tovarășul Nicolae Ceaușescu, forța motrice a făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate*.

În comunicările prezentate s-a făcut o profundă analiză a luptei poporului român pentru libertate, unitate și independență națională așa cum se reflectă în concepția și în opera social-politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, unde de pe poziții științifice sînt abordate în mod creator în concordanță cu legitățile dezvoltării economice și sociale cu principiile materialismului dialectic și istoric, realitățile societății românești din antichitate plină în zilele noastre. De asemenea s-a relevat faptul că în ideea de unitate, ce străbate ca un fir roșu întreaga istorie a României aflăm pe toți fiii patriei noastre uniți în jurul P.C.R., forța politică conducătoare a

întregii societăți, al secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Făcându-se apoi o incursiune în trecutul de luptă al poporului român pentru aceleași idealuri de libertate și unitate s-a arătat în alte expuneri cum ideea de unitate politică a românilor a existat în conștiința contemporanilor nu numai din epoca modernă ci și a aceloră din evul mediu cînd în mai multe rînduri a fost realizată unitatea celor trei țări române după 1600 pe calea constituirii statului confederativ în condițiile menținerii autonomiei lor față de Imperiile vecine, otoman și habsburgic. Tot atît de interesantă a fost și expunerea prin intermediul căreia au fost aduse la cunoștința auditoriului valoroase documente inedite din arhivele S.U.A. pe baza cărora s-a putut afla imaginea existentă dincolo de Ocean în perioada lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, după 1918 cu privire la istoria poporului român de-a lungul secolelor și în special la istoria Transilvaniei pe timpul stăpînirii dualismului austro-ungar.

O preocupare deosebită s-a constatat la unii vorbitori de a aborda în comunicările lor probleme legate de istoria Transilvaniei în secolul XIX. Așa de ex. în legătură cu activitatea Partidului Național Român, cu lupta acestuia pentru făurirea Marii Uniri din 1918 s-a analizat programul său care cuprindea revendicările românilor dar și memoriile adresate Cărții din Viena, cel mai important fiind acela din 1892 considerat de contemporanii din întreaga Europă cel mai deosebit eveniment din viața politică a Transilvaniei. A mai fost evocat apoi și rolul pe care l-a avut în această luptă ziarul „Tribuna” din Sibiu, „Românul” din Arad, „Drapelul” din Lugoj prin intermediul cărora au fost mobilizate masele populare de la sate și orașe pentru pregătirea marelui act al Unirii din 1918. În contextul aceluiași preocupări unii vorbitori au prezentat documente inedite privind lupta românilor din Transilvania împotriva înglobării acestei provincii istorice la Ungaria, și lichidarea autonomiei sale, împotriva desființării școlilor românești, împotriva marilor discriminări cu caracter național în administrație, împotriva justiției părtinitoare menită să excludă din viața politică națiunea română covârșitoare ca număr în Transilvania. Cum era și firesc în unele comunicări s-a prezentat participarea în masă a românilor hunedoreni la lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918, aportul lor la mobilizarea țărănimii și orașenimii în număr de peste 30.000 pentru a participa în fosta capitală a principatului Transilvaniei la Alba Iulia în ziua cea mare unde într-un singur glas românii din întregul spațiu carpato-danubiano-pontic au votat unirea Transilvaniei cu România. De asemenea a atras atenția în mod deosebit comunicarea prin care s-a prezentat poziția statelor beligerante din primul război mondial față de dreptul legitim al poporului român la desăvârșirea unității sale statale prin Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, act istoric recunoscut pe baza tratatelor de pace de la Versailles, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Saint-Germain-en-Laye și Sévres din anii 1919—1920. Tot pe baza comunicărilor prezentate s-a subliniat faptul că dezvoltarea continuă a patriei noastre prin munca creatoare a fiilor ei din toate generațiile constituie un profund omagiu adus făuritorilor unirii, independenței, Marii Uniri care au creat România modernă și contemporană, iar de către actuala generație România socialistă stat unitar, suveran și deplin stăpîn pe destinul său.

Constantin Șerban

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE DEDICATE MARII UNIRI DIN 1918, ORGANIZATE LA LUGOJ, NĂDRAG, FĂGET

În împlinirea sărbătoririi Marii Uniri din 1918, Uniunea Generală a sindicatelor din România, Casa de cultură a sindicatelor din Lugoj, filiala din Lugoj a Societății de științe istorice, și filiala, din aceeași localitate a Societății de științe filologice, au organizat, în ziua de 28 octombrie 1988, un simpozion pe tema: *Unitate, continuitate și independență în istoria poporului român*. După cuvîntul de deschidere, rostit de Emanuel Brîndușoni, președintele Consiliului municipal al sindicatelor din Lugoj, au prezentat comunicări: Lelia Stîngă, profesor la Școala nr. 2, *Concepția Partidului Communist Român, a secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind însemnătatea cunoașterii trecutului de luptă al poporului român pentru unitate și independență*; Dan Popescu, profesor emerit, *Obîrșia poporului român și a limbii române în opera lui Miron Costin „De neamul moldovenilor”*; Lucrețiu Epure, locotenent-colonel șeful Casei Armate Lugoj, *Armata română, factor de unitate, apărare și independență a statului român*; Viorica Fleancu, profesor la Liceul „Coriolan Bredniceanu”, *Rolul ziarului „Drapelul” în ridicare a conștiinței maselor populare bănățene*; Gheorghe Luchescu, profesor, președintele filialei din Lugoj, a Societății de științe filologice, *Participări lugojene la Marea Adunare Națio-*

nală de la Alba Iulia; Rodica Ivan, profesor la Liceul agroindustrial, *Mărețul act de la 1 Decembrie 1918 reflectat în coloanele ziarului „Drapelul”*; Constantin Diaconescu, profesor, secretar al filialei din Lugoj a Societății de științe istorice, *Semnificația istorică a Unirii Transilvaniei cu România*.

În zilele de 4—5 noiembrie 1918, Comitetul municipal Lugoj al Uniunii Tineretului Comunist, filiala din Lugoj a Societății de științe istorice, Casa Armatei din aceeași localitate, au organizat trei simpozioane, la Nădrag, Făget și Lugoj, pe tema: *70 de ani de la făturarea statului național unitar român*. Organizatorii au invitat ca, împreună cu profesori și activiști pe plan cultural-ideologic din localitățile respective, să prezinte comunicări profesori, cercetători științifici și publiciști de la Academia de studii social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Universitatea din București, Societatea de științe istorice din Republica Socialistă România.

Simpozioul de la Nădrag a avut loc în dimineața zilei de 4 noiembrie. Lucrările au fost deschise de Victor Negrea, primarul comunei. Au luat cuvântul: Constantin Mocanu, conferențiar la Academia de studii social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., vicepreședinte al filialei din București a Societății de științe istorice, *Rădăcinile istorice ale Marii Uniri din 1918*; Ioan Șendrulescu, lector universitar, secretar al Societății de științe istorice, *Activitatea politică desfășurată de români în deceniile anterioare Unirii din 1918*; Ion Spălățelu, conferențiar și șef de catedră la Academia de Studii social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Marea Unire din 1918 — rezultat remarcabil al voinței întregului popor român*; Ioan Scurtu, conferențiar la Universitatea din București, *Importanța Unirii din 1918 intruchipată de noua treaptă de progres istoric din perioada interbelică*; Gheorghe I. Ioniță, profesor și decan al facultății de istorie și filosofie a Universității din București, *Semnificația Marii Uniri din 1918, în lumina concepției actuale despre istoria patriei promovată de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu*; Dan Popescu, profesor emerit, președintele filialei din Lugoj a Societății de științe istorice, *Contribuția oamenilor muncii din Nădrag la lupta revoluționară și pentru unirea Banatului cu România*.

Simpozioul de la Făget a avut loc în după-amiaza aceleiași zile, 4 noiembrie. Lucrările au fost deschise de Ioan Olteanu, primarul comunei. Au luat cuvântul, pe aceleași teme, ca la Nădrag: Constantin Mocanu, Ion Șendrulescu, Ion Spălățelu, Ioan Scurtu, Gheorghe I. Ioniță.

Un simpozion mai amplu a avut loc, a doua zi, 5 noiembrie, la Lugoj. Au prezentat comunicări: Margareta Miron, prim-secretar al Comitetului municipal Lugoj al U.T.C., *Concepția Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la rolul istoriei în educarea revoluționar-patriotică a tinerei generații*; Gheorghe I. Ioniță, decanul facultății de istorie și filosofie a Universității din București, directorul Institutului de studii sud-est europene, *Permanența luptei poporului român pentru unitate statală și națională, reflectată în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu*, Ion Spălățelu, șeful catedrei de Istoria României de la Academia de studii social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Ziarul „Românul” și Marea Unire din 1918*; Constantin Mocanu, Academia de Studii Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., vicepreședinte al filialei din București a Societății de științe istorice, *Făturarea statului național unitar român în contextul Europei centrale și sud-estice*; Ioan Șendrulescu, secretarul Societății de științe istorice, *Contribuția lui Ștefan Cicio Pop la Marea Unire din 1918*; Dan Popescu, președintele filialei din Lugoj a Societății de științe istorice, *Contribuția bănățenilor la lupta pentru realizarea dezideratului de veacuri al poporului nostru, făturarea statului național unitar român*; Lucrețiu Epure, șeful Casei Armate din Lugoj, *Soldatul român — erou legendar al luptei pentru unitate statală și independență națională*; Ioan Scurtu, Universitatea din București, *Consolidarea statului național unitar român, în concepția președintelui Republicii Socialiste România, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu*; Elena Lazăr, directorul Cabinetului municipal Lugoj pentru activitatea ideologică și politico-educativă, *Județul Timiș, pe coordonatele dezvoltării multilaterale în anii construcției socialiste*.

După amiază participanții cu referate și comunicări științifice au vizionat unități industriale, obiective istorice și culturale din Lugoj; ei au mers, de asemenea, în zona localității Tăbia, așezată pe locul anticei Tapae unde în două rânduri au avut loc semnificative confruntări militare între daci și romani.

Constantin Mocanu

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN U.R.S.S.

În cadrul acorțurilor interacademice, în perioada 6—27 mai 1988 am efectuat un stagiu de documentare la Moscova la Institutul de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. Tema de cercetare a reprezentat-o structurile sociale medievale din Țara Românească, Moldova și Rusia în secolele XIV—XVII.

În timpul programului științific, o atenție deosebită s-a acordat stabilirii contactelor cu specialiștii sovietici. În cadrul vizitelor la Institutul de Slavistică și Balcanistică am fost primită și am purtat discuții cu V. I. Vinogradov, Lidia Semionova, Tatiana Pokivailova, Boris Flores ș.a. Ni s-a oferit astfel prilejul de a lua cunoștință de principalele lor preocupări.

În domeniul medievalisticii, cele mai importante eforturi sînt îndreptate în vederea pregătirii și editării corpusului de izvoare bizantine. Este, în momentul de față, cea mai de seamă lucrare a Institutului pentru realizarea ei fiind mobilizate forțele de specialitate necesare.

Din convorbirile cu colegii sovietici am înțeles că preocupările istoriografiei lor, în domeniul istoriei sociale, s-au îndreptat mai puțin spre cunoașterea structurii și evoluției boierimii ruse în secolele XIV—XVII, cît, mai ales, a țărănimii și a altor categorii sociale. Studii mai vechi din prima parte a secolului al XX-lea, tratează unele aspecte mai ales politico-evenimentiale, referitoare la această clasă socială.

De o atenție deosebită s-a bucurat, din partea istoricilor, mai cu seamă aristocrația din vremea lui Petru I și a Ecaterinei a II-a. O monografie însă despre evoluția acestei clase sociale de-a lungul întregului ev mediu nu a fost elaborată.

De asemenea, interesindu-mă dacă există preocupări în alte direcții de investigare, cum ar fi, de exemplu, istoria mentalităților am fost informată că, deocamdată, astfel de teme de cercetare nu stau în atenția lor.

Deoarece m-am aflat pentru prima dată la Moscova am cercetat la Biblioteca „V. I. Lenin” și INION fondurile de carte, pe teme majore, extrăgîndu-mi și cercetînd o amplă bibliografie de specialitate de carte rusă și străină (mai cu seamă apariții recente care nu au intrat încă în bibliotecile noastre atît pentru subiectul la care lucrez acum cît și pentru teme mai largi ce-mi stau în atenție (ex. : istoria mentalităților și filosofia istoriei).

Programul științific ce ne-a fost stabilit a inclus și o colaborare cu Institutul de limbă Rusă al Academiei de Științe a U.R.S.S. pentru o temă privind cercetarea comparativă a intonației diferitelor limbi din sud-estul Europei. Sub îndrumarea filologului Tatiana Nikolaevna Mihailovna la 16 mai am făcut la acest institut cîteva înregistrări cu fragmente de texte din Argezi și Miorița.

În timpul șederii la Moscova am vizitat importante centre politice și culturale, Zagorsk, Vladimir și Suzdal, înlesnindu-ne astfel cunoașterea nemijlocită a valorilor spirituale și artistice ale Rusiei medievale. Pentru noi, ca medievaliști, această călătorie de documentare a fost interesantă și utilă, sub aspect profesional.

Iolanda Țighiliu

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

IOAN LUPAȘ, *Din istoria Transilvaniei*, Ediție îngrijită, note și comentarii de Marina Vlasiu, Cuvînt înainte de Florin Constantiniu, Edit. Eminescu, București, 1988, 414 p.

În cadrul vastei activități de valorificare a moștenirii cultural-științifice din trecut, anul celei de a 70-a aniversări a încheierii procesului de formare a statului național unitar român a înscris reîntrirea în circuitul științific, în veșmînt nou, a unei serii întregi de lucrări valoroase. Între ele semnalez, pentru moment, lucrarea lui Ioan Lupaș, *Din istoria Transilvaniei*, apariție editorială exemplară, la care și-au dat concursul un mare editor (Valeriu Râpeanu), un îngrijitor de ediție, profund cunoscător al operei lui Ioan Lupaș (Marina Vlasiu) și un reprezentativ istoric al generației actuale (Florin Constantiniu).

Din istoria Transilvaniei concentrează studii ale lui Ioan Lupaș în jurul a două aspecte fundamentale din istoria țării românești intracarpatică: social-instituțional și cultural. Pentru primul aspect remarcăm că este meritul lui Ioan Lupaș de a fi stabilit el, cel dintîi, o periodizare a evoluției constituționale a Transilvaniei, care-și păstrează valabilitatea și azi. După o primă fază de *preistorie sau protoistorie transilvană*—faza Daciei antice, a Daciei romane și a destinului acesteia în timpul migrației „barbarilor”—autorul distinge *faza ducatelor și a voievodatului transilvan (sec. IX—XVI)*. Existența pe teritoriul Daciei antice a populației romanice sedentare, organizată este atestată de prin secolul al IX-lea în mărturii scrise (bizantine, rusești, germane, turcești și mai apoi și maghiare) sub numele de *Vlahi, Blasi, Volohi, Wallachen, Oláh*. Notarul anonim (sau Anonymus) al regelui maghiar Bela, menționa în Transilvania trei ducate (voievodate) ale românilor, care au avut a se lupta cu maghiarii în expansiunea acestora dinspre Panonia spre răsărit. Formațiuni politice similare românești au fost mai multe decît cele pomenite de Anonymus. Ele nu au fost cuprinse în narațiunea cronicarului anonim, pentru că nu au intrat în raza de atingere cu triburile maghiare din perioada primelor pătrunderi maghiare în Transilvania.

Fiind în număr restrîns, maghiarii, nu au putut impune administrația lor în toată Transilvania. Aceasta nu a depășit linia văii Mureșului și a Tîrnavelor. Peste această linie, îngă formațiunile autohtone ale românilor se vor juxtapune secuii și sașii, așezați sau colonizați acolo în secolele XII—XIII. Istoricul maghiar Eckhart Ferenc (*Storia della nazione ungherese*, Milano, 1929, p. 37) arăta că maghiarii nu au putut popula în întregime nici măcar teritoriul care avea să formeze Ungaria. Cu atît mai puțin s-au putut impune în Transilvania. A fost așadar în firea lucrurilor ca ei să păstreze forma de organizare — tradițională, românească — pe care au găsit-o la venire. Termenul de *voievod*, care la alte popoare est-europene se înțîlnește cu sensul de dregător minor, la români a însemnat în deosebi *căpetenia supremă*: voievod al Transilvaniei, voievod al Moldovei, voievod al Țării Românești. În toate aceste trei cazuri, voievodul a concentrat în mîinile sale atribuțiile militare, administrative și judiciare ale statului. În Transilvania, el dispunea de o autoritate completă, ca și la sud și est de Carpați, cu deosebirea că nu se intitula „singur stăpînitor”. Depindea de coroana Ungariei, fără însă ca această dependență să fi influențat fondul autonom al organizației voievodale.

Fazei voievodale i-a urmat în secolul al XVI-lea *faza principatului și din secolul al XVIII-lea a marelui principat transilvan*. Expansiunea otomană spre centrul Europei în secolul al XVI-lea a dus la înfrîngerea Ungariei la Mohács (1526) și la dezmembrarea regatului ungar. Ocuparea Budei (1541) la rîndul său a marcat transformarea Ungariei centrale și meridionale în pașalic, Ungaria de nord-vest rămînînd sub stăpînirea habsburgică. *Principatul transilvan*—înglobînd o vreme și Banatul împreună cu așa numitele *Partium* (Crișana și Maramureșul) — a intrat în suzeranitatea Porții otomane. În noile relații create, statutul de autonomie recunoscut Transilvaniei a asimilat ca tratatament Principatul transilvan principatelor Moldova și Țara Românească, pe o perioadă de mai bine de un secol și jumătate, pînă cînd, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, prin respingerea turcilor din Europa Centrală, locul lor, atît în Ungaria, cît și în Transilvania a fost luat de imperiul habsburgic.

Conceptul de *Dacia*, readus în scrieri de către cărturarii epocii renaștentiste a influențat în aceeași vreme și ideea alianței între cele trei țări românești, pentru eliberarea de sub dominația otomană. De la alianță, pasul următor a fost confederarea, iar prin unirea temporară a Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, realizată la 1600 de către Mihai Viteazul, ideea

„Revista de istorie”, tom 42, nr. 2, p. 205—213, 1989

reconstituirii Daciei (*Restitutio Daciae*) sub o singură conducere a prins conținut, transformându-se treptat în însuși simbolul unității naționale române. Opera politică a lui Mihai Viteazul, de *restitulor Daciae*, a răscolit adnc și durabil sentimentul de solidaritate și apoi conștiință națională a românilor, dnd sens și conținut luptei politice de unitate și independență, în egală măsură de o parte și de alta a Carpaților. În timpul cîrmuirii Mariei Tereza Transilvania a fost ridicată la rangul de *Mare Principat* (1765).

În ciuda recunoașterii caracterului covârșitor românesc al populației Marelui Principat transilvan (*Transilvania fere ex integro Valahica*), Curtea imperială de la Viena a făcut prea puțin pentru ameliorarea statutului social și național al românilor. La revendicările românești — înaintate de episcopul Inochentie Micu (1728—1751), ca și la marile memorii din 1791 (*Supplex Libellus Valahorum*) răspunsurile, chiar cînd ar fi putut să fie bine intenționate, au fost contracarate de influența puternică a Dietei nobiliare maghiare din Transilvania. La fel și în 1784, răscoala cea mare a țaranilor români a fost înăbușită în sine. La 1848, programul și obiectivele de emancipare națională a românilor din Transilvania au fost nesocotite de partea habsburgică și zădărnice de nobilimea maghiară.

În 1867, în urma Compromisului austro-ungar, Transilvania a fost supusă stăpînirii directe de la Budapesta, anulîndu-se seculara autonomie a ei, statutul pe care-l avea de individualitate istorico-politică. Este de reținut prin urmare, faptul că Transilvania nu a fost parte integrantă a Ungariei decît în anii dualismului austro-ungar : 1867—1918.

În formula dualistă a Monarhiei, guvernul de la Budapesta s-a axat de la început pe principiul Ungariei uninaționale, oficializînd politica de asimilare, prin maghiarizare. Nici un guvern maghiar nu a mai considerat Ungaria decît prin prisma supremației maghiare.

În lupta pentru înlăturarea tiraniei maghiare, pentru afirmarea propriei naționalități prin educație și cultură, din rîndul românilor din Transilvania s-au impus figuri de seamă de cărturari, care au format și îndrumat opinia publică spre înalta înțelegere a sacrificiilor necontenite pentru împlinirea idealului național. Unora dintre acești eroi jertfitori ai condeiului, ai muncii fără preced și ai perseverenței le-a închinat Ioan Lupaș pagini memorabile, pe care le recitim cu profit în cartea sa, nou apărută.

Și dacă puterea unui popor vine și din conștiința despre oamenii aleși pe care i-a avut și-i are, ca și din cultul acestora, marii antemergători ai energicului act din 1918 al națiunii noastre — între numele lor fiind și cel al lui Ioan Lupaș — fac parte din existența noastră actuală și dau forță mersului nostru înainte.

Ștefan Ștefănescu

LIVIU BOAR, *Îndrumător în Arhivele Statului județul Harghita*, D.G.A.S., București, 1988, 192 p.

De-a lungul rodniciei activității publicistice a Direcției Generale a Arhivelor Statului, veche și prestigioasă instituție științifică, au fost publicate o serie de instrumente de informare științifică, indispensabile cercetătorului de astăzi al fenomenului istoric. În acest context se înscrie și recenta lucrare științifică, rod al muncii strălucitoare și competente a cercetătorului Liviu Boar, directorul Filialei Harghita a Arhivelor Statului.

Prin menirea lor, îndrumătoarele arhivistice nu au caracter normativ, ele sînt instrumente de informare descriptive, reflectînd atît structurile instituționale ale creatorilor de fonduri arhivistice, cît și anumite practici arhivistice ce au impus de-a lungul timpului diverse sisteme de ordonare a documentelor¹.

Lucrarea debutează cu o Introducere, în care autorul motivează opțiunea pentru această lucrare, scoțînd în relief importanța documentar istorică a bogatului fond al arhivelor harghitiene „Documentul istoric, în accepțiunea de astăzi a cuvîntului, — se arată în Introducere — ni s-a transmis fie sub forma solemnă a diplomelor emise din marile cancelarii voievodale, princiare, regale sau imperiale, purtînd alese semne de validare, materializate în sigilii artistice gravate, semnături celebre și măiestrite, miniaturi și inițiale bogat ornamentate, scrise pe foi de pergament, fie sub forma filei simple de hîrtie, produsă în mori celebre din Europa sau la cele înființate în diverse colțuri ale țării, de către meșteri locali pricepuți”.

Dntre fondurile prezentate în *Îndrumător* se remarcă în mod deosebit pentru vechimea și importanța documentar-istorică, cele create de către fostele scaune Ciuc, Giurgeu și Cașin. Atestate documentar la finele secolului al XIV-lea, scaunele au jucat un deosebit rol în viața economică, socială și politică a sud-estului Transilvaniei, mai ales prin prisma legăturilor eco-

nomice stabilite cu Moldova, prin cele două căi de comunicații, trecătorile Ghimeș și Tulgheș, unde funcționau puncte vamale (tricesime). Se remarcă de asemenea documentele care reflectă puternicul ecou al Revoluției de la 1821 condusă de către Tudor Vladimirescu în Transilvania, dar mai cu seamă în scaunele de graniță Ciuc, Giurgeu și Cașin ².

Dintre diversele aspecte oglindite de documentele create de către fostele scaune, se remarcă cele referitoare la exploatarea și comercializarea apei minerale de la Borsec, repartizarea și încasarea impozitelor, încartiruirea și întreținerea armatei, repararea și întreținerea drumurilor, organizarea pazei graniței cu Moldova, întreținerea și funcționarea oficiilor vamale, organizarea cordonului sanitar, relațiile dintre nobili și iobagi, fuga iobagilor în Moldova unde sperau să scape de dubla exploatare la care erau supuși.

În continuare, autorul creionează un sugestiv tablou al situației sociale și mai ales politice din Transilvania în perioada absolutismului austriac (1849—1861), prezentând istoricul instituțiilor care au funcționat în această perioadă în Transilvania, după care bazându-se pe o bogată bibliografie, autorul prezintă istoricul celor două Comitate, respectiv județe, Ciuc și Odorhei care s-au constituit pe teritoriul fostelor scaune Ciuc, Giurgeu, Cașin și Odorhei în baza Legii XXXIII din 1876. Se urmărește, folosindu-se surse de arhivă, precum și publicațiile vremii, evoluția acestor două instituții până la aplicarea Legii nr. 5 din 8 septembrie 1950, privind reorganizarea administrativ economică a teritoriului Republicii Populare Române, scoțându-se în evidență rolul celor două instituții în organizarea și administrarea teritoriului de competență, integrarea acestor străvechi meleguri românești în România Mare creată în urma istoricului act de la 1 Decembrie 1918.

Pentru cunoașterea mai aprofundată a tradițiilor industriale harghitene, se remarcă prezentările fondurilor economice deținute de Filiala Arhivelor Statului județul Harghita dintre care amintim Întreprinderea Mineră Bălan, care este atestată documentar la începutul secolului al XIX-lea, Uzinele de Fier Vlăhița care continuă tradiția exploatarei și prelucrării minereului de fier de pe Valea Homorodului Mic, atestată documentar încă din anul 1591, dar care datează încă de pe vremea dacilor ³.

Dată fiind abundența „aurului verde” în această zonă a țării, a dus la solicitarea unor cantități, tot mai mari de cherestea, care era transportată pe Mureș sub formă de plute, fiind folosită la diverse construcții din Transilvania. În perioada interbelică versanții Văii Mureșului erau înzestrați cu fabrici de cherestea. Arhiva unora dintre acestea a ajuns în depozitele filialei, furnizând date privind numărul muncitorilor, cuantumul salariilor, gradul de dotare a fabricilor, producția acestora ⁴.

Dintre fondurile agricole se remarcă Composesoratele din fostele județe Ciuc și Odorhei care sînt în termeni juridici, o formă de proprietate comună, în cadrul comunitar indivizibil a terenurilor agricole (teren arabil, păduri, pășuni, fînețe).

Un capitol aparte al lucrării îl prezintă istoricul unor instituții de învățămînt de grad mediu atestate documentar încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Liceul „Dr. Petru Groza” din Odorheiu Secuiesc este cea mai veche instituție de învățămînt mediu din județul Harghita (atestat la 1593) alături de care se remarcă Colegiul reformat din aceeași localitate astăzi prestigiosul liceu pedagogic (atestat la 1670) precum și Liceul de matematică-fizică din Miercurea Ciuc, instituție cu vechi tradiții culturale, înființată pe lângă Mănăstirea franciscană din Șumuleu-Ciuc, în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Trebuie arătat faptul că acestei mănăstiri, voievodul Transilvaniei Iancu de Hunedoara îi acordă privilegiul la 1442, în urma victoriei obținute asupra turcilor la Sintimbru-Mureș.

De anii de început ai acestei instituții de învățămînt este legat și numele lui Ioan Căianu-Valahul (1629—1687) renumit om de cultură de origine română, de formație enciclopedică, fiind în același timp arhitect, compozitor, istoric, etnograf, botanist, organist, constructor de orgi, tipograf.

În continuare sînt prezentate istoricul instituției și al arhivei create de către cele două Regimente de graniță, Nr. 1 Infanterie cu sediul la Miercurea Ciuc și 1 Cavalerie cu sediul la Sfîntu-Gheorghe, precum și fondurile judecătorești deținute de filială.

O remarcă aparte trebuie să facem referitor la importanța deosebită a Colecțiilor arhivistice, care oferă un deosebit de bogat material documentar cercetării istorice de astăzi.

Astfel „Colecția Achiziții și donații” conține o serie de documente provenind de la personalități de seamă ale istoriei și culturii românești, dintre care se remarcă scrisoarea dr. Ioan Rațiu din 18 iulie 1890 adresată sătenilor din Subcetate-Mureș, tabelul cu profesorii școlii primare românești din Blaj întocmit de directorul acesteia, Gheorghe Șincai la 11 septembrie 1792 ⁵, catalogul elevilor Gimnaziului din Blaj care au urmat cursurile de filozofie în anul școlar 1834—1835 semnat de profesorii Timotei Cipariu, Nicolae Marcu și Ion Rus ⁶, precum și cele 9 scrisori din perioada 1901—1918 adresate de scriitorul Alexandru Vlahuță profesorului universitar din Iași, Paul Bujor ⁸.

Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc, reflectă activitățile breslelor care au funcționat în ținutul Odorhei, aducând date importante privind istoria economică a meștegurilor barghitene, legăturile economice statornicite între cele trei țări române.

Colecția registrelor parohiale de stare civilă păstrată de filială, constituie o valoroasă sursă de demografie istorică, iar cea a Tabelelor de impunere din perioada 1818—1848 oferă un tablou sugestiv al situației social-economice a meștegurilor barghitene premergătoare revoluției de la 1848—1849 din Transilvania. Colecțiile de sigilii precum și de hărți și atlase completează baza documentară a filialei cu date interesante.

Colecția „Liviu Moldovan” constituită în anul bicentenarului răscoalei lui Horea, conține informații valoroase privind starea de spirit a populației scaunelor Ciuc, Giurgeu, Cașin și Odorhei în anul răscoalei.

Îndrumătorul în Arhivele Statului județul Harghita mai cuprinde rezumate în limbile franceză, engleză și germană, o listă a prescurtărilor precum și un deosebit de util indice de nume și de locuri.

Punând la îndemina cercetării științifice acest util și important ghid, slujitorii arhivelor de astăzi aduc prin această valoroasă contribuție științifică omagiul lor celor care prin strădanie și migală au adunat și păstrat de-a lungul secolelor mărturie documentare ale zbuciumatei noastre istorii.

NOTE

¹ D.G.A.S. Publicațiile Arhivelor Statului, 2, 1978—1985, Bibliografie analitică, București, 1987, p. 47

² Vezi pe larg la Liviu Boar, *Ecoul evenimentelor revoluționare românești din anul 1821 în Scaunele secuiești Ciuc și Giurgeu* în „Revista Arhivelor”, anul LVIII, vol. XLVIII, 1981, nr. 2, p. 189—190

³ Liviu Boar *Îndrumător în Arhivele Statului județul Harghita* București, 1988, p. 70


⁴ *Ibidem*, p. 77

⁵ *Ibidem*, p. 131

⁶ *Ibidem*, p. 138

⁷ *Ibidem*, p. 140

⁸ *Ibidem*, p. 136


Amuliu Cheța

A. S. AVETIAN, *Russko-ghermanskie diplomaticeskie otnoșeniia nakanune pervoi mirovoi vojnă 1910—1914*, Nauka, Moskva, 1985, 285 p.

Lucrarea *Relațiile diplomatice ruso-germane în ajunul primului război mondial 1910—1914* a istoricului sovietic A. S. Avetian, apărută în 1985 sub egida Institutului de istoria U.R.S.S. al Academiei de științe a U.R.S.S., analizează istoria relațiilor diplomatice ruso-germane din ajunul primului război mondial, în legătură cu cele mai importante evenimente din Balcani, Orientul Apropiat și Africa de Nord.

Lucrarea are o introducere, 7 capitole, o încheiere și note.

În *Introducere* (p. 3—25), autorul arată motivele care l-au determinat să-și aleagă ca temă a lucrării sale relațiile diplomatice ruso-germane dintre anii 1910—1914, formulează sarcinile lucrării și face o prezentare critică a izvoarelor și lucrărilor pe care le-a consultat pentru scrierea cărții sale. El precizează că în literatura istorică sovietică nu există o altă lucrare specială închinată relațiilor diplomatice ruso-germane din ajunul primului război mondial, a căror cercetare permite urmărirea unuia dintre canalele principale ale pregătirii primului război mondial. Sarcinile lucrării sunt formulate în felul următor: a cerceta relațiile diplomatice ruso-germane în legătură cu evenimentele fundamentale de pe arena internațională în anii 1910—1914; a arăta rolul și locul acestor relații în pregătirea diplomatică a primului război mondial; a analiza contradicțiile dintre Rusia și Germania în Orientul Apropiat și Mijlocii și în Balcani; a dezvălui legătura dintre relațiile diplomatice ruso-germane și ruso-austriece în cadrul politicii balcanice a acestor puteri. A. S. Avetian subliniază că a pus la baza lucrării sale, în primul rând, lucrările lui V. I. Lenin, care dau cheia pentru studierea și înțelegerea esenței imperialismului, a problemelor politicii internaționale, a pregătirii războiului. Principalele izvoare folosite de autor pentru scrierea lucrării pe care o recenzăm au fost: arhivele sovietice (Arhiva politicii externe a Rusiei, Arhiva centrală de stat militar — istorică, Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie

etc.), culegerile de documente diplomatice referitoare la perioada analizată publicate în limba rusă și în alte limbi (*Mejdunarodnii otnoșenia v epohu imperializma, Die grosse Politik der europäischen Kabinette, 1871—1914 etc.*), literatura memorialistică (memoriile ministrului de externe rus S. D. Sazonov, ale diplomatului rus V. P. Izvolski, ale ministrului de război rus V. A. Subornolov, ale cancelarului german Bethman-Holweg, ale secretarului de stat Jagow, ale generalului Liman von Sanders, șeful misiunii militare germane în Turcia, ale diplomatului german K. Riezler, ale șefului statului major general al armatei austro-ungare Konrad von Hötendorf, ale ministrului de externe britanic E. Grey etc.). Pentru elaborarea cărții sale, autorul a consultat numeroase lucrări ale istoricilor sovietici (A. M. Zaioncikovski, M. N. Pokrovski, A. A. Mogiļevici, M. E. Airapetian, F. I. Notovici, I. I. Kublașvili, V. M. Hvostov, K. I. Dovikin, P. N. Efreinov, K. B. Vinogradov, I. S. Galkin, V. A. Jebokrițki, I. A. Pisarev, I. A. Astefiev, A. L. Narocinițki), ale istoricilor din R.D.G. (A. Schreiner, W. Bartel, F. Klein, W. Gutsche, L. Nathmann, H. Lemke etc.), ale istoricilor germani (E. Reventlow, E. Brandenburg, H. Oncken, H. Herzfeld, W. Mommsen, A. Hillgruber, K. D. Erdmann, W. Hallgarten, F. Fischer, D. Geyer), englezi (E. Gooch, Liddell Hart), pe care le analizează critic, relevându-le meritele și lipsurile.

În cap. I, *Unele aspecte ale istoriei relațiilor ruso-germane la începutul sec. XX și pregătirea ambelor puteri pentru războiul mondial* (p. 26-45), autorul analizează implicațiile pregătirii derăzboi a Germaniei și a Rusiei asupra evoluției relațiilor ruso-germane la începutul sec. XX. Cursa înarmărilor, care s-a accelerat în acea perioadă în ambele țări, alături de unele situații conflictuale, ca criza bosniacă din 1909, s-a răsfirț negativ asupra relațiilor dintre Rusia și Germania, care s-au înrăutățit tot mai mult, deși atât în Germania cât și în Rusia au existat, în acel timp, grupări care se pronunțau pentru apropiere și relații strinse între cele două mari puteri.

În cap. II, *Relațiile economice ruso-germane în ajunul primului război mondial* (p. 46—65), autorul prezintă o serie de date și fapte care atestă pătrunderea tot mai puternică a capitalului german în economia rusă, îndeosebi în industrie și bănci, în anii de dinaintea primului război mondial; de asemenea, analizează evoluția relațiilor comerciale ruso-germane în acea perioadă, insistând asupra încheierii acordului comercial ruso-german din 1904 și asupra consecințelor sale negative pentru Rusia, fapt care a determinat cercurile conducătoare rusești să dezbată, începând din anul 1911, problema revizuirii acestui acord și să facă o serie de pregătiri pentru revizuirea relațiilor comerciale ruso-germane în general. După părerea noastră, acest capitol putea să lipsească din lucrare, având în vedere că ea este dedicată numai relațiilor diplomatice ruso-germane și că, după cum remarcă însuși autorul, tensiunea din relațiile comerciale ruso-germane s-a reflectat foarte slab în corespondența și tratativele diplomatice.

În cap. III, *Relațiile diplomatice ruso-germane în anii 1910—1911 și evenimentele politice de pe arena internațională* (p. 66—100), autorul acordă o mare atenție, în prima parte, istoriei acordului de la Potsdam, înfășurând pe larg tratativele diplomatice începute, în noiembrie 1910, la Potsdam, de Bethman-Holweg și secretarul de stat Kiderlen de Sazonov și continuate în lunile următoare de diplomații celor două țări, ecoul acestor tratative în presa rusă, germană, franceză și engleză, semnarea acordului ruso-german în august 1911, reacția pe care a provocat-o acest acord în cercurile conducătoare și în presa din Rusia, Germania, Franța și Anglia. A. S. Avențian apreciază că istoria semnării acordului de la Potsdam a fost o etapă importantă în evoluția relațiilor ruso-germane în ajunul primului război mondial. În mai puțin de un an s-a produs o evoluție însemnată, de la încercarea de a aduce schimbări în componența blocurilor puterilor imperialiste la un acord de o importanță relativ limitată. Diplomația germană a încercat, în timpul întâlnirii de la Potsdam și în următoarele luni, să dea o lovitură verigii anglo-ruse a Triplei Înțelegeri. Dar refuzul Rusiei de a semna un acord politic general cu Germania a dat o lovitură puternică planurilor germane. La Wilhelmstrasse s-a înțeles că „atragerea” Rusiei este o idee nerealistă. Neîndoielnic, seriosul insușes a adus mai multe daune Germaniei decât câștigurile câpătate de la acordul ruso-german. În partea a doua a acestui capitol, autorul se ocupă de criza marocană din anul 1911 și expune poziția Rusiei față de ea. Subliniind că această criză a fost una din cele mai importante elape pe calea spre primul război mondial, el conchide că evenimentele din anul 1911 arată că țările Triplei Înțelegeri au acționat mai mult sau mai puțin unite, că diplomația rusă s-a străduit să stingă conflictul marocan, având în vedere și faptul că în timpul lui se desfășurau tratativele ruso-germane asupra problemelor Orientului Apropiat și Mijlociu, și să întreprindă relații de bună vecinătate cu Germania, stînd însă în cursul luptei diplomatice franco-germane alături de Franța și Anglia.

În cap. IV, *Războiul italo-turc și relațiile ruso-germane* (p. 101—131), autorul prezintă, în prima parte, mersul acțiunilor militare și politica marilor puteri în prima etapă a războiului (sept. 1911 — mart. 1912), iar în partea a doua expune poziția diplomației marilor puteri în a doua etapă a războiului (aprilie-octombrie 1912). După cum conchide el, în timpul războiului italo-turc din anii 1911—1912, care a ascuțit contradicțiile interimperialiste în Africa de Nord și în

Orientul Apropiat, Rusia și Germania s-au străduit să localizeze conflictul militar, pornind de la propriile lor calcule. Diplomația rusă și cea germană au făcut un joc complicat pentru ca, folosind războiul italo-turc, să slăbească grupările de puteri opuse. În același timp, Petersburgul și Berlinul au căutat să folosească complicațiile apărute pentru întărirea pozițiilor lor în Orientul Apropiat. Un eveniment important în relațiile ruso-germane din anul 1912 a fost întâlnirea celor doi împărași, la care nu s-a manifestat dorința deschisă de a aduce schimbări în raportul de forțe existent pe arena internațională.

În cap. V, *Criza balcanică (1911—1912) și politica Rusiei și a Germaniei* (p. 132—165), autorul examinează liniile principale ale dezvoltării evenimentelor în Balcani după criza bosniacă, politica Rusiei, Germaniei și a celorlalte mari puteri europene în afacerile balcanice. El trage concluzia că lupta de eliberare a popoarelor din Balcani a fost urmărită cu mare atenție de puterile imperialiste, care doreau s-o folosească în propriile lor interese. Rusia s-a străduit să o limiteze la cadrul antiturc, să-și întărească pozițiile sale în Balcani, a sprijinit statele balcanice în lupta pentru reforme, dar nu a vrut să permită dezlănțuirea războiului. Germania și Austro-Ungaria s-au ridicat împotriva luptei de eliberare a popoarelor balcanice, căci ea submina pozițiile lor în peninsula, și au apărat politica Turciei, considerând suficiente cele mai superficiale reforme.

În cap. VI, *Războaiele balcanice din anii 1912—1913. Politica Rusiei și a Germaniei* (p. 166—218), autorul abordează următoarele probleme: începutul primului război balcanic și politica marilor puteri și conflictul austro-srb; conferința de la Londra a ambasadorilor, mersul războiului și situația internațională la sfârșitul anului 1912 și începutul anului 1913: măsurile de mobilizare militară din Austro-Ungaria, Germania și Rusia; diplomația marilor puteri și încheierea primului război balcanic; al doilea război balcanic. În încheiere, el arată că în cursul războaielor balcanice s-au manifestat contradicțiile ruso-austriece, Germania a sprijinit alianța sa în problemele cardinale ale politicii balcanice, s-au intensificat pregătirile de război ale marilor puteri, cercurile conducătoare ale Germaniei au acordat o mare atenție problemelor Orientului Apropiat, începând să „curtez” intensiv Turcia.

În cap. VII, *Încordarea relațiilor ruso-germane în a doua jumătate a anului 1913 — prima jumătate a anului 1914* (p. 219 — 245), autorul urmărește evoluția relațiilor ruso-germane în preajma primului război mondial, în strinsă legătură cu problemele politicii celor două mari puteri în Orientul Apropiat și cu polemica din presa germană și rusă din lunile februarie — mai 1914. El dezvăluie cauzele înrăutățirii relațiilor ruso-germane în această vreme: contradicțiile ruso-germane în problema strimtorilor, puternica nemulțumire provocată în cercurile guvernante ruse de trimiterea în Turcia a misiunii militare germane în frunte cu generalul Liman von Sanders, articolele antirusc apărute în presa germană și articolele antigermane apărute în presa rusă.

În *Încheiere* (p. 246—249), autorul trage concluziile generale privind evoluția relațiilor ruso-germane între anii 1910—1914. El arată că în problemele principale ale luptei diplomatice din ajunul primului război mondial, Germania a refuzat să sprijine Rusia sau a provocat-o la pași pripiti, îndeosebi în timpul războaielor balcanice. La Wilhelmstrasse au găsit un ecou pozitiv acele variante ale reglementării problemelor care erau neavantajoase Rusiei sau îi dădeau un câștig minimal. S-a manifestat și o divergență a intereselor Rusiei și Germaniei, în primul rând în Orientul Apropiat. Un exemplu clar al acestui fapt este conflictul diplomatic în legătură cu misiunea militară germană a lui Liman von Sanders. În perioada analizată a existat o strinsă legătură între relațiile ruso-austriece și ruso-germane, îndeosebi în problemele balcanice, în care Germania a stat de partea Austro-Ungariei. Autorul periodizează evoluția relațiilor ruso-germane între anii 1910—1914 în 4 etape: prima, legată de istoria acordului de la Potsdam; a doua, din timpul crizei marocane, a războiului italo-turc și a situației de criză din Balcani; a treia, din timpul războaielor balcanice; a patra, de la încheierea războaielor balcanice până la izbucnirea primului război mondial. El caracterizează pe scurt relațiile ruso-germane în ficcare dintre aceste etape, în strinsă legătură cu principalele probleme ale luptei interimperialiste din ajunul primului război mondial.

După părerea noastră, cartea *Relațiile diplomatice ruso-germane în ajunul primului război mondial (1910—1914)* a istoricului sovietic A. S. Avetian este o lucrare valoroasă, care reușește — pe baza unui mare număr de documente diplomatice inedite și publicate precum și a altor lucrări, interpretate critic, cu ajutorul metodei științifice materialist-istorice — să prezinte, pentru prima oară, evoluția relațiilor diplomatice ruso-germane în anii 1910—1914 în toată complexitatea lor, în strinsă legătură cu principalele evenimente internaționale din ajunul primului război mondial.

Gheorghe Pașcalău

PIERRE CHAUNU, *La civilisation de l'Europe classique*, Edit. Arthaud, Paris, 1985, 511 p.

Tema recentei cărți a lui Pierre Chaunu ar putea induce în eroare determinând o apropiere de o lucrare a aceluiași autor, tradusă în limba română sub numele „*Civilizația Europei în secolul luminilor*”, 2 vol., Editura Minerva, București, 1985. În fond, pentru lectorul atent nu poate fi o confuzie căci ultima a fost scrisă de Pierre Chaunu, după propria-i mărturisire, în perioada 1957—1964, cînd a lucrat cu patimă, fiind marcat de suferința provocată de boala și sfîrșitul tragic al fiului său favorit. În cazul de față ne referim exclusiv la recenta *La civilisation de l'Europe classique*, Editura Arthaud, Paris, 1985. În cuvîntul introductiv, justificativ, al autorului, sugestiv intitulat „vingt anses après” se arată limpede că scrierea de care ne ocupăm nu este o reluare a celei apărute în 1964. Autorul are dreptate căci în noua carte apărută într-un singur volum au fost schimbate o serie de formulări și de concluzii. O altă modificare, poate puțin binevenită, constă în suprimarea totală a ilustrației. În fine, urmărirea în paralel a bibliografiei indicată în lucrarea publicată în 1964 și în cea discutată acum, arată clar, odată în plus că afirmația autorului este îndreptățită. În cartea actuală, bibliografia este mai amplă, adusă la zi și problematizată. Discutarea acestui aspect impune însă două observații critice. Bibliografia este orientată în special spre Europa apuscană, problemele răsăritului și sud-estului continentului fiind de multe ori expediate rapid. Este o situație care ne îndeamnă să precizăm că Pierre Chaunu s-a preocupat de problematica Europei apusene, noțiune prin care înțelege aria dominată de biserică catolică, estul și sud-estul continentului fiind atinse tangențial. În acest caz, probabil, ar fi fost mai indicat titlul „La civilisation de l'Occident classique”. Ni s-a impus această constatare prin text, deși Pierre Chaunu a făcut eforturi să tragă unele concluzii generale pentru tot continentul. În mod indiscutabil, și-a atins țelul numai cînd a discutat problemele vieții religioase și cele demo-medicale, domenii în care este un reputat specialist. Altă observație critică referitoare la bibliografie o constituie carențele de informare. Un exemplu concret este dat de harta „L'Etat polonais au XVIIe-siècle (d'après R. Portal : *Les Slaves*, unde Țara Moldovei figurează ca parte a Poloniei în secolul al XVII-lea. Pe de o parte este vina lui Chaunu că nu s-a informat atent limitîndu-se la cartea lui R. Portal, pe de alta, a istoricilor români că nu au făcut să circule mai intens *Atlasul istoric al României*, eventual în versiuni în limbi de circulație. Probabil, dacă ar fi cunoscut această lucrare, reputatul Chaunu, nu ar fi publicat o hartă eronată.

Făcînd parte, oarecum, din grupul enunțurilor lui Fernand Braudel, Pierre Chaunu a privit noțiunea de civilizație în spiritul în care a definit-o acesta prin „La civilisation materielle, économique et capitalisme XVe—XVIIe siècle”, 3 vol., Armand Colin, Paris, 1979. Ca atare a accentuat necesitatea cercetării interdisciplinare pentru studierea în prim plan a relației geografice-istorice, om-mediu, demografice-medicină, urmate de problemele subsidiare : rolul statelor, nașterea gîndirii noi în vechiul regiun, ocupații etc.

Socotînd Europa o unitate geografică de la Oceanul Atlantic pînă la Munții Urali, autorul încearcă pentru tot spațiul să determine relația dintre mediu și om. Rapid, însă, conchide că în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Europa a dobîndit trăsăturile sale clasice, definitive, a ajuns în fruntea lumii, iar ea a fost dominată de partea sa occidentală. Ideea este redată în mod convingător în capitolul sugestiv numit *La fin de l'explosion planétaire*. În el se urmărește expansiunea europenilor din bazinul vestic al Mării Mediterane în întreaga lume, ea fiind marcată de succese notabile de la o jumătate de secol la alta. De remarcă este puțin cunoscuta încercare de creștinare a misionarului icuzit Ricci în 1601, în China. Tentativa lui, inepută sub auguri favorabili, a fost compromisă în anul 1610 de dominicanii, care au deschis scria conflictelor dogmatice, rău primite de chinezi. Expansiunea europenilor occidentali este urmărită apoi în America spaniolă, mult studiată de Chaunu. În jurul anului 1600 acolo trăiau 120.000 albi, 150.000 indieni amerindieni și 14.000 negri. La aceeași dată, în Brazilia, cea mai mare țară a Americii Latine, locuiau 57.000 oameni, dintre care 25.000 erau albi. Cifrele sînt grăitoare de la sine pentru forța demografică a europenilor.

Această situație se explică prin condițiile apărute în Europa occidentală în a doua parte a veacului al XVI-lea : căderea forțelor otomanilor care nu au mai presat asupra Mării Mediterane apusene și stabilirea unei păci relative. Astfel, la îngemănarea secolilor al XVI-lea și al XVII-lea Europa apuseană a cunoscut o culme din punctul de vedere al sporului demografic. Italia avea atunci 44 locuitori/km², Franța, 34 locuitori/km², Peninsula Iberică 14 locuitori/km² etc. În același moment, Franța, Anglia, Germania însumau circa 40 milioane locuitori, cifră impresionantă. După J. K. Belloch, poate cel mai serios cercetător în materie, în Italia, țara model pentru Europa apuseană — curba demografică a pornit ascendent din 1550 — 11.591.000 locuitori, spre 1600 — 13.272.000 locuitori, pentru a descrește în 1650 — 11.643.000 locuitori și a recurca după 1700.

Datele oferite de actele vremii sînt de multe ori contradictorii, ca atare discutabile și îndoielnice. Pornind de la această constatare, Robert Mandrou a cerut îndreptățit reevaluarea cifrelor. Cu toate acestea, concluziile generale nu se schimbă, dar pentru secolele discutate, după mentalitatea oamenilor, pot fi date numele propuse de Chaunu : secolul al XVI-lea antistatistic, secolul al XVII-lea prestatistic, secolul al XVIII-lea protostatistic. Așadar, causticul istoric francez nu găsește atunci un loc pentru statistică căci ea nu exista, oricît ar căuta-o optimiștii.

În vederea stabilirii unor cifre acceptabile pentru cei care locuiau în Europa clasică, se impune să se acorde un rol mai mare arheologiei rurale și aerofotogrametriei. În mod cert, astfel se vor compensa multe din lacunele create de relativitatea cifrelor.

Chiar în condițiile acestea, de pionierat în domeniul cercetării în demografia istorică, s-au putut preciza unele concluzii generale, cu caracter sigur. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, cifra medie a natalității era de 15% în timp ce aceea a mortalității de 12%, diferența dintre ele arătînd un progres demografic de 3%.

Privind nașterile din medii sociale deosebite se remarcă ușor că bogații aveau copii mai numeroși ca săracii. După aprecierea sovieticului V. K. Jațimirski¹, aceasta este o regulă nescrisă a vechiului regim.

În Europa clasică actele au înregistrat proveniența copiilor : fie din căsătorii legitime, fie din legături nelegalizate. În pofida presupunerilor ipotetice, în Franța, din prima categorie proveneau circa 98% din noii născuți. Procentul a fost stabilit cu oarecare precizie căci izvoarele se arată foarte darnice în blamarea fetelor vinovate. În general, acestea din urmă, fie greșesc în satul lor și sînt apoi obligate să plece spre oraș, fie provin din categoria servitoarelor care păcătuiesc de cele mai multe ori cu stăpîni.

Numărul mare al căsătoriilor, absența aproape totală a celibatului la femei se explică și prin intervenția bisericii. Al doilea aspect rezultă și din „laicizarea” căsătoriei datorită apropierei partenerilor înainte de sacralizarea actului și prin eliminarea practică a logodnei. Dacă se urmăresc actele notariale se constată că între 1739—1748, în cazul a 89,4% din căsătorii erau logodne formale, încheiate cu 3 zile înainte de oficierea actului religios, iar între 1757—1767, 61,2% din logodne au avut loc în ajun. De multe ori, căsătoriile au fost grăbite pentru a nu fi oprite de posturile religioase ori de muncile cîmpului, piedici deosebit de serioase.

Vîrsta medie la căsătorie era în Franța, pentru femei, de 18 ani, iar pentru bărbați de 20 de ani. Arhivele arată că stabilirea acestor medii nu implică îndepărtarea cazurilor cînd între soți erau mari deosebiri de vîrstă. Dar cum extravaganțele nu constituie regula generală, s-a cercetat fertilitatea în cazul nupțialității normale.

În ceea ce privește natalitatea, ea a fost relativ mare în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, circa 8 copii la o familie. Cifra ridicată se explică, în special, prin tinerețea și vigoarea femeilor la căsătorie, nașterile peste 40 de ani fiind un fenomen excepțional. În aceste condiții, între 1620 și 1750 populația Europei apusene clasice a crescut cu 30—40% pîrînd să indice o oarecare suprapopulare pentru oamenii vremii, un ritm lent pentru istoricii și demografii contemporani.

Ce a determinat sporul considerat minim de Pierre Chaunu? Se dă un răspuns chiar de el, prin prisma studiilor lui Pierre Goubert care a creionat o sînișă sumbră a Europei apusene clasice cînd a demonstrat că mortalitatea infantilă, ca și cea a maturilor atingea procente îngrijorătoare.

Epidemiile au lovit o populație rău apărută de lipsa de igienă și de o alimentație nu insuficientă, ci rău dozată. Pierre Chaunu, analizînd modul în care se hrăneau oamenii din Europa clasică, ajunge la concluzia temerară că de atunci pînă astăzi, medicina nu a progresat prea mult. Argumentul său este simplu : nici un om nu a murit atunci de slăbiciune din cauza inaniției, se murea atunci în mediul rural la 60 de ani, vîrstă medie, și astăzi în același mediu, oamenii se sting la aceeași etate.

Pe fondul slăbiciunii creat de murdărie și de haos în alimentație s-au manifestat variola, rujeola, febra tifoidă, febra militară, malarie. Variola s-a dovedit extrem de periculoasă lovindu-l chiar pe regele Louis XV, victimă a murdăriei și vieții sexuale prea libere din propriul său anturaj. Malaria, la rîndul ei, era răspîndită în zonele mlăștinoase unde constituia spaima colectivităților. Un exemplu cunoscut al efectelor ei devastatoare este Cesare Borgia, la moartea părintelui său a fost lîntuit de malarie, pierzînd lupta pentru tron.

Dar curînd, în lungul secolului al XVIII-lea, Europa apuseană clasică va obține victorii împotriva acestor epidemii. Notabil a fost succesul lui Jenner, care, chiar în zorii secolului luminilor, a descoperit vaccinul capabil să blocheze variola. A fost o metodă deosebită de aceea preconizată de medicul Iacob Pyllarino din București în aceeași epocă, dar necunoscută lui Chaunu, deși fusese comunicată prin cărți tipărite în lumea anglo-saxonă.

Paralel cu aceste flageluri, Europa apuseană era terorizată de două epidemii tipice evului mediu, dar aproape biruite, lepra și ciuma. Cunoștințele despre lepră nu au progresat prea

mult între secolele XII—XIII când molima a venit din zonele Asiei anterioare prin cruciați și secolul al XVII-lea. O dovadă peremptorie a adus-o dr. Charles Petauraud care a demonstrat că între descrierea leprei făcută de Vincent de Beauvais în secolul al XIII-lea și cea din tratatul editat de Douai în 1624, practic nu sînt deosebiri. Boala și manifestările ei bine cunoscute din secolul al XIII-lea au permis Europei apusene să se apere acoperindu-se de o rețea de spitale și leprozerii. Faptul că simptomatologia leprei era bine cunoscută se vedește și prin ascunderea în leprozerii a unor falși leproși, marginalizați care găseau acolo adăpost și hrană. Înțelegînd situația, văzînd că după descoperirea bacilului leprei de către Hansen, ea nu mai prezenta o primejdie de neînlăturat, autoritățile și-au pus problema să curețe leprozeriile de falșii leproși și chiar să le desființeze. Operația s-a desfășurat într-o manieră dură, dar cu succes, în special în Franța lui Richelieu. A dispărut astfel un membru aparte al societății medievale : leproșul marginalizat.

Aprecierea anului 1620 ca sfîrșit al leprei este un caz fericit căci pentru celălalt mare flagel, pentru ciumă, nu s-a putut stabili un moment terminus venită din sud, pe mare, prin porturile italiene ori spaniole, din est, prin cîmpiile rusești, ciuma a izbucnit și reizbucnit cînd nimeni nu se aștepta. Pierre Chaunu, asemeni lui Fernand Braudel arată că ea revine în forme reînnoite, necunoscute medicilor și ca atare pustiitoare. J. K. Belloch a calculat că în Europa clasică ciuma a provocat circa 14% din totalul pierderilor omenești în secolul al XVIII-lea, trei mari epidemii au determinat, numai în Peninsula Iberică, pieirea a 1,2 milioane suflete.

Unii oameni ai epocii au privit cu optimism situația. Astfel, marquis de Chasteleux a socotit că în 1775 populația Europei era refăcută după loviturile primite de la răvășitoarea ciumă din 1720. Voltaire i-a răspuns imediat malițios și ironic. „Qui, par les voisine”. Părintele iluminismului a avut dreptate căci de Chasteleux s-a referit numai la orașe unde populația dispărută era înlocuită de cei imigrați din sate.

Deoarece ciuma a lovit fără să aleagă — bogați și săraci, orășeni și săteni, clerici și laici — societatea Europei apusene a fost nevoită să recurgă la mijloace de autoapărare. S-a creat o rețea de carantine, de puncte de control ale ciumașilor și purtătorilor virusului, o adevărată „cruce roșie”, „avant la lettre”. Ea a dat roade căci de la mijlocul secolului al XVIII-lea Franța, Olanda și Anglia au fost ferite de ciumă. Punînd astfel problema, Chaunu merge mai departe decît Braudel care a privit propagarea epidemiei ca pe un duh rău, deasupra voinței oamenilor, punînd dispariția ciumei numai în legătură cu factorii ecologici și biologici : distrugerca șobolanului mic, negru, purtător al ciumei, de marele cenușiu scandinav.

În fine, Chaunu mai leagă sporul demografic din ultimii ani ai Europei clasice, epocă de criză, de cauze provocate de om : Reforma, intreruperile de sarcini, celibatul călugărilor. Împotriva lor s-a luptat de către societate prin diverse mijloace, folosindu-se chiar și alianța cu instituția ecleziastică. Dar, atunci, conchide Pierre Chaunu, spaima provocată de criză a fost atît de mare încît, întîi în Franța, apoi în restul apusului continentului s-a născut un premaltusianism. Este o concluzie sumbră a istoricului francez, dar din păcate sprijinită de date care arată că de la finele vechiului regim, în apus s-a exercitat un control deliberat al nașterilor, reliefînd, în special, aspectele demografice. Nu putem încheia fără a afirma, încă o dată, că lucrarea oferită de Pierre Chaunu rămîne, în ansamblu, ca o scriere de referință în domeniul istoriei civilizației.

Radu-Ștefan Ciobanu

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

- Valoarea temporală a informației cartografice.
- Geneza orașului medieval în viziunea istoriografiei românești.
- Învățământul preuniversitar în Evul mediu.
- Mișcarea comunală în Europa apuseană (secolele X—XIII).
- Rolul factorului demografic în Spania secolului de aur.
- Independența Americii Latine, marile puteri europene și S.U.A.
- Nicolae Iorga și Revoluția franceză
- Impactul Revoluției franceze asupra lumii hispano-americane.
- Considerații privind cauzele prăbușirii Veneției.
- Problemele învățământului în parlamentul român. Pe marginea criticii reformelor școlare a lui Take Ionescu.
- Ecoul unor evenimente istorice românești în presa norvegiană.
- Oamenii de știință și viața politică a României.
- Aspecte privind comerțul exterior al României în ajunul primului război mondial.
- Promovarea de către socialiștii români a idealului păcii la congresele internaționale.
- Reacții în România față de atacarea Belgiei în 1914.
- Legislația electorală în România după Marea Unire.
- Poziția statelor europene față de războiul italo-etioopian văzută de diplomația S.U.A.
- Opinii ale economiștilor români din perioada interbelică cu privire la încadrarea țării noastre în circuitul economic internațional.
- Contribuția Biroului pentru servicii strategice al S.U.A. la victoria Națiunilor Unite.
- Demografia istorică în lume la sfârșit de mileniu.

RM ISSO 567—630



I. P. Informația, c. 2798

43 356

Lei 15

www.dacoromanica.ro